امن، پیار تے برداشت دا پرچارک

ترنجن

جنوری تا دسمبر 2024ء

پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج، آرٹ اینڈ کلچر

پلاک تقریبات دِیاں تصویری جھلکیاں

پنجابی زبان، فن تے ثقافت دا پرچارک

ترنجن

TRINJAN
Jan. - Dec. 2024

جلد:18، شمارہ: جنوری تا دسمبر 2024ء

سرپرست اعلیٰ: **بینش فاطمہ ساہی** (ڈائریکٹر جنرل پلاک)

چیف ایڈیٹر: **ڈاکٹر خاقان حیدر غازی**

ایڈیٹر: **قاری عیاض احمد**

مجلسِ مشاورت:

ظفر اقبال	انور مسعود	مشتاق صوفی
پروین ملک	ڈاکٹر جمیل احمد پال	ڈاکٹر نبیلہ رحمٰن
مُسرت کلانچوی	ڈاکٹر سعید خاور بھُٹا	اقبال قیصر

پنجابی زبان، فن تے ثقافت دا پرچارک

ترنجن

TRINJAN
Jan. - Dec. 2024

جلد:18، شمارہ: جنوری تا دسمبر 2024ء

کمپوزنگ: امانت علی

سرورق، لے آؤٹ: فیضان امجد

فوٹو گرافی: توقیر ناصر

لکھتاں گھلدیاں اوہدے اُتے اپنا ناں، پتہ، فون نمبر تے ای میل (جے ہووے) ضرور لکھوتاں جے ایڈیٹنگ ویلے کسے مسئلے دی صورت وچ تہاڈے نال رابطہ کیتا جا سکے۔

پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگوئج، آرٹ اینڈ کلچر، لاہور

Punjab Institute of Language, Art & Culture

Punjabi Complex, 1-Gaddafi Stadium, Ferozpur Road, Lahore.
Ph: +92-42-99232169-70 Fax:+92-42-99231766
E-mail: editor.trinjan@gmail.com
Website: www.pilac.punjab.gov.pk
www.fm95punjabrung.com
: PILAC / Pilac Pakistan

سارنی

مُڈھلی گل 5

حمد رب سوہنے دی — جعفر انجم جٹیانہ — 7

نعت رسول مقبول ﷺ — عبدالمجید چٹھہ — 8

مضمون تے کہانیاں

جمیل احمد پال — سقوطِ پنجاب تے اوہدے مڑے اثرات — 10

محمد حامد رانا — گلو بھیڑیئے دا لالچ (تحریر: گورو گپتا) — 14

رخشندہ نوید — چندن ہار (کہانی) — 18

شرمین اسلم — کیڑی دی ضد — 27

فہیم اسلم — سنجا ویہڑا — 38

عقیل شافی — محمد نعیم یاد..... کہانیاں دے شہر دا وسنیک — 43

ڈاکٹر مشتاق عادل (مترجم) — چالھی من کنک (تحریر: غلام فرید کاٹھیا) — 59

ڈاکٹر میاں ظفر مقبول — پروفیسر میاں مقبول احمدؒ — 63

نبیلہ مسعود ڈار (مترجم) — ڈاکو دی کڑی راج کماری (تحریر: شکتی سنگھ تنور) — 67

نوید عارف — کچا کوٹھا — 73

نوید عارف — سرکاری سکول — 78

وقار احمد — کجلی بھیڑ دے اتھرو (کہانی) — 86

نظماں تے غزلاں

احسان رانا — 93 — احمد نعیم ارشد — 97

ارشد منظور — 100 — اقبال راہی — 101

امجد شریف — 103 — انجم سلیمی — 105

ڈاکٹر ایوب ندیم	108	بابا نجمی	109
بیاء جی	110	پروین سجل	113
حاکم خان	115	حسین مجروح	116
حکیم ارشد شہزاد	117	حنیف باوا	119
راجانیّر	123	رائے محمد خان ناصر	125
ریاض ندیم نیازی	127	پروفیسر زہیر کنجاہی	128
سرفراز سید	129	محمد سلیم بزمی	130
شاہدہ دلاور شاہ	131	طلحہ بن سہیل	132
ڈاکٹر عباد نبیل شاد	133	عدل منہاس لاہوری	134
عروہ بن سہیل	136	محمد عباس مرزا	140
چوہدری کرم علی کیفی	141	مشتاق قمر	143
منور سلطانہ بٹ	144		

☆☆☆

مُڈھلی گل

السلام علیکم!

اُمید اے تُسیں خیریں ہووگے۔

ترنجن دا نواں شمارہ تہاڈے ہتھاں وچ اے ایس شمارے وچ مضمون، کہانیاں، نظماں تے غزلاں شامل نیں۔ ایس توں پہلاں پلاک نے کئی نمبر شائع کیتے۔ جس پاروں لکھاریاں نے اپنیاں لکھتاں گھلنیاں بند کر دِتیاں۔ ہن دوبارہ ترنجن شمارہ پرانی طرز تے چھاپیا جا رہیا اے ایس لئی تہانوں ساریاں نوں بنتی اے کہ تسی ویلے سر اپنیاں لکھتاں گھل کے ماں بولی دے ودھا وچ اپنا حصہ پاؤ۔ سانوں تہاڈیاں لکھتاں دی اڈیک رہوے گی۔

ایس شمارے دی سارنی ''حفظ مراتب'' دے اصولاں تے نہیں متھی گئی بلکہ ایس شمارے وچ مضمون، کہانیاں، نظماں تے غزلاں دے لکھاریاں دے ناں حروف تہجی دے مطابق لکھے گئے نیں۔ ساڈے لئی سارے لکھاری آدر جوگ نیں تے اسیں سب دے شکر گزار آں۔ جیہناں اپنیاں لکھتاں گھل کے ساڈا مان ودھایا۔

جیوندے وسدے رہوو۔

دعا گو

ڈاکٹر خاقان حیدر غازی

چیف ایڈیٹر

لکھتاں گھلن والیاں لئی

1- 'ترنجن' پنجابی زبان، ادب تے ثقافت دے ودھالئی بھرویں سانجھ پا رہیا اے۔ ایہدے وچ مضمون، کہانیاں، نظماں تے غزلاں راہیں سوجھوان اپنا اپنا حصہ پاندے نیں۔

2- 'ترنجن' وچ چھپن واسطے جیہڑی لکھت/مضمون گھلیا جاوے اوہ اَن چھپیا ہووے تے کسے ہور رسالے یا اخبارنوں نہ گھلیا جاوے۔

3- ادارے نوں پورا اختیار حاصل ہووے گا کہ اوہ کسے وی لکھت/مضمون دی ایڈیٹنگ/کانٹ چھانٹ کر سکے۔ ہرلکھت/مضمون دے حق ادارے کول راکھویں ہون گے۔

4- ترنجن شمارے لئی مضمون مسلسل لکھیا جاوے تے سارے حوالے اخیر اُتے دِتے جان۔

5- لکھت/مضمون گھلدیاں اوہدے اُتے اپنا ناں، پتہ، فون نمبر تے ای میل ضرور لکھوتاں جے ایڈیٹنگ ویلے کسے مسئلے دی صورت وچ تہاڈے نال رابطہ کیتا جا سکے۔

6- حوالے تحقیق دے معیاری طریقیاں مطابق دِتے جان۔ مثلاً

لکھاری دا ناں۔ کتاب دا ناں۔ مقام اشاعت: پبلشر دا ناں، سن اشاعت۔ صفحہ نمبر۔

7- کسے وی لکھت/مضمون وچ پیش کیتی جان والی رائے لکھاری/مضمون نگار دی ذاتی رائے سمجھی جاوے، ادارے دا اوہدے نال متفق ہونا ضروری نہیں۔

8- لکھتاں/مضمون صاف صاف لکھائی وچ یا مناسب خط وچ کمپوز کروا کے تھلے دِتے ہوئے پتے یا ای میل تے گھلو:۔

چیف ایڈیٹر 'ترنجن':

پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگوئج، آرٹ اینڈ کلچر، 1- قذافی سٹیڈیم، فیروز پور روڈ، لاہور

ای میل: editor.trinjan@gmail.com **فون نمبر: 042-99232169-70**

حمد

بغیر تھمیاں دے عرش ڈکے دِلاہ دبھاراں دا اوہ خدا اے
اوہ آپ موجب خزاں دا ہویا تے گل بہاراں دا اوہ خدا اے

اُجاڑ ٹبیاں نوں ہریاں کر کے جو مونہہ سمندراں دا موڑ دیوے
اُسے دے تابع ایہہ بھان وسدے، تے لکیاں تھاہراں دا اوہ خدا اے

سجا کے تارے چفیر چن دے جو دینہہ دے مگروں چا رات ٹورے
اڈار پکھواں دا سائیں سنیندائے تے چگدے ڈاراں دا اوہ خدا اے

صحابی تابھی دی کیہڑی ونڈ اے اوہ غورث قطباں تے روپ چاڑھے
درود آقاؐ تے پڑھدا رہندائے تے پنجاں باراں دا اوہ خدا اے

اوہ ریت پانی تے رکھ کے دھرتی پہاڑ انجم ٹکاون آلا
نماشاں ڈھلیاں دی ٹیک ہویا تے اگلے پاہراں دا اوہ خدا اے

☆☆☆

عبدالمجید چٹھہ

نعت رسول مقبول ﷺ

نبی ﷺ دی یاد وچ مہکی صبا آئی مدینے چوں
صباحت لے کے مٹی دی ہوا آئی مدینے چوں

بڑا مَسرُور کِیتا اے مینوں یادِ مدینہ نے
جو سورج چن تارے دی قبا آئی مدینے چوں

بڑی مایوسی چھائی سی گھُٹن سی میرے سینے چ
کرن دِل جوئی میری تے گھٹا آئی مدینے چوں

مزّمل ﷺ یا مدثر آپؐ دے القاب سوہنے نیں
سجا کے موتی پھُل غنچے رِدا آئی مدینے چوں

بڑی سی بے قراری فیر مینوں وی سکون آیا
مدینے پاک دے منظر جدوں لے کے ضیا آئی

ثنائے شاہِ بطحا ﷺ کردیاں محتاط رہنا میں
سنبھل کے لِکھ ذرا نعتاں ندا آئی مدینے چوں

ہزاراں وار ہوئے نیں کرم میرے تے آقاؐ دے
محبت کملی والے دی بجا آئی مدینے چوں

بڑا سرشار ہویا میں مجّید ایہہ ویکھ کے دامن
مرے حصّے ہر اِک نعمت ورا آئی مدینے چوں

☆☆☆

جمیل احمد پال

سقوطِ پنجاب تے اوہدے مڑے اثرات

پنجاب دا قومی شاعر شاہ محمد کہندا اے:

راضی بہت رہندے مسلمان ہندو،
سراں دوہاں دے اُتے آفات آئی
شاہ محمّدا، وِچ پنجاب دے جی،
کدے نہیں سی تیسری ذات آئی

''تیسری ذات'' توں شاہ محمد دی مراد انگریز سن جہڑے غیر مقامی سن۔ اوہ آئے تے چھا گئے۔ پنجابی فوجاں دا انتشار اوہناں نوں شکست دوا گیا تے 29 مارچ 1849 دا دیہاڑا اوہ سی جدوں سقوطِ پنجاب ہویا تے آون والے ویلے وچ پنجاب اُتے انگریزاں دی حکمرانی قائم ہوگئی۔ انگریزاں دی کامیابی دا کارن صرف اوہناں کول چنگے اسلحے دی موجودگی نہیں سی، مقامی پنجابی فوج وچکارلا انتشار تے اک دوجے خلاف سازشاں، حکمراناں دیاں نالائقیاں وی ایہدا وڈا کارن سن۔

سقوطِ پنجاب یاں پنجاب مرپن اک ایسا عمل سی جہدے بارے پنجابیاں نے گھٹ ای کدی غور کیتا اے۔ لہندے پنجاب وچ تاں بہت ای گھٹ۔ ساڈے ایتھے تواریخ پڑھان دا رواج ای نہیں، تواریخ جنی کو پڑھائی جاندی اے، اوہدے وچ وی سوائے اپنیاں وڈیائیاں دسن، دُوجیاں دی نِکیائی ثابت کرن تے نفرت دے سبقاں توں وکھ کجھ نہیں ہوندا۔ جیہڑا کوئی سچ بولن دا کارا کردا اے، غدار متھیا جاندا اے۔

تواریخ دے ناں اُتے جو کجھ پڑھایا جاندا اے، اوہدے وچ ہر شکست نوں غداراں دے کھاتے مڑھ کے اپنے مونڈھیوں ذمے واری لاہ دتی جاندی اے۔ ایس ذہنیت دا نتیجہ ایہہ نکلیا کہ اج ساڈے سارے مسئلے ای یہود و ہنود دِیاں سازشاں پاروں نیں تے ساڈی نالائقی دا ایہدے وچ کوئی عمل دخل ای نہیں۔

ایسے ذہنیت پاروں پنجاب مرپن وی سدھا سدھا رنجیت سنگھ دے نالائق جانشیناں دے کھاتے مڑھ کے نجات پائی جا سکدی اے۔ رنجیت سنگھ، تواریخ وچ پنجاب دا انصاف پسند تے متوازن سوچ والا حکمران سی جہنے کھلرے پلرے دیس پنجاب نوں اک مٹھ کیتا، ایہدیاں حداں کابل تیکر کھلاریاں، دیس نوں امن تے شانتی دا گہوارا بنایا تے 49 سال حکمرانی کیتی۔ اوہدے جرنیل ہری سنگھ نلوا نے شمال تے مغرب ولوں آون والے لُٹ ماریئے اگوں توں پنجاب ول آون جوگ نہ چھڈے تے ''گھر میں گھس کے'' اوہناں نوں سبق سکھایا۔ پر رنجیت سنگھ دے بعد آون والیاں نے دس سال مگروں ای دیس پنجاب نوں انگریزاں دی حکمرانی ہیٹھ دے دتا۔ بقول قومی شاعر شاہ محمد:

شاہ محمّدا، اِک سرکار باجھوں،فوجاں جت کے انت نوں ہاریاں نیں

روایت اے کہ رنجیت سنگھ نوں دربار وچ اک نقشا وکھایا گیا جہدے وچ کافی سارا رنگ لال سی تے تھوڑا اجیہا چٹا۔ رنجیت سنگھ دے پچھن اُتے دسیا گیا کہ ایہہ ہندستان دا نقشہ اے جہدے وچ لال رنگ انگریزاں دے راج دی دس پاندا اے تے سفید حِصّا تہاڈا پنجاب اے۔ رنجیت سنگھ نے دُکھی جیہا ہو کے آکھیا، میرے مرن دی دیر اے، ایہہ سفید وی لال ہو جاوے گا.....

پنجاب اوہ دیس اے جہڑا سبھ توں بعد انگریزی راج ہیٹھ آیا تے سبھ توں گھٹ سمے (صرف 98 سال) لئی آیا۔ پر ایہدے ماڑے اثرات اج تیکر چل رہے نیں تے خورے کدوں تیکر ساڈا پنجاب ایہناں ماڑے اثرات ہیٹھ دبیا رہوے گا۔

رنجیت سنگھ اک لائق حکمران سی۔ اوہ مستقبل بارے ڈونگھی سوچ رکھدا سی تے مشرق ولوں آ رہی چٹی انھیری تے اوہدے نال آون والی ''بھیا فوج'' توں وی چنگی طرحاں جانو سی۔ ایسے پاروں اوہنے اپنی فوج نوں فرانسیسیاں کولوں تربیت دوان دے جتن کیتے۔ بدقسمتی نال اوہدے جتن سپھل نہ ہو سکے تے اخیر پنجاب فتح ہو گیا۔

پنجاب مرپن دے نتیجے وچ پنجاب دی وحدت کھیروں کھیروں ہو گئی۔ ایتھے مختلف مذہباں دے منن والے بھراواں وانگ رہندے تے اک دُوجے دے دکھ سکھ وچ رلتی ہوندے سن، انگریزی راج وچ ایہنوں ہر طرحاں بھانج دین دے جتن ہوئے۔ اک پاسے پنجابیاں نوں مذہب دی بنیاد اُتے ونڈیا تے، دُوجے پاسے برادری ازم دی حوصلا افزائی کیتی گئی۔ ایہدے پاروں اج دا پنجابی، پنجابی بنن

نوں ای تیار نہیں۔ اوہ یاں تے اپنی ''بین الاقوامیت'' اُتے فخر کردا اے، یاں فیر گجر، جٹ، راجپوت، آرائیں، کمبوہ تے ہور برادری نال تعلق جوڑدا اے۔

سقوط پنجاب پاروں اوہ پنجاب جتھے، آپ انگریز کھوجکاراں مطابق یورپی ملکاں نالوں ودھ کے شرح خاندگی موجود سی، اوتھے ''ہندوستانی'' دی چیچک لا کے ایہدا چہرا داغ داغ کر دتا گیا تے پنجابیاں دی گنتی دنیا دیاں ان پڑھ قوماں وچ ہون لگ پئی۔

انگریزی راج ادھی نالوں ودھ دنیا اُتے رہیا، فرانسیسی، سپینی تے پرتگالی وی قبضا گیراں وچ شامل سن۔ جتھے جتھے ایہناں دی حکمرانی رہی، لٹ مار وی ہوندی رہی، پچھمی کرن وی ہویا، کلچرل تبدیلیاں وی آئیاں۔ مقبوضا قوماں نے کجھ نہ کجھ حاصل وی کیتا۔ اوہناں دیاں زباناں وچ نواں لٹریچر تے لوکائی وچ سیاسی بیداری ہوئی۔ ویکھنا ایہہ اے کہ کجھ لوو کجھ دیو دے ایس سودے وچ پنجابیاں نے کیہ کھٹیا؟ یقینن پنجابیاں نے جو خسارا کھٹیا، ہور کسے قوم نے نہیں کھٹیا۔

اج پنجاب دو حصیاں وچ ونڈیا ہویا اے۔ بنگال نال وی ایہو عمل ہویا سی پر دوہاں وچ فرق اے۔ بنگال دو ہو کے وی کلچرل طور اک اے۔ بنگالی زبان دی لپی اکو ہون پاروں کلکتے دی بنگلا، ڈھاکا وچ وی پڑھی جا سکدی اے۔ ڈھاکا دا واسی کلکتا جا کے ادریواں یاں کلچرل شاک محسوس نہیں کردا۔ دوہاں دی زبان وچ کوئی اسانجھ نہیں نظر آوندی۔ پنجاب دی حد تیکر تاں ایہہ حال اے کہ 1947 وچ جو پاڑا پیا، اوہ دن بدن ودھ رہیا اے تے دوہاں ملکاں دیاں حکومتاں ایس پاڑا ودھان دی حوصلا افزائی کردیاں نیں۔ دوہاں پنجاباں وچ نفرت دی فضا پیدا کرن وچ سو سال لگے۔ قرارداد لاہور توں بعد ای ایہہ حال ہو گیا سی کہ نراست سال بعد ونڈ سے مارچ 1947 وچ راولپنڈی توں شروع ہون والے فساداں نے پورے پنجاب نوں لپیٹ وچ لیا تے پنجابیاں نے پنجابیاں دا ای قتلام تے عزت لٹن دا جہڑا سلسلا شروع کیتا اوہدے پاروں 20 لکھ موتاں تے دو کروڑ اُچالے ہوئے۔ چڑھدے پنجاب وچ سوائے مالیر کوٹلا دے، کدھرے وی مسلمان نہیں چھڈیا گیا جد کہ لہندے پنجاب وچ کوئی کافر نہ رہن دتا گیا۔ اج سانوں لہندے پنجاب وچ کدی کدھرے کوئی سکھ نظر آوندا اے تاں اوہ ونڈ سے دا نہیں سگوں خیبر پختونخوا یاں کابل توں طالبان دی حکمرانی سے آون والے مہاجر نیں۔

پنجاب مرپن دے بعد ای مسلمان پنجابیاں نوں اردو دی افیم لائی گئی۔ بھولے پنجابی ایس سازش نوں نہ سمجھ سکے۔ بنگالی زبان وی ناگری قبیلے دی لپی وچ لکھی جاندی اے تے ایہدے نال

مسلمان بنگالیاں دے اسلام اُتے کوئی فرق نہیں پیندا پر مسلمان پنجابی، فارسی لپی دے شوق وچ گرمکھی توں مونہہ پھیر کے اردو مگر لگ گئے۔ ایسے پاروں ڈیڈھ صدی دے اندر اندر اج لہندے پنجاب وچ پچھان دا بحران گھنیر ہو گیا اے تے پنجابی قوم پرستی دی لہر نوں کئی دھڑ کو گھیرے کھلوتے نیں۔ ایہدی بنیادی وجھا ای لپی دا دُ پھیڑ اے۔

پنجاب مرپن دے نتیجے وچ ای پنجاب اندر انتہا پسندی نے جنم لیا۔ مذہب دے ناں اُتے لٹ مار تے قتلام، کدی وی پنجاب دا کلچر نہیں سی رہیا۔ بابا فرید توں لے کے خواجا فرید تیکر، شاہ حسین توں لے کے میاں محمد بخش تیکر، سانوں کدھرے وی انتہا پسندی نظر نہیں آوندی۔ فیر پنجابیاں دے مزاج وچ ایہہ کتھوں آئی؟ جدوں انگریز نے پنجابی کلچر نوں پچھے سٹ کے پنجابیاں اندر شناخت دا گنجھلاء پیدا کیتا تاں اوہدا ایہو نتیجا ہونا سی۔ ایس انتہا پسندی تے مار دھاڑ والے مزاج پاروں انگریز نوں پہلی تے دُوجی جنگِ عظیم وچ سستے پنجابی سپاہی دستیاب ہو سکے۔ پنجابیاں دی ازلی بہادری تے سورمتائی، بہت سستے مُل انگریزاں دی ورتوں وچ آئی۔

ایس نکے جہے لیکھ وچ اینی گنجایش نہیں کہ ویروے نال گل کیتی جا سکے۔ لوڑ ایس گل دی اے کہ ساڈے سوجھوان ایہدے بارے بھرویں ریسرچ کرن تے کتاباں لکھن۔ اوس توں وی ضروری کم اے کہ اسیں 29 مارچ، نوں پنجاب مرپن دیہاڑ وجوں یاد رکھیے۔ یقینن شکست کھانا کوئی خش گوار عمل نہیں پر سانوں پنجابیاں نوں ایہہ دیہاڑ یاد رکھنا چاہیدا اے۔ اپنیاں ہاراں، ناکامیاں تے چنگی یاں ماڑی تواریخ نوں چیتے رکھے بغیر نہ تے اپنیاں غلطیاں دا احساس کیتا جا سکدا اے، نہ اوہناں دی سودھی ہو سکدی اے تے نہ ای مستقبل نوں رُشنایا جا سکدا اے۔

گلو بھیڑیئے دا لالچ

(تحریر: گورو گپتا)

مُلّو تے گُلو بھیڑیے دونویں آپس وچ بھرا بھرا سی۔ مُلّو بھیڑیا ایک سیدھا سادھا تے انتہائی بھلا مانس سی۔ اوہ بڑا ای نیک دل دے دوجے جنوراں دی مدد کرن والا سی۔ جدکہ دوجے پاسے گُلّو بھیڑیا اک نمبردا نوسر باز تے چالباز بھیڑیا سی، اوس نوں جدوں وی موقع ملدا تے اوہ کسی وی بھولے بھالے جنورنوں اپنیاں چالاکیاں دے نال بہلا پھُسلا کے لے آوندا سی تے اوس دا کم تمام کر دیندا سی۔

اک دیہاڑے گُلّو بھیڑیا جنگل وچ گھم پھر رہیا سی کہ ایکسو دم اوس دی نظر رستے وچ پئی ہوئی اک سفید شئے تے پئی، جیہڑی اک سفید چادر سی۔ جاڑے دے دن قریب ای سن ایس لئی اوس نے اس چادر نو چک کے اپنے نال ای رکھ لیا، تے ایس دے بعد اوہ اپنے گھر ول ٹُر پیا۔ اگلے دیہاڑے جدوں گُلّو بھیڑیا اپنے بھرا مُلّو بھیڑیے دے گھر گیا تے ٹھنڈ دی وجہ نال اوہناں دا بوہا بند سی۔ لیکن جدوں گُلّو نے بوہا کھڑکھایا تے اچانک جدوں گُلّو اندر جان لگا تے مُلّو نے بوہا اچانک ای بند کر دتا۔ گُلّو بھیڑیے نوں اپنے بھرا دی ایہ حرکت بوہت بھیڑی لگی، تے نالے اوس نوں اپنے بھرا تے بوہتا غصہ وی آیا۔

اپنے بھرا دے گھر توں واپس آن تو بعد جدوں گُلّو بھیڑیا نہان لئی ندی تے گیا تو اوہ ایہہ ویکھ کے بہت حیران ہویا کہ سارے چھوٹے موٹے جنور بغیر کسی فکر تے بغیر کسی ڈر تو اوس دے کولوں لنگدے پئے سن۔ پر جدوں اوس نے نہاون لئی پانی وچ گھسن تو پہلاں اپنی چادر نوں لایا تے اوس دی حیرت دا کوئی ٹھکانہ نہ رہیا کہ سارے ای چھوٹے موٹے جنور اپنی اپنی جان بچاون

لئی ایدھر اُودھر نسن لگ پئے۔ چاروں پاسے اک ہاہا کار مچ گئی سی۔ گُلّو بھیڑیے نوں لگا کہ ضرور ایس دے وچ ایس چادر دا کوئی کمال اے۔ اُس دے من وچ ایہہ خیال آیا کہ کِتے واقعی ایہہ چادر جادوئی چادر تے نہیں، جس نوں اوڑھن نال ای اوہ غائب ہو جاندا اے تے لازوال طاقتاں دا مالک وی بن جاندا اے۔ اچانک فیر اوس نوں یاد آیا کہ مَلّو بھیڑیے نے وی خورے دروازہ کھڑکھن دی آواز سن کے بوہا تے کھولیا تے فیر جدوں اوس نوں اگے کوئی نظر نہ آیا تے اوس نے چھیتی دے نال بوہا بند کر لیا، جیویں دروازے تے کوئی وی نہ ہووے۔

ہُن اوس دا شک یقین وچ بدل چکیا سی، تے نالے ہُن اوس نوں اپنے بھرا مَلّو بھیڑیے تے کسی وی قسم دا غصہ وی نہیں سی آ رہیا۔ اوہ چھیتی دے نال نہا کے اپنے بھرا مَلّو بھیڑیے دے کول جانا چاہندا سی، ایس لئی اوہ چھیتی چھیتی لمبے لمبے ڈگ بھردا ہویا اوس دے گھر جا پہنچیا، اُوس نے مَلوّ بھیڑیے نوں اوہ چادر وکھاوندیاں ہویاں اوس نوں تفصیلات دسدیاں ہویا کہن لگا:۔

ویکھ بھراوا! ایس جادوئی چادر نوں اوڑھن والا نہ صرف ایس نوں اوڑھن تے غائب ہو جاندا اے بلکہ اوہ لازوال جادوئی طاقتاں دا مالک وی بن جاندا اے۔ ایس لئی میں سوچیا اے کہ میں اس دی مدد نال جنگل دے راجا نوں مار کے آپ جنگل دا راجا بن جاواں، تے جے توں ایس کم وچ میرا ساتھ دیویں گا تے میں تینوں اپنا وزیر بنا لواں گا۔

گلو بھراوا، نہ تے مینوں وزیر بنن دا کوئی شوق اے تے نہ ای کوئی لالچ، بلکہ اگر توں مینوں جنگل دا راجا وی بنا دے گا، تے میں فیر وی نہیں بناں گا، کیوں کہ میں اپنے جنگل دے باسیاں تے ایس جنگل دے راجا دے نال غداری نہیں کر سکدا، بلکہ میں تے تینوں وی ایہہ صلاح دواں گا کہ توں وی ایس جادوئی چادر دا غلط استعمال کرن تو باز ای رہ۔

مَلّو نے اپنا فیصلہ سناوندیاں ہویا اوس نوں جواب دتا۔

توں اپنی صلاح اپنے کول ای رکھ۔ میں وی کڈا وڈا مورکھ آں، جیہڑا تینوں وی ایس کم وچ شامل کرن دا سوچ بیٹھیا واں۔ غصّے دے وچ بڑ بڑاندیاں ہویا گُلّو بھیڑیا اوتھوں چلا گیا۔ تے اوس دے جان تو بعد مَلّو بھیڑیا کسی گہری سوچ وچ ڈُب گیا۔

اوہ ایہہ سوچن لگ پیا، کہ اگر گُلّو بھیڑیا واقعی جنگل دا راجا بن گیا تے ایہہ تے بوہتا ظلم ہووے گا، ایک بھیڑیے نوں جنگل دا راجا بندا ہویا ویکھ کے پڑوسی ملک دے سارے راجا مل کے ساڈے جنگل تے حملہ کر دین گے، تے اوہناں ساریاں طاقت ور راجاواں دے حملے دی صورت وچ اسی جنگ ہار جاواں گے۔ ایہہ سوچ کے مَلّو بھیڑیا اُٹھ کھلوتا، تے اوس نے من ای من وچ گُلّو بھیڑیے دی چال نوں ناکام بناون لئی ایک ترکیب وی بنا لئی سی۔

رات دے پچھلے پہر، جدوں چن اپنی پوری آب و تاب نال چمک رہیا سی، تے سارے جنور گوڑھی نیندر وچ ستے پئے سی۔ اوس ویلے مَلّو اپنے گھروں نکلیا تے چپ چاپ کھڑکی (باری) دے رستے گُلّو بھیڑیے دے گھر گھس گیا، اوس نے ویکھیا کہ گُلّو بھیڑیے دی چادر وی اوس دے کول ای رکھی ہوئی سی۔ اُوس نے بڑی احتیاط دے نال اُوس نوں چکیا تے اوس دے جگہ تے بالکل اوس طرح دی اک ہور چادر رکھ دتی جیہڑی کہ ہو بہو اوسے دی نقل سی۔ ایس کاروائی کرن توں بعد اوہ جس طرح چُپ چپیتے آیا سی اوسے طرح اپنے گھر ول ٹر پیا۔

اودھر دوسرے پاسے صبح سویرے اُٹھ کے نہا دھو کے گُلو بھیڑیا شیر نوں مارن لئی اپنی جادوئی چادر نوں اوڑھ کے انتہائی خود اعتمادی دے نال اُوسے غار ول ٹُر پیا، جتھے جنگل دا بادشا راجا، اپنی شان و شوکت دے نال رہندا سی۔ آج تے اوس دے پیر خوشی دے نال دھرتی تے ٹک ای نہیں رہے سن، تے نالے او خیالاں ای خیالاں وچ اپنے آپ نوں جنگل دا راجا سمجھی بیٹھا سی۔ غار وچ پہنچ کے اوس نے جدوں ایہہ ویکھیا کہ جنگل دا راجا شیر ہالے تک ستا پیا اے تے گُلّو بھیڑیے نے اُوس نوں انتہائی غرور دے نال اک زور دا ٹھُڈا ماریا، تے اوس نوں جگا کے خُوب برا بھلا کہن لگ پیا۔ شیر ایس اچانک پئی افتاد نال اچانک ہڑبڑا کے اُٹھ کھلوتا، بھک تے اوس نوں پہلاں ای لگی ہوئی سی، تے نالے گُلّو بھیڑیئے نے اُس نوں غصہ وی دوا دتا سی۔ لہٰذا اوس نے اک ای وار وچ گُلّو بھیڑیے دا کم تمام کر دتا سی۔

مُلّو بھیڑیے نوں جدوں اپنے بھرا دی ایہہ خبر ملی تے ایس نوں بہت دکھ ہویا، پر اُوس نے سوچیا کہ ایس توں علاوہ جنگل دے باسیاں نوں بچان لئی تے جنگل دے راجا دی جان بچاون دا

کوئی ہور راستہ وی نہیں سی۔ پر اپنے بھرا دی ایہہ خبر سُن کے اوس دیاں اکھاں اتھرواں نال بھر گئیاں، تے اوس نے ایس جادوئی چادرنوں آگ لا دتی تاں جے اوہ کسے ہور دے ہتھ نہ لگ جاوے۔

ایس طرح مَلّو بھیڑیے نے اپنے بھرا دی جان دے کے نہ صرف جنگل دے راجا دی جان بچا لئی سی، بلکہ جنگل دے باسیاں تے پین والیاں مصیبتاں تو وی اپنی عقلمندی تے دانائی نال اوہناں نوں بچا لیا سی۔

رخشندہ نوید

چندن ہار

(کہانی)

دادی (بولی) یعنی فاطمہ بی بی دے کن خورے ہجرت ویلے دی چیخ چہاڑ وچ اچا سنن لگ پئے سن۔ ایسے پاروں سب گھر دے بال اوہنوں دادی بولی آکھدے سن۔ دادی نے اج فیر ادھے ویڑھے نوں کھدوایا ہویا سی۔ ہر وار اوہ آپوں مزدوراں دے سرھانے کھڑی اوہناں نوں نشانیاں دسدی پئی ہوندی سی کہ ایتھے کدال مارو۔ ایتھوں زمین نوں ڈونگا پٹو۔ پکیاں اٹاں دے فرش دی کھدائی اوویں وی سوکھی نہیں سی۔ مزدور وچارے باولے ہو جاندے پر دادی دی تسلا نہ ہوندی تے نا ہی اوس دی امید ٹٹدی۔ ایہہ منظر دور کھلوتے حاجی احمد قربان دا کنبہ ویکھ ویکھ اک دوئے نوں کوہنیاں مار مار ہسدا جاندا۔ حاجی قربان دی بڈھی ویہڑے وچ کھلدے وڈے سارے باورچی خانے وچ کھلوتی بُڑ بُڑ کردی رہندی (ایس مائی دا دماغ خراب اے۔ ہر دوجے دن ویہڑا پٹوا دیندی اے۔ لبھدا وچوں کجھ وی نہیں۔ (ناں ای لبناں اے)۔ گھر دے ساریاں وڈیاں دی بے جی دے دو بال ہجرت تو پہلاں ویاہے ہوئے سن۔ بے جی دی نونہہ کبیرہ اکثر اپنے گھر والے حاجی قربان صاحب نال ایسے وجہ توں لڑدی رہندی تے اپنی سس دیاں گلاں تے چڑھدی سی۔ حاجی قربان اپنے پیو خان حمائت ونگراں ڈاہڈھے سانولے رنگی سن۔ قد اوہناں دا وی چھ فٹ تے دو انچ توں گھٹ نہیں سی۔ نمی واج وچ ہونٹاں تے مسکان رکھ کے بولدے سن۔ ایہہ گھر جس نوں خان حمائت نے پاکستان بنن ویلے دیال سنگھ لائبریری نسبت روڈ دے پچھواڑے دی گلی وچ کسے چنگے ویلے الاٹ کروایا سی، اے مکان نما حویلی اک وکھری تھاں سی۔۔ ہجرت ویلے خان حمائت ہوری بے جی دے لاڈلے سائیں، گورداسپور دے

میونسپل کمشنر سن۔ تے جنہاں دی گورداسپور وچ بڑی جائداد سی۔ اوس جائداد دے بدلے ایہہ اک گھر کجھ وی نہیں سی۔ پر اوس وقت لٹ پٹ کے آون بعد ایس اک گھر دا لبھ جانا وی بہت غنیمت سی۔ ایہہ گھر جیہڑا گلی دا اخیر والا گھر سی تے جیہڑا تن گلیاں نوں لگدا ہویا وڈا تکونی گھر سی، جیہدا پہلا بوہا ایس سدھی لمبی گلی دی نکڑ تے زمیں توں تن فٹ دا تھڑا چڑھ کے بیٹھک وچ کھلدا سی تے دوجا بوہا ایس گھر دی اک تکونی لنگھ کے نالے موڑ مڑ کے آوندا ایس بوہے دے نال ای پوڑیاں اوپر چڑھدیاں سن۔ اوپر دے بوہے راہیں شیخ ہدایت اللہ دے خاندان نے قبضہ کر لیتا۔ جیہڑا چالھی ورھیاں مگروں اک مقدمے راہیں شیخ ہدایت دی ملکیت بن گیا سی۔ وچکار ایس ویہڑے توں اوپر مونہہ کیتیاں چوپاسے چھجا سی جس دے اند بہت سارے کمرے سن۔ اپر والیاں نال ساری حیاتی تھلے والیاں دے حالات خراب ای رہے۔ اوہ گھس بیٹھیے جوسن۔ اوپر والیاں نال بالاں توں اکثر کبیرہ دی تو تو میں ہوندی رہندی سی۔ ایہہ پوڑیاں والا بوہا لنگھ کے تیسرا بوہا گھر دے پچھواڑے اک دوجی گلی وچ ہیگا سی۔ ایہہ تیجا بوہا تے ایس سی گلی وچ اک پورا محلّہ سی۔ 30 فٹ دی گلی وچ ساری عمر آل گوانڈ نال چنگا لیان دینا رہیا۔ قصہ مختصر ایہہ نرا گھر نہیں سی کوئی نائش گھر سی۔ وڈھے ویہڑے دے چوپاسے کمرے سن۔ انج لگدا سی جویں ایس گھر وچ بہت ساریاں کہانیاں وی وسدیاں نیں۔ خان حمائت، اہناں دی سوہنی گھر والی بے جی فاطمہ تے اوہناں دے چھ بالاں ایس گھر وچ نویں کہانی پڑھی تے سنی نالے لکھی، تے ہنڈائی۔ گلی دے لیول توں تن فٹ اچا ایہہ گھر دیال سنگھ لائبریری دی بالکل بیک تے ہے سی۔ جس دی دیوار تے نام اگے وڈھے پرانے درختاں اپر شاماں نوں پرندیاں دا ایناں شور تے کھپ ہوندی کہ خدا دی پناہ۔ پر ایدھر رات ہوئی تے اودھر پنچھیاں نوں لگی چم۔ ایس تھلے والے گھر وچ گھٹ وگھٹ دس کمرے سن۔ تے اوہ اینے بھرے پرے سن کہ لگدا سی کسے ایس نوں سجاون تے بناون وچ ہی عمر لنگھائی اے۔ انگریزی ٹائپ دیاں الماریاں توں لے کے، فرش دیاں ٹائلاں تے ریڈیو، تے گراموفون تے ٹائپ رائٹر سب کجھ اعلیٰ تے ولائتی ایس گھر دے کونے کونے وکھرے پئے سن۔ سب توں مزے دار گل ایہناں دی رسوئی دی سی جیہڑی نک و نک ہر شے نال بھری پئی سی۔ ایس رسوئی دے نال ای اک

وڈھے گودام وچ راشن کجھ ایناں کو کٹھا کیتا ہویا سی جویں ایس گھر والیاں دا کوئی واپسی دا منصوبہ نہ ہووے تے جویں اوہناں ایتھے قلعہ بند ہونا ہووے۔ یا اوہناں نے واپس مڑا آ کے رہناں ہووے۔ دس طرح دے اچار تے پاپڑاں نال بھرے مرتبان نال رسوئی بھری پئی سی۔ تے خان حمائت ہوراں دے ٹبر نے دو سال تیکر کوئی راشن نہ پایا سی کیوں جے ایدھی لوڑ ہی نہ پئی سی، بس پچھلے گودام وچ بھرے چینی، چاول، تے کنکاں مکایاں گیاں سن۔

بے جی فاطمہ نے تیجی وار وی ایہناں تین ورہیاں وچ ویہڑا پٹن دا فیصلہ ایس مارے کیتا کہ اوہنوں پکا یقین سی ایس گھر نوں چھڈ کے جاون والے اتنے بھرے پرے شاہوکار سن۔ اوہناں لوکاں واقعی اپنا سارا سونا ایتھے ایسے ویڑھے وچ دبیا ہوویگا۔ اے شک آپوں نہیں جنمیا سگوں ایہہ سوال اودوں پیدا ہویا جدوں بٹوارے دے کجھ مہینیاں بعد ہی ایس گھر دے مالک جو واقعی اکبری منڈی دے وڈھے آڑھتی سن پرم جیت راٹھور ہوراں اپنے دو پتراں نال اپنے ایس پرانے گھر پھیرا پایا سی، اک تے اوہ ٹبر ایناں کنداں تے بوہیاں نال لگ لگ کے پھٹاں مار مار روندے رہے دوجے اپنے آون دی وجہ اک کم وی نال لے کے آئے۔ ایہہ کم مکاون لئی اوہناں خان حمائت ہوراں دی بنتی کیتی سی تے ایس کم واسطے اوہ نال مزدور وی لیائے سی۔ اوہناں رو رو دسیا کہ اسیں چھیتی وچ نکلدے ہویاں اپنا سونا، زیور ایس ویہڑے وچ دب گئے ساں جے تسیں اجازت دیوو تے اسیں ویہڑہ پٹ کے اپنیاں امانتاں کڈھ لے جایئے خان صاحب فاطمہ بی بی نال مشورہ کیتا۔ تے فاطمہ نے دنداں تھلے جیب دب کے آکھیا۔ کڈھ لیون دیوو..... میں وی تے اپنا سونا.....! پوری گل فاطمہ دے اتھروواں کرن نہ دتی۔ خان صاحب نے پرم جیت راٹھورنوں اجازت دتی پر نال شرط لگائی کہ پٹائی بس اکو وار ہووے گی۔ مڑ نہیں کرن دواں گے۔ پرم جیت دے ٹبر دا خیال سی ایہہ ہجرت وقتی اے۔ چھیتی حالات سدھرن گے تے اوہ لوگ واپس اپنے گھر پلٹ آون گے۔ ایسے لئی جاون لگیاں اوہناں کجھ وی نہ چکیا نالے اپنے سونے نوں اپنے ویہڑے دب کے ٹر گئے سن۔ اہناں دے ویہڑا پٹوان توڑی خورے سونا کھسک کے اگانہہ ودھ گیا سی۔ کیوں جے بڑی محنت دے بعد وی اہناں نوں کجھ وی نہ لبھیا سی۔ ایسے مارے ہن بے بے فاطمہ خزانے نوں لبھدی پھردی سی۔ اوس نوں پکا یقین سی کہ پرم جیت ہوراں دا

سونا کتے رڑھ کے اگانہہ وگ گیا اے پر ہیگا ایسی ویہڑے وچ اے۔ ہر واری بے بے سر تے ایسے مارے کھلوندی کہ کدرے مزروراں دا، دا نہ لگ جاوے۔ اک ہور وی شک او ہناں نوں پیندا سی کہ کدرے میں اندر چلی جاواں تے سونا مری نونہہ کبیرہ دے ہتھ لگ جاوے۔ بلکہ سونا نہ لبھن بعد بے جی نے ہمیش اپنی نونہہ نوں طعنہ ماریا کہ ضرور سونا توں کڈھ لتا ہویا اے۔ رب ای جاندا اے کہ پرم جیت راٹھور ہوراں دا سونا ہور کتھے چلا گیا۔ بے جی دے صرف کن ای نہیں اہناں دی سدھ بدھ وی خورے وچھوڑے ویلے کدرے گواچ گئی سی۔ بے جی دے ذہن اتوں کدی وی کجھ بیتیاں گلاں دیاں پرچھائیاں مک نہ سکیاں سن۔ جس پاروں اوہ ہر ویلے بوکھلائی پھردی سی۔ بے جی دا اکھڑ پناں تے ہمیشہ توں مشہور رہیا نالے بچپن توں اپنی مرضی کرن دی عادت اٹاں روڑیاں وانگوں پکی سی۔ بے جی دا بچپن تے جوانی، خاص کر کے ویاہے جاون دا قصہ وی وکھرا ای سی ا وہ اک گھٹ 20 بھراواں دی اکلوتی تے لاڈلی بھین سی۔ اوس نے اپنے ویاہ دے قصے دی وجہ نال پورے گورداسپور دے نیڑے تے دور دے پنڈاں وچ دھم مچا دتی سی۔ اوس دا ویاہ لوک داستاناں ونگراں دی کہانی بنیا۔ فاطمہ بی بی دے ماں پیاں نے اوس دا خان حمایت خان دے نال نکاح تے کر دتا جو اوہدے وڈے تائے دا پتر سی، اوچا لماں، چھ فٹیا نال اوہ ویکھیا بھالا اپنے گھر دا بال سی۔ نکاح ہو گیا تے ہالی فاطمہ دے جوان ہوون دی اڈیک سی کیونکہ او ہالی 14 ورہیاں دی سی۔ پر ایسے وچ کار خانداناں دے وچ ان بن ہوگئی۔ نکیاں نکیاں گلاں ودھ گیاں۔ ہن فاطمہ دی ماں نوں خان حمائت وچ وی سو سو کیڑے دسن لگ پئے۔ نالے ایس گل نے تنگ کرنا شروع کر دتا پئی منڈا ساڈی چودہ ورہیاں دی کڑی توں عمر وچ اٹھارہ ورہے وڈا اے۔ بس ایہہ گل آخری بنی تے دوواں خانداناں وچ جھگڑے شروع ہو گئے۔ بہت سوچ وچار بعد فاطمہ دے بھراواں اخیر فیصلہ کیتا کہ معاملہ ایتھے ای مکا چھوڑیے۔ اساں اپنی لاڈو فاطمہ ایس وڈیرے نال کوئی نہیں ٹورنی۔ ایس نہ ٹورن پچھے ہور وی دو تین جتاں اوہناں لبھ لئیاں۔ اودھروں خان حمائت ولوں اپنے نال نکاحی اپنی چھوئی موئی ووہٹی نوں اپنے گھر ویاہ کے لیاون لئی اوہناں منتاں ترلے پا لیون دے بعد اخیر دھمکیاں دا کم جاری ہو گیا۔ پر جواب وچ اکو نا سن کے خان حمائت نے اپنی قانونی گھر والی نوں ڈولی پا کے گھر لیاون لئی ساریاں کوششاں مکن بعد عدالت دا بوہا بھنیا سی۔ عدالت وچ

دوناں پارٹیاں نوں پیش ہوون دا آکھیا گیا تے دوہاں پارٹیاں نوں سدیا گیا تے نال کڑی تے منڈے نوں وی پیش ہوون دا حکم ہویا عدالت اپنی جرح وچ عائشہ بی بی نوں پچھیا کہ کیا اوہ ایناں سارے کھلوتے مرداں چوں اپنے جنے نوں سیان سکدی اے ؟۔ تے کیہ اوہ اوس دے نال وسناں چاہندی اے۔؟ عدالت وچ اپنے بھراواں دے سکھائے پڑھائے تے فاطمہ بی بی پانی پھیردیاں ہویاں اوتھے مونہہ چک کے آکھیا کہ ایہہ کالی رومی ٹوپی تے رتے کوٹ والا ای خان حمائت میرا گھر والا اے تے میں اوسے نال جاناں اے۔ گورداسپور دے پنڈ حیات آباد دی سدھی سادھی نکی جیہی بالڑی نے خان صاحب دے حق وچ بیان کیہ دتا۔ ایہہ داستان آل دوال خوشبو وانگوں پھیلی تے آنڈ گوانڈ نے مونہہ وچ انگلاں پالئیاں۔ چارو پاسے دھماں مچ گیاں۔ فاطمہ بی بی اپنے جنے خان حمائت خان دے نال اوس گھوڑے تانگے تے جیہڑا اوہ نال لے کے آئے سن عدالت دے حکم تے اپنے ویراں نوں پچھے دسے بناں ٹر گئی سی۔۔

فاطمہ بی بی دے 19 بھرا اپنی ہار اوپر اپنی بھین دی ایس چتر کاری تے اوس نوں تے خان حمائت نوں وڈھن نوں پھر دے سن۔ اوہ کلہاڑیاں پھڑ کے ٹانگے پچھے نسے پر اوہ سارے رل کے وی فاطمہ بی بی نوں خان حمائت کولوں وکھ نہ کر سکے۔ پر فیر ساری حیاتی اوہناں نے بھین دا مونہہ نہ ویکھن دی سوں چکی۔ پاکستان بنن توں بعد اوہناں وچوں کجھ بھرا تے چڑھدے پنجاب نوں نہ چھڈ سکے، کجھ راہاں وچ بلوے ویلے وڈھے گئے، ساریاں بھراواں وچوں چار بھرا پنجاب دے دور دراز پنڈاں تھاواں وچ آن کے وسے۔ اہناں اپنی حیاتی دے اخیر سالاں وچ پین نوں لبھ کے گل لا کے ٹھنڈ تے پالئی سی۔ بھین بھرانواں دا ملاپ وی ہو گیا سی پر فاطمہ دے دماغ توں ایہناں بیتیاں یاداں دا اثر کدی نہ مکیا۔ فاطمہ بی بی دا ہوش بھلاون والا اک دکھ اوہ بٹوارہ وی سی جس اوس دی سدھ بدھ اکا ای مار دتی سی۔ پرم جیت راٹھور وانگوں خان صاحب دا رتبہ تے رہن سہن وی سوکھا سی۔ جویں فاطمہ تے اوہناں دے بال بچے وی اپنے بھرے بھرائے گھر نوں چھوڑ کے ہابڑ دابڑ وچ پاکستان آئے تے رستے وچ جو جو کجھ اوہناں نال بیتی اوس نے بے جی نوں بولیاں وی کیتا، گونگیاں وی کر چھوڑیا تے سوجھ بوجھ وی گھٹ کر دتی سی۔

ایہہ ونڈ دا منظر نرا موت دا منظر ویکھنا عائشہ بی بی دے دماغ تے چوکھا اثر چھوڑ گیا سی۔ ویہڑے نوں وار وار پٹوانا وی کسے شدین پنے دا ہی نتیجہ لگدا سی۔

اک تے خان حمائت دا خاندان اوویں ای گورداسپور دا بہت عزت تے نام والا کنبہ سی خان حمائت دی شرافت تے سوجھ بوجھ کارن اوہناں نوں میونسپل کارپوریشن دا صدر چنیا گیا سی۔ پر بلوے شروع ہوئے تے خان صاحب دے کنبے نوں مکاون لئی بہت ساریاں برچھیاں تے تلواراں میدان وچ آن کھلوتیاں۔ خان حمایت دا کنبہ جویں جان بچا کے گوداسپوروں نکلیا اوس نے بیجی نوں باولا کیتا فاطمہ بی بی نے جس بندے نوں اپنا جان کے اوس دے نال جاون دا فیصلہ کیتا سی اوس نے عائشہ لئی خوب محنت کیتی تے خوب ناں وی کمایا تے فاطمہ بی بی نوں واوا سوکھا تے لاڈلا رکھیا سی۔ فاطمہ دا انگریزی کلباں دی دعوتاں وچ خان صاحب نال بلاوہ آوندا تے اوہ گرگابی پا کے نالے لمے کوٹ پا کے جاندی ہوندی سی۔ فاطمہ دے باورچی خانے وچ وی کنکاں تے چینی نالے چاولاں دے وڈے وڈے بھڑولے نسبت روڈ دے پرم جیت دے گھر توں کسے طرحاں وی گھٹ نہیں سن۔ جد فاطمہ بی بی دے بالاں دودھ دے گلاس پی کے رکھنے تے گھر دے ملازم ''سکھی رام نے روز ہی آکھنا۔''بی بی ادھا گلاس چینی نال بھریا ہویا اے۔تسیں دودھ وچ چینی نوں کھوریا تاں کرو۔منوں پانی وچ روڑھنی پے جاندی اے۔گورداسپور وچ گھٹ گھٹ لوکاں ایہہ جیہے محلاں ورگے مکان بنائے جس طرح دے بی بی فاطمہ دے جنے خان حمائت نے بنائے سن۔

فاطمہ بی بی دیاں تنوں کڑیاں دودھ تے مکھن دیاں پلیاں سن۔ وڈی دھی جیہڑی بمبئی وچ اک بڑے پڑھے لکھے بندے نال ویاہی گئی سی۔ اوہدا سورج ونگراں دا ا روپ تے ساری عمر اوس دے چمکدے مکھ نوں ویکھ کے پتہ لگدا سی کہ اوہناں پچپن وچ کیہڑیاں خوراکاں کھادیاں ہوون گیاں۔ اپنے گورداسپور دے شیش محل وچ بی بی فاطمہ نے چھ بال جمے۔تین دھیاں تے تن پتر۔حاجی قربان سب توں وڈھا پتر سی۔

فاطمہ بی بی دے ذہن توں اوہ نقش کدی نہ گئے جد عنایت خان دے گھر دے باہر کرپاناں پھڑ کے اونہاں دے اپنے جانن تے منن والے آن کھلوتے تے اوہناں شرطاں لگائیاں کہ خان صاحب دے خاندان نوں نکلن نہیں دینا۔ اینا ں نوں چیر کے چھڈ ناں اے۔

او تے خدا دی کرنی ایسی ہوئی کہ ایس عزت والے ٹبرنوں اوس رات دے پچھلے وقت نکلن دا موقع مل گیا۔ جس دی سویر اوہناں کرپاناں دا نشانہ بن جانا ں سی۔ اوس اوکھی گھڑی کم آون والے نال دی کندھاں جڑے ہمسائے سن۔ کلجیت کور فاطمہ بی بی سی سہیلی، اوناں دی دھی شکنتلا فاطمہ دی پہلوٹھی دی دھی نصیرہ بیگم نال سکولے پڑھدی سی۔ تے خاں صاحب دے نال ایس خاندان دے مرداں دی بڑی دوستی تے قرابت داری سی۔

اوہناں نے رات دے وقت فاطمہ بی بی تے عنایت خان صاحب دے خاندان نوں آکھیا کہ تسیں فوراً اگلے تن گھراں دیاں کندھاں کوٹھے ٹپو۔ ادھے میل ٹردے ہوئے پاکستان نوں جاون والے ٹرک کھلوتے ہوئے سن۔ جس وچ بیٹھ کے خان حمائت دا خالی ہتھیں ایہہ ٹبر پاکستان اپڑیا۔ بے جی دے سوہرے واوا سوکھے سن۔ جس طرح بے جی نے اپنے ماں پیاں تے اپنے سوہریاں نوں قبولیا سی۔ تے اوہ اپنے پورے خاندان دے نال لڑائی پا کے خان حمائت نال ٹری سی اوسدی ایس بہادری تے اوہدے تاو دے خاندان دا ہر بندہ فخر نال سر اچا کر کے پھردا سی تے اوہناں نے اپنی نونہہ نوں سونے نال تول چھوڑیا سی۔ اوس دی بڑی قدر کیتی گئی نالے رج کے سونا پایا۔ ایہہ سونا فاطمہ بے جی نے کھل کے ہنڈایا۔ دوسریاں زنانیاں وانگوں فاطمہ نوں وی ہجرت ویلے اپنے زیواراں دی بڑی فکر سی۔ رات دے پچھلے ویلے ایس کنبے نوں اپنے محل ورگے گھر نوں حسرت نال ویکھن دا ویلا وی نہ ملیا سی۔ بے جی نے وی نسبت روڈ والے مکان دے واسیاں وانگوں گورداسپور دے ویہڑے وچ دونویں کندھاں دے نال نال بنی گلاباں دی کیاری دی مٹی نوں چھیتی چھیتی اپنیاں مٹھاں نال پُٹ کے اپنا بھارا رانی ہار، تے گلوبنداں نوں دب دتا سی سن۔ معاملہ گورداسپور وچ وی ایہو سی کہ اسیں تے بٹوارے ویلے کدھرے نہیں جانا، گورداسپور تے پاکستان وچ رل جاوے گا۔ خان حمائت تے فاطمہ اپنے آپ نوں محفوظ سمجھ رہے سن۔ پر ونڈ دے اخیری دناں وچ انگریز نے ڈنڈی ماری تے گورداسپور دے واسیاں نوں ایمرجنسی وچ اپنے گھر بار پیچھے سٹ کے پاکستان اپنے دیس آنا پیا۔ پر فیروی خان صاحب نے اپنے بال بچے نوں ایہی دس کے تسلی دتی کہ آپاں مڑ آوناں اے۔ کجھ دناں لئی چلے آں۔ آپاں پلٹ آنا اے۔

بٹوارے دے پچھوں بے جی نوں بہتیرا پچھتاوا ہویا کہ میں اپنے گہنے نال ای لے آؤندی کسی گٹھڑی وچ لگو کے۔ اوس ویلے اوہناں نوں کیہ پتہ سی کہ ایس گھرے فیر پیرنہیں پاؤنا۔

بٹوارے دے دوجے سال دا پالا لنگھدیاں ای فاطمہ بی بی نے کھپ پا دتی کہ اوس نے اپنے گھر جانا اے۔ گورداسپور۔ نسبت روڈ دے گھر رہندیاں ہویاں بے جی نوں ہر دوئے دن گورداس پور خواب وچ آوندا سی۔ گورداسپور دے محلے۔ جتھے اوہناں دا سب کجھ سی۔ اوہناں دے پانڈے، ٹینڈے رنگلے منجھے تے جتھے اونہاں منجھی دیاں بوریاں نل بھڑولہ بھریا سی۔ کہ اوہ آؤندے موسم وچ چھڑوانی اے۔ سب توں ودھ کے سونے دیاں ٹومباں، پازیباں، متھا پٹی تے تن تن تولے دے بھارے کنگن۔ پر اک اوہ چندن ہار جیہڑا فاطمہ اپنے غسلخانے وچ بھل آئی سی۔ اوہ تے بے بے دے دل دا ناسور ای بن گیا سی، اٹھدے بہندے چندن ہار دی رٹ سن سن سبھ گھر والے تنگ پئے ہوئے سن۔

لاہور آکے وی سوکھے ویلے رہے سن پر اجڑن تے اپنے گھر توں پٹے جاون دا دھیان کسے چھری وانگوں اوہناں نوں ہر ویلے اپنے دل وچ چبھیا لگدا رہیا۔

خان حیات ہوری اوہنوں بتھیرا سمجھاؤندے پر اوہ ٹلن نوں تیار ہی کدوں سی۔ پچھے اپڑن دی آس مرن تیکر نہ فاطمہ دے دلوں مکی تے نہ نکلی۔

اپنے گھر نوں واپس مڑن دی حسرت لے کے بے جی جدوں ایس دنیا توں رخصت ہوئے تے اپنی وڈی دھی توں وعدے لے کے گئے کہ توں گورداس پور جا کے ویکھیں ساڈا گھر سلامت اے۔ اوس دا رنگ اوہو نیلا تے کندھاں اوپر چٹا رنگ روغن سلامت اے کہ اوتھے رہن والیاں اپنی مرضی نال اوہناں نے بدل چھوڑیا اے۔ کیاریاں وچ گلاب ہالی اگدے نیں کہ نہیں۔

اوہناں دی وڈی دھی جد پاکستان بنن دے 20 ورھیاں بعد ماں دا وعدہ پورا کرن گورداسپور گئی تے اوہناں ہمسایاں دیاں اولاداں نے اوہناں نوں موہڈیاں تے چک لیا۔ کجھ خان صاحب دے دوست وی جیوندے سن اوہناں یاراں تے اول کول والیاں دی یاد وچ ہالی سب انج ای تازہ سی جویں کل دی گل ہووے. نصیرہ دیاں سہیلیاں وی اوس نوں گل لالا کے روئیاں۔

اوس گھر وچ قدم رکھدیاں فاطمہ ہوراں دی دھی دے پیر مٹی وچ جم گئے 20 سالاں پہلوں دا زمانہ پلٹ آیا۔ او تھے وسن والے رام راجہ گورداسپوری ہوراں دے بالاں نے نصیرہ نوں آکھیا ایہنوں حالی وی اپنا گھر جانو۔ نصیرہ نے رج رج اپنیاں سکھیاں شکنتلا، بیلا، تے امبر نوں اپنے دلاں دیاں سنایاں۔ گورداسپور دیاں گلیاں تے بازاراں وچ گھمی۔

ماں دی نصیحت پاروں نصیرہ دی نیت ایہو سی کہ اوہ وی اپنے گھر نسبت روڈ والے ویہڑے وِنگراں ایہناں کیاریاں والیاں تھاواں نوں پھرولے۔ پر اک تے ایس گل نوں وی ورہے لنگھ گئے سن نالے ہن او تھے تے ہن پکا ویہڑا سی۔ خورے اوس دی ماں دا زیور کسے مزدور دے ہتھ چڑھیا۔ کہ رام راجہ گورداسپوری نے اپنیاں نوہاں، دھیاں نوں پوائے۔

پر اوس خاندان نے جس پیار نال نصیرہ تے اوس دے نال گئی نصیرہ دی جوان دھی دا سواگت کیتا، نصیرہ دی ہمت نہ پئی کہ اوہ سونے والی ملکیت دی گل چھیڑے تے نا ہی رام راجہ دے گھر والیاں کوئی گل کیتی۔ او ہناں ہن نصیرہ دے سامہنے لبھیا ہویا زیور کدوں پانا سی ہو سکدا سی اہناں وِچ وٹا دتا ہووے پر رام راجہ دی نونہہ دی انگل وچ پائی مندری نے راز کھول دتا، نصیرہ نوں اپنی ماں دے کھبے ہتھ دی تیجی انگلی وچ لال نگینے والی مندری چنگی طرح یاد سی۔ نصیرہ پہلی اکھ نال ویکھ کے پچھان گئی پر نصیرہ نے چپ چپیتے کوڑا گھٹ کر کے اپنی گل ہونٹیں آون نہ دتی۔ بس اپنی پرانی جنم بھومی وچ ساہ لتے۔ ماپیاں دیاں ساریاں یاداں نوں مڑ ہرا کیتا تے وعدے لے دے کے واپس پلٹ آئی اپنے دیس پاکستان۔

شرمین اسلم

کیڑی دی ضد

بہت سال پہلاں دی گل اے، پنجاب دے اک چھوٹے جہے پنڈ وچ اک پرانا کسان رہندا سی جسدا ناں بشیر سی۔ بشیر اپنی زندگی سادگی نال گزار رہیا سی تے ہمیشہ اپنے کھیتاں دی سنبھال کردا رہندا سی۔ اوہدی زندگی وچ سکون تے شکر گزاری سی۔ اوہدے نکے جیہے گھر وچ جیہدی بنڑتل کچیاں اٹاں نال ہوئی سی تے اوہناں اتے مٹی دا لیپ کیتا گیا سی، اوہدے کچے کوٹھے دا فرش وی کچا سی جس نوں گُدھی مٹی وچ سِکہ پا کے انج لپیا گیا سی جس نوں ویکھ کے پکے کالے چِپساں دا شک پوندا سی۔ کوٹھے دے اگے کوئی برانڈہ نہیں سی بلکہ ہک لماں تے چوڑا ویہڑا سی جس وچ وی گارے دا لپن دے کے پکا کیتا گیا سی۔ ویہڑے دے دوجے پاسے لکڑی تے ٹین دے لگے ہوئے گیٹ دے سجے پاسے بیری دا ہک وڈا رکھ سی جیہڑا بشیر دے بچپن دا یار سی تے سیالا آندیاں ای رتے رتے بیراں نال انج لد جاندا جوں کسے وہٹی نے سُوہے تاریاں والی چادر کیتی ہوئی ہووے۔ اوسے رکھ دے تھلے کندھ نال جڑیاں ہوئیاں دو کھرلیاں سن جنہاں وچوں ہک بشیر دی سجر سو بھوری مجھ دی سی جس توں تھوڑی پرے ہٹ کے اوس دی کٹی دا کلِہ اتنے فاصلے تے ٹھوکیا گیا سی کہ بھوری آپنی لمی جیبھ نال کٹی نوں چٹ کے آپنی مامتا دے لاڈ تے پورے کر سکے پر اوہدے ددھ بھریاں تھناں تیکر نہ پہنچ سکے۔ دوجی کھرلی بشیر دی بیوی نوراں دی لُوڈی بکری دی سی جیہڑی پچھلے سال اودھا بھرا وڈی عید تے اوس واسطے لیایا سی۔ بیتل بکری دے گل وچ وجدی ٹلی دی ٹن ٹن نوراں نوں آپنے پیکے گھر دی یاد دواندی سی تے اوہ آپنے ویر دیاں خیراں منگدی رہندی۔ کھرلیاں توں اگے اک چھپر دے تھلے کترے آلی مشیں دے پرلے پاسے ککڑاں دا نکا جیہا کھڈا سی جس در اتے ترہیائے پکھیرواں واسطے نوراں نے اک نکی جیہی سانڑہک رکھی ہوئی سی جس وچ او روز سویرے پانی پا دیندی تے نالے اوہدے آل دوالے

بچی ہوئی روٹیاں دے ٹکرے کھلار چھڈ دی جس نوں بیری تے آن والے پکھیرو خوش ہو کے کھاندے تے اس ٹبر دی خیر منگدے۔

اس نکے جیہے پرسکون گھر دے باہر لے پاسے کھیتاں دا ہک ناختم ہوون والا سلسلہ سی جس وچ اگدیاں فصلاں دے بدلدے رنگ کدی اس ماحول نوں ساوا گھنار تے کدی سونے ورگا پیلا کر دیندے سن۔

بشیر دی زندگی کھیت توں گھر دے وچکار بدھی ہوئی سی، کھیتاں وچ ہل چلانا، ڈنگراں لئی پٹھے وڈھنا، کترا کرنا تے اوہناں نوں پانی لانا اوس دے روز دے کماں وچ شامل سن۔ فارغ ویلے حکّہ چھکنا یا فیر پنڈ دی وڈی گلی دے اخیر تے وڈی بوہڑ دے تھلے لگی گراں دے مرداں دی محفل وچ جا کے حالات حاضرہ تے بحث کرنا یا کسے جوان دی خوبصورت آواز وچ سیف ملوک، ہیر یا باہو دی لمی کوک بھریا کلام سننا سی۔

کچے کوٹھیاں تے پنڈاں تھانواں دے مکیں صرف بندے تے ڈنگر ای نہیں ہوندے بلکہ اوہناں دے وَسنیکاں وچ ہور وی کئی قسم دی مخلوق ہوندی اے، جیہدے چوں کجھ زمین دے اتے تے کجھ تھلے وسدی اے۔

کھیتاں وچ کم کرن والیاں دا واسطہ آئے دن اس قسم دی مخلوق نال پیندا رہندا اے۔ اس مخلوق وچ کجھ فصلاں دے دشمن ہوندے نیں جنہاں وچ سیہہ، ساہ، گیدڑ، بھیڑے تے چوہے وغیرہ ہوندے، تے نالے پنکھ پکھیرو جیہڑے پکی ہوئی فصلاں وچوں اپنا رزق تلاش کردیاں ہویا تیار فصلاں دے سٹیاں نوں نقصان پہنچاندے نیں، کجھ ڈنگراں تے ککڑاں دے شکارو ہوندے جنہاں وچ بگھیاڑ تے گیدڑ شامل نیں تے کجھ جانور بندیاں نوں وی نقصان پہنچا جاندے نے جنہاں وچ سپ، اٹھوویں تے کن کھجورے وغیرہ شامل نیں۔

کہندے نیں کہ انسان نوں ہر اوس شے دی پہچان ہوندی اے جیہڑی اوہنوں فائدہ یا نقصان پہنچاندی ہووے، کیونکہ انسان دی فطرت وچ شامل ہے کہ ہر فیدا پہنچاندی شے نوں سانبھ سانبھ کے رکھنا اوہ بھانویں کوئی فصل ہووے یاں ددھ دیندی لیاری، سونا اگلدی زمین ہووے یاں لکڑ دیندے رکھ

تے اسی طرح اوہ اپنے دشمن دی سنجاپ وی خوب رکھدا اے، اوہ بھانویں فصلاں ٹکدا کوئی جانور ہووے یاں دانیاں نوں لگی سنڈی، گھر دی چوکھٹ نوں لگی سیونک ہووے یا ککڑاں دے کھڈے چوں آنڈڑے کھانداسپ۔

پر اس توں علاوہ وی کئی طرح دی مخلوق انسان دے آل دوالے ڈیرے لائی ہوندی اے جس توں انسان انج لا پرواہی دا اظہار کردا اے جوں کوئی گھاہ کھان والا جانور سامنے پئے گوشت توں بے پروالنگھ جاندا اے۔

ایسی ہی ہک مخلوق بشیر دے گھر وچ وی رہندی سی جس دی خبر اوس نوں نہیں سی یا ہے وی سی تے اوس نے کدیں اوس ننھی مخلوق تے ایناں دھیان نہیں سی دتا۔ ایہہ مخلوق اوہ نکیاں نکیاں کیڑیاں سن جیہڑ یاں ہک دو نہیں بلکہ کئی بستیاں دی صورت وچ بشیر دے نکے جیہے گھر وچ ڈیرے لائے ہوئے سن۔ایہہ کوئی نویں مخلوق تے ہے سی نہیں کہ کوئی پریشانی دی گل ہووے یا ایہناں ول دھیان کیتا جاوے۔ ایہناں نوں تے بچپن توں اوہ ویکھدا آرہیا سی۔ پر اج تیکر اوہنوں اس مخلوق دی تخلیق دی وجہ سمجھ نہ آسکی۔

نہ فیدا نہ نقصان بس کدی کدی جد ایہہ نکی مخلوق رسوئی وچ پئی کسے مٹھی شے نوں برباد کردی یا فیر کسے کھان آلی شے دے اندروں آپنا حصہ کڈھ کڈھ کے لمیاں لمیاں لیناں بنا کے کھڈ تک لے جاندی تے بشیر نوں اویہناں تے بڑا غصہ آندا۔

تے کدی اوہ آپنی چونڈھی وچ کئی کیڑیاں نوں مِدھ دیندا تے کدی ہک ای واری وچ اپنی جتی تھلے پوری فوج نوں ملیا میٹ کر دیندا تے کدی پھوکاں مار مار کے اوہناں نوں دور ہوا وچ اڈا دیندا تے نس کے دور جان والی وچاری کیڑی کنی اپٹھی ہوئی آسماں ول کر کے تیز تیز چلاندی رہندی تے سدھی ہوون دی کوشش کردی رہندی۔

نکیاں ہوندیاں بشیر ایہناں نال ون سونے کھیڈ کھیڈ دا رہندا، کدی ہک پتہ لے کے تیز تیز ٹُردی کیڑی دے اگے رکھ دیندا تے جد اوہ مست کیڑی اپنی دھن وچ ٹردی اوس پتے تے چڑھ جاندی تے او اوس نوں چک کے کیڑیاں دے قافلے توں کجھ دور رکھ چھڈ دا تے فیر ویکھدا کہ اوہ کنی دیر تے

کنہاں رستیاں چوں ہو کے آپنے قافلے وچ آن رلدی اے، اوہ حیران وی ہوندا سی کہ ایس ننھی جیہی مخلوق وچ کہڑا سائنسی نظام لگیا ہویا اے جیہڑا اوہنوں سمت دے تعین وچ مدد دیندا اے۔ تے کدی او اپنی جتی لاہ کے کسے تیز تیز ٹردی کیڑی دے سامنے رکھ چھڈ دا تے کیڑی اوسے رفتار نال اپنی سمت بدل لیندی اوہ ہر ہر واری رستہ رکن توں بعد فوراً نواں رستہ نپ لیندی پر کدی وی انج نہیں ہویا کہ اس نے کسی کیڑی دا رستہ روکیا ہووے تے اوہ اوتھے ہی بہہ گئی ہووے تے رون دھون پا دتا ہووے، کئی واری بشیر نے وی ایہہ گل سوچی کہ ایہہ نکی جیہی مخلوق نوں رکاوٹاں تے رونا کیوں نہیں آندا، اوہ گلہ کیوں نہیں کردی تے ضد لا کے اوتھے ای بہہ کیوں نہیں جاندی اوہ ہر رکاوٹ توں بعد نواں رستہ کیوں لبھ لیندی اے۔ پر اوس ویلے ایس گل وچ لکیا فلسفہ سمجھن دی نا ہی اوہدی عمر سی تے نا وی اوہدی عقل۔ اوہدے لئی تے بس اوہ ہک شغل سی تے بس۔

اوہدے دماغ وچ لکے سوال کے رب نے ایہناں نکیاں نکیاں کیڑیاں نوں کیوں پیدا کیتا اے دا جواب بہت سوچنے توں بعد وی اوہنوں نہ ملدا۔

ہک واری پنڈ دے ملاں ہوراں نماز توں بعد مسیت وچ بیٹھیاں گلاں گلاں وچ حضرت سلمان ہوراں تے کیڑیاں دا قصہ سنانا شروع کیتا تے اوس دن بشیر دے کن کھلو ئے کہ خورے اوسنوں آپنے سوال دا جواب لبھ جاوے، ملاں ہوراں آپنی دھوتی نوں سنبھالدیاں ہویاں آپنے تھلے وچھی رتے رنگ دی جائے نماز تے اپنے مخصوص انداز وچ آلتی پالتی ماری تے گھنگار کے گلہ صاف کیتا تے سامنے بیٹھے ہوئے سارے نمازی وی پھوہڑ دیاں صفاں تے سدھے ہو کے بہہ گئے تے مسیت وچ انج خاموشی ہوگئی جنج اتھے کوئی وی بیٹھیا نا ہووے۔ اوس نکے جیہے پنڈ دے ملاں ہوری کوئی عالم فاضل تے نہیں سن پر اوہناں نوں قرآن تے حدیث دا کافی سارا علم آندا سی تے نالے مسئلے وی دس لیندے سن جس پاروں سارا پنڈ اوہناں دا ادب وی کردا سی تے اوہناں دی گل وی غور نال سندے سن۔ ملاں ہوری اپنے مٹھے لہجے وچ فرمان لگے۔

حضرت سلیمان علیہ السلام دے قصے وچ چیونٹی دا ذکر قرآن مجید دی سورۃ النمل (چیونٹی) وچ آیا اے۔ ایہہ واقعہ بیان کردا اے کہ حضرت سلیمان علیہ السلام نوں اللہ تعالیٰ نے بہت ساری

نعمتاں تے خاص صلاحیتاں نال نوازیا سی، جنہاں وچ جانوراں تے کیڑیاں دی بولی سمجھن دا علم وی شامل سی۔

اک دن حضرت سلیمان علیہ السلام اپنے لشکر دے نال سفر کر رہے سن۔ اوہناں دے لشکر وچ انسان، جن تے پرندے شامل سن۔ جدوں اوہناں دا لشکر اک وادی وچ پہنچیا، او تھے اک چیونٹی نے دوجیاں چیونٹیاں نوں کہیا:

''چیونٹیو! اپنے بلاّں وچ لک جاؤ تاں نجے سلیمان تے اوہناں دا لشکر انجانے وچ تہانوں کچل نہ دیوے''۔

ایہ گل حضرت سلیمان علیہ السلام نے سن لئی تے اوہ مسکرا دتے۔ اوہناں نے اللہ تعالیٰ دا شکر ادا کیتا تے کہیا:

''اے میرے رب! مینوں توفیق دے کہ میں تیری اوہناں نعمتاں دا شکر ادا کر سکاں جیہڑ یاں توں مینوں تے میرے والدین نوں عطا کیتیاں نالے میں ایسے نیک اعمال کراں جو تینوں پسند آن اور اپنی رحمت نال مینوں اپنے نیک بندیاں وچ شامل فرما''۔

ملاں ہوراں دے اس جملے دے ادا ہوندیاں نال ای مسجد دی خاموشی انج ٹٹی جینویں کسے پرسکون جھیل دے پانی وچ وٹا سٹ دتا ہووے۔ ہر پاسوں آمین آمین تے سبحان اللہ دیاں واجاں آن لگ پئیاں۔

ملاں ہوراں وی چند لمحے واسطے خاموشی اختیار کیتی تے جھولی وچ پئے صافے نوں کھبے ہتھ وچ پھڑ کے اپنے منہ تے پھیریا تے سرنوں تھوڑی جیہی جنبش دے کے سامنے بیٹھے لوکاں ول سجے کھبے دھون گھمائی تے مہندی لگی لمی داڑھی وچ انگلاں نوں پھیر کے تھلے پاسوں باہر کڈھیا تے داڑھی وچ انج دیاں لیکاں بن گئیاں جوں کسے مج مارے ہوئے کھیتر وچ ٹریکٹر نال سئیاں لا چھڈ یاں ہون نالے اوہناں سجے کھبے ویکھ کے سینہ پھلایا تے داد وصول کیتی۔

جد ماشاء اللہ، سبحان اللہ دیاں واجاں رکیاں تے ملاں ہوراں نال پئی مٹی دی ٹاس چوں ہک نکا جا گھٹ بھریا جیویں اوہناں دا مقصد تریہہ لاہنا نہیں بلکہ گلہ صاف کرنا سی تے ہک واری فیر لوکاں ول متوجہ ہوئے تے بولے۔

ایس قصے توں رب سوہنے سانوں کئی سبق دتے نیں

نمبر 1: فہم وفراست دا سبق جے حضرت سلیمان علیہ السلام نوں اللہ نے جانوراں دی بولی سمجھن دا علم دتا سی، جو اوہناں دی خاصیت تے اللہ دی قدرت دی نشانی اے۔اللہ سوہنا سارے علماں دا مالک اے تے جس نوں چاہے اوس نوں جتھے مرضی ونڈ دا پھرے۔

نمبر 2: عاجزی دا سبق کیوں جے حضرت سلیمان علیہ السلام دی عاجزی تے شکرگزاری دا اظہار اس گل وچ نظر آندا اے کہ اوہ اللہ دی عطا کیتیاں نعمتاں دا شکر ادا کردے ہن۔ یاد رکھو اللہ نوں شکر کرن والے پسند نیں تے شکر کرن آلیاں نوں اوہ وادھو عطا کردا اے۔ ایہہ جملہ ملاں ہوراں زور پا کے ادا کیتا جیویں پنڈ آلیاں نوں کوئی خاص پیغام دینا چاہندے ہون تے نال ای ہک واری فیر صافے نال متھے تے آئی تریل نوں صاف کیتا۔

نمبر 3: حفاظت تے ذمہ داری دا درس کہ چیونٹی نے اپنی قوم نوں خطرے توں آگاہ کیتا، جو اوہدی سمجھداری تے ذمہ داری دا مظہر اے۔ ساڈا وی کم اے کہ ہک دوجے دا خیال کریئے تے اپنے نال دیاں لوکاں نوں آن والے خطرے بارے دسیئے تے رل مل کے رہیئے۔

ایہہ قصہ سانوں ایہہ وی سکھاؤندا اے کہ ہر جاندار، چاہے اوہ کنا ہی چھوٹا کیوں نہ ہووے، قدرت دی عظمت تے حکمت دا حصہ اے تے اوہدی حفاظت تے عزت کرنا ساڈی ذمہ داری اے۔ جانوراں دی عزت؟ بشیر نے دل ای دل وچ سوچیا۔ بندیاں دی عزت تے سنی سی ایہہ جانوراں دی عزت کون کردا اے۔ اوہنے خیالاں خیالاں وچ سوچیا کہ ہن اوہ کتیاں بلیاں دی وی عزت کرے گا تے نال ای اس دے منہ تے ہلکی جیہی مسکراہٹ پھٹ پئی۔ اوہ اپنے خیالاں دی گڈی چوں اوس ویلے لتھا جد

ہک واری فیر مسیت دا ویہڑا ماشاء اللہ، سبحان اللہ دیاں واجاں نال گونج پیا، ملاں ہوراں دعا واسطے ہتھ چکے تے عربی پنجابی وچ ہمیش وانگوں دعا منگنی شروع کیتی تے لوکی اس گل نوں سمجھیاں بغیر کہ ایہناں عربی جملیاں دا کیہ مطلب اے جھوم جھوم کے آمین آمین آکھی۔

بشیر وی دعا مکمل کیتی تے حسب روایت ملاں ہوراں دا ہتھ اپنے دوہاں ہتھاں وچ لے کے سلام کیتا تے باہر ول نسیا۔ پر اوہنوں مایوسی ہوئی سی کہ اوس دے سوال دا جواب اج وی نہ مل سکیا۔ اوہ حضرت سلمان تے کیڑی بارے سوچدا گھر ول ٹر پیا۔

گل آئی گئی ہوگئی، بشیر وڈا ہوندا گیا تے اوہنوں پتہ ای نہیں لگا کہ کدوں گولی پلا کھیڈ دیاں کھیڈ دیاں پیلیاں دی راکھی اوہدے ذمے آن پئی کیوں جے اوسدے پیو دادے ایہہ ای کم کردے رہے سن تے اوس اوہ اوہی کرنا سی۔ نالے پیو دادے دی اپنی زمین نوں اوہ نہ سانبھدا تے کون سانبھدا۔

دن مہینیاں تے مہینے ورہیاں وچ بدلدے رہے تے وقت دا پہیہ خورے کتنے چکر کھا گیا۔

اوس دن، بشیر نیڑے دے کھیت وچ کم کر دا جد تھک گیا تے ستان لئی بنے تے لگے ککر دے تھلے تھوڑا جہیا لماں پیا تے اوس دی اکھ لگ گئی تے تھوڑی دیر بعد اوہنوں اپنے پیر تے لتاں اتے کسے شے دے ٹرن دا احساس ہویا تے نالے چبھن محسوس ہوئی۔ اوہنے ویکھیا تے کیڑیاں اوہدے پیر تے لتاں اتے انج چمٹیاں سن جیوں گلی وچ پئے کسے گڑ دے روڑے نال چمٹیاں ہوندیاں نیں۔ خورے اوہ اوہناں دے رستے وچ لماں پے گیا سی تے کیڑیاں اوسے طرح جس طرح بچپن وچ رستہ نہیں سن بدلدیاں اوہدے اتے چڑھ کے اپنا رستہ لبھ رہیاں سن۔ کجھ نیندر دے اکھڑن دی کوڑ سی تے کجھ اس نکی مخلوق دی جرت تے غصہ سی۔ غصے نال بھرے بشیر نے چپّل لئی تے کیڑیاں نوں مارنا شروع کر دتا تے ویکھدیاں ای ویکھدیاں اوس نے کیڑیاں دی فوج دیاں لاشاں بکھیر چھڈیاں، کجھ وچاریاں مدھیاں گئیاں تے کجھ دوہریاں ہو کہ ہولی ہولی لتاں ہلان لگیاں جیویں بہوں تکلیف وچ ہوون، جیہڑیاں جتیاں تھلے نہ آئیاں اوہناں اس آفت توں بچن لئی دوڑاں لا چھڈیاں تے اوہناں دیاں دیاں سدھیاں لائناں ٹٹ پھٹ گئیاں تے اوہ شوہدیاں اپنی ننھی ننھی جاناں نوں بچان لئی ایدھر اوہدھر نسن لگ پئیاں، خورے ایہناں وچوں کوئی کیڑی حضرت سلیمان دے قافلے توں آگاہ کرن والی کیڑی وانگوں چیکدی پئی ہووے کہ نسو نی آپنے کھڈاں وچ وڑ جاؤ نہیں تے انسان تہانوں مدھ چھڈے گا۔

خیر اس قتل عام توں بعد اوہ اپنا پرنا چھنڈ دا تے لتاں نوں کھرکدا گھر ول ٹریا۔ کیڑیاں دا زہر کوئی زیادہ نہیں ہوندا، نہ ہی کوئی دانہ بندا اے پر تھوڑی دیر تیکر اوہ جا جتھے کیڑی لڑی ہووے سوئی رہندی اے تے کھرک وی سخت ہوندی اے، اوہی بشیر نال وی ہویا۔ گھر پہنچ کے وی جد اوس دی بیوی نے اوہنوں منجی تے بیٹھیاں وی کھبی لت نوں سجے پیر دی کھری نال کھرکھدیاں

ویکھیا تے نال اوس دی نظر اوس دیاں لتاں تے بنے لال لال دھرپھڑاں تے پئی تے اوس نے پچھ ہی لیا کہ خیر تے ہے کیہ ہویا۔

کجھ نہیں، جھٹ ارام کرن لئی بیٹھا تے کیڑیاں چڑھ گئیاں انج لگدا اے میں گھنڈ دی بوری آں۔ بشیر دے لہجے وچ ہالے وی غصہ موجود سی۔

فیر؟ نوراں نے فکرمندانہ انداز وچ لسی دا گلاس بشیر نوں پھڑاندیاں ہویاں پچھیا۔

فیر کیہ، جتی لاہی تے کٹ چھڈیاں بدبختاں، ذات دی کوٹ کرلی تے شہتیراں نوں جپھے، بشیر نے مچھاں نال لگی لسی نوں کھبے ہتھ دے پٹھے پاسے نال پونجھدیاں ہویاں بڑھک ماری۔

پر نوراں، جو ہمیشہ اوہدی ہر گل وچ ساتھ دیندی سی، اوہنوں کیڑیاں دے دکھ دا احساس سی۔ نوراں نے ہک لمی آہ بھری تے اوہدے منہ چوں نکلیا ہائے شوہدیاں، اوہ منجی دے سامنے پئے موڑھے تے بہہ گئی تے بولی، ''بشیر، ایہہ کیڑیاں وی ایسے طرح جاندار ہن جیویں اسی ہاں، ایہناں دا وی حق اے کہ اوہ اپنی زندگی سکون نال جی سکدیاں، تینوں اس بے زبان مخلوق تے اینا ظلم نہیں سی کرنا چاہی دا، رب ناراض ہو گیا تے فیر کیہ کراں گے، رب نوں اپنی ساری مخلوق نال پیار اے، بھلاں کوئی بناون والا اپنی بنائی شے نوں بھل سکدا اے، بشیر یا بناون والا تے سانبھ سانبھ رکھدا اے تے اوہدی بنائی شے نوں سانبھ کے رکھنا والے نوں پسند کردا اے۔ نوراں بشیر دے سامنے موڑھے تے بیٹھی اپنی دھن وچ بولی جاندی سی تے نال نال آپنے پیلے ململ دے لیڑے دا لڑ اپنے دوہاں ہتھاں وچ پھڑ کے گول گول گھمائی جاندی سی۔

بشیر نے نوراں دی گل سن کے کچھ سوچیا تے کچھ لمحے چپ رہیا۔ اوہنوں یاد آیا کہ جدوں اوہ بچہ سی تے اوہدی ماں اوہنوں کہانیاں سناندی سی، اوس ویلے اوہدی ماں نے ایہہ گل ہمیشہ کہی سی کہ ''ہر جاندار نوں عزت دیو، اوہ وی تواڈے ورگا ہی محسوس کردا اے۔ نالے ہر شے رب دا تحفہ ہے تہاڈے لئی تے تحفیاں دی ناقدری نہیں کری دی''

اچانک اوہدے سامنے اوہ سویر آ گئی جدوں اوہ فجری ویلے ماں دے کول کٹھیالی وچ پیڑھی تے بیٹھا پراٹھا چاہ وچ بوڑ بوڑ کے کھا رہیا سی تے اوس نے ماں کولوں پچھیا، اماں رب نے کیڑیاں کیوں پیدا کیتیاں نیں۔ کیہ فائدہ ایہناں نکیاں نکیاں جنڑیاں دا۔

ککھ فائدہ نہیں اوس نے آپ ای جواب دتا۔

بشیر دی ماں نے اپے نال چلھے وچ آگ پرتائی تے پھوکنی نال بجھدی آگ نوں پھوک مار کے دھویں پاروں اکھ وچ آن والے پانی نوں کپڑے نال پوجھیا تے بولی، نا بشیریا انج نہیں کہی دا، رب نے کوئی شے وی فالتو نہیں بنائی، ایسیاں گلاں نہیں کری دیاں رب سوہنا ناراض ہوندا اے۔

فیر توں ای دس خاں ماں کیہ فائدہ ایہناں دا، ایویں جائی جائی موریاں کردیا رہندیاں نے، جیہڑی مٹھی شے ویکھدیاں نیں اوس وچ وڑ جاندیاں نیں، چور جیہیاں نا ہوون تے۔ بشیر نے گلے دے انداز نال اپنی گل دا دفع کیتا۔

بشیر دی ماں نے توا لاہ کے کٹھیالی دی کندھ نال کھلوایا تے پلیتھن آلی سانڑھک تے تھالی مودھی کر کے کٹھیالی وچ بنے آلے وچ رکھی نالے دھون آلے بھانڈے کھبے پاسے پئی پانی بھری ترامی وچ سٹ دتے، تے سدھی ہو کے بہہ گئی تے، پیڑھی اتے بیٹھے بیٹھے اپنے دواں ہتھاں نال اپنے گوڈیاں نوں کلاوا پا لیا تے اپنے پیر زمین توں چک کے کنڈ پچھے کندھ نال لائی تے سامنے ویہڑے وچ لگے رکھ دیاں اچیاں ٹاہناں وچ ویکھدیاں خورے کیہڑے خیالاں وچ گم ہوگئی تے تھوڑی دیر بعد بولی جیویں اپنے آپ نال گلاں کر رہی ہووے پر اس دا مخاطب بشیر ای سی۔

پتہ ای بشیریا، تیرے پیو بہشتی نوں رب دی ہر اوس شے نال پیار سی جیہڑی رب نے بنائی اے، اوہ پنکھواں نوں دانے پاندا سی، اوہ جدوں وی گھر چوں باہر نکلدا تے گلی دے کتے اوہدے پچھے پچھے ٹر پیندے سن کیوں جے اوہناں نوں پتا سی کہ اوہ خالی ہتھ کدی وی گھروں باہر نہیں سی نکلدا، بچی ہوئی روٹی دے ٹکڑے اوہدے ہتھ وچ ہوندے سن، اوہنے آپنے ہتھیں کدی کسی جاندار نوں نقصان نہیں سی پہنچایا ہور تے ہور جے کدے اوہنوں کھالے وچ کوئی سپ وی دس جاندا تے اوہ اوس نوں مارن دے بجائے کہئی تے پاکے پیلیاں وچ چھڈ دیندا۔

اوہ جدوں وی گھر چوں نکلدا تے اپنے کرتے دی جیب وچ گڑ دیاں ڈلیاں تے کھنڈ دی بک پالیندا سی تے راہ وچ آون والے کیڑیاں دے آلیاں اتے گڑ دی روڑی سٹدا جاندا۔

بشیر دی ماں نے اپنی چنی دے نال اکھاں وچ آن والے اتھرواں نوں صاف کیتا تے ہک لمی ساہ بھر کے اپنی گل جاری رکھی۔

میں وی اوس نال لڑ دی ساں کہ تینوں کیہ پئی رہندی اے ہر شے دا ڈھڈ بھرن دی، جینے پیدا کیتا اے اوہ آپے ای دیوے گا، آپنے گھر کھان دے لالے پئے نیں تے توں ان داتا بنن چلیا ایں۔

تے اوہ ہسدا تے کہندا بھاگ وانے رب دی مخلوق وچ ونڈن نال رزق گھٹ انہیں ودھدا اے، رب بڑیاں عزتاں آلا اے اوہ تیرا میرا قرضہ نہیں لے سکدا بلکہ وادھو موڑ دا اے۔ بھلیئے لوکے کیہ جانے کیہڑی چڑی دی دعا لگ جاوے، کیہڑے کتے دی سنی جاوے تے کیہڑی کیڑی قیامت آلے دیہاڑے میری لت دے نال چمٹ کے رب نال ضد لادوے کہ ایہنوں دوزخ نہیں جان دینا، یا ایہدے بارے کیتا فیصلہ موڑ یا مینوں وی نال سٹ، تے خورے رب اس نکی جیہی واج دے صدقے مینوں بخش چھڈے۔ کیوں جے رب سوہنے نے بندیاں نوں تے اگاں وچ تاں سٹناں جوں اوہ نافرمان ہون گے، گنہگار ہون گے پر رب سوہنا نکی جیہی کیڑی نوں بھلاں آگ وچ کیوں سٹے گا۔ ملاں ہوری کہندے نیں رب سوہنے قرآن وچ فرمایا اے دوزخ دا بالن انسان تے پتھر ہوون گے، جانور نہیں تے نا ہی ایہہ نکیاں نکیاں کیڑیاں۔ ہو سکدا اے اس نکی جیہی کیڑی نوں بچان خاطر رب مینوں وی چھڈ دے، او بادشاہ اے جو چاہے کرے، اوہنے کیہڑا کسے کولوں صلاح لینی اے۔

بشیر نوں اوس دن آپنی ان پڑھ ماں وچ کوئی پڑھیا لکھیا جن آیا لکیا، جیہڑا اس وچ وڑ کے بولی جاندا سی، سدھی سادھی گوہا بہاری کرن والی کنیاں وڈیاں گلاں کر رہی سی۔

ہور لسی دیاں؟ نوراں دی واج نے بشیر نوں خیالاں دے بدلاں چوں کڈھ کے ویہڑے وچ وچھی منجی تے آن پایا۔

ماں دیاں گلاں یاد آن توں بعد بشیر دل دہن وچ جیویں کوئی گواچہ ورقعہ کھل گیا ہووے۔ پہلاں تے ایہہ دکھ ہویا کہ اوہ مورکھ ایہہ سونے ورگی گلاں کیویں بھل گیا سی تے نالے اوہنوں احساس ہویا کہ اوہنے کیڑیاں دے نال زیادتی کیتی اے۔ تے تیجا اوہنے فیصلہ کیتا کہ اوہ آج توں بعد خدا دی مخلوق نال دوستی کریگا تے اوہناں دا خیال رکھے گا۔

اگلے دن، بشیر نے کیڑیاں لئی چھوٹے چھوٹے ٹکڑے روٹی دے رکھے تے اوہناں دی بستی دے نیڑے پانی دا برتن رکھ دتا۔ اوہنوں حیرانی ہوئی جدوں اوہنے دیکھیا کہ کیڑیاں شکرگزاری دے نال اوہدی مدد قبول کر رہیاں سن۔ اوہنوں انج لگا جیویں رب نے اس دی توبہ قبول کرلئی ہووے۔ بشیر دی

اکھاں وچ ہنجو آ گئے، اوہنوں محسوس ہویا کہ ایہہ چھوٹے چھوٹے جاندار وی پیار تے محبت نال بھرے ہن۔ اوہنوں اپنے کیتے تے شرمساری ہوئی۔

بشیر تے نوراں ہن سارے جانداروں دا خیال رکھدے سن بشیر آپنے پیو وانگن جد وی گھروں نکلدا گڑ دی روٹی بوجھے وچ پا کے نکلدا۔

بشیر نے ایہہ سبق سکھ لیا سی کہ ہر جاندار، چاہے اوہ کیڑا ہووے جاں انسان، قدرت دا اک اہم حصہ اے۔ ہر جاندارنوں عزت تے محبت دینا چاہی دا اے۔ قدرت دے ہر جاندار دا احترام کرنا ایس لئی ضروری اے کہ کیہ پتہ کون رب دی ذات اگے سفارش بن کے کھلو جائے، رب نے صرف بندیاں دی فریاد ہی نہیں سننی بلکہ اوہ تے سب دا رب اے سب دی سنے گا اس واسطے رب نوں راضی رکھنے واسطے سب مخلوق نوں راضی رکھنا ضروری اے۔

فہیم اسلم

سنجا ویہڑا

مکان جَد مکیناں تے وَسنیکاں نال وسدے تے ہسدے نیں تے اوہ گھر سداندے نیں، نہیں تے گارے اِٹاں نال بنیا ہویا کوٹھا مکان تے ہو سکدا اے گھر نہیں۔ اس گل دا احساس مینوں اوس ویلے ہویا جد میں کل اپنے اوس آبائی گھر گیا جتھے کلکاریاں ماردیاں میرا بچپن لنگھیا، جس ویڑھے وچ اساں بھائی بھیناں شرارتاں کردیاں تے ہسدیاں کھیڈدیاں اپنا بچپن لنگھایا سی تے امی اور ابّا جی دی مار تے پیار دے گھٹے مٹھے سوادلیندیاں وڈے ہوئے ساں۔ ویلے دیاں سوئیاں پینڈے دی ڈور نوں ٹکدیاں رہیاں تے خورے کدوں اوس گھر وچ گڈیاں دے کھیڈ کھیڈن والیاں بھیناں ڈولیاں پے کے پیا گھر سدھار گئیاں تے ماں پیو اک دِھی نُوہہ (بہو) دی صورت وچ گھر لے آئے، ساڈے کھیڈ کھڈاریاں دی گونج ہالے گھر دیاں کندھاں چوں مُکی نہیں سی کہ نویں نسل دے ننھے ننھے ہاسے گھر وچ گونجن لگ پئے۔

کہندے نے بچیاں دے ہاسے ماں پیونوں بُڈھا نہیں ہون دیندے، ایہی ساڈے گھر وچ وی ہویا، ابّا جی تے ماں جی جیویں ہک واری فیر جوان ہو پئے سن، دوہترے دوہتریاں تے پوترے پوتریاں دیاں شرارتاں تے کھیڈ کھڈونیاں نے جیویں گھر دیاں کندھاں نوں وی جوان کر چھڈیا سی۔ ویڑھے وچ لگے انار، امرود، اَم تے لسوڑے دے رُکھاں نے وی اوہناں خوشیاں وچ اپنا حصہ پایا تے پَھلاں نال لدن لگ پئے، اَمب نیں آپنیاں لمیاں باہواں پھیلا کے بچیاں دی پیگھ نوں انج جاہ دتی جیویں کوئی بزرگ بچیاں نوں باہواں پھیلا کے اپنے ول سد رہیا ہووے، تے بچے وی اوہدے وڈیاں ٹاہناں تھلے پیگھ جُھوٹدے انج لگدے جیویں کسے بزرگ دی جھولی پئے لوریاں سُندے ہوون۔

ویڑھے وچ کرکٹ کھیڈ دیاں مُنڈیاں دیاں شاٹاں دے بدلے جد امرود تھلے ڈگدے تے انج لگدا جیویں اوس نے شاٹ دی داد دین لئی بچیاں نوں انعام دتا ہووے۔ رسوئی وچوں ون سونے کھانیاں دی خشبو انج جاپدی جوں پہلی بارش دے قطرے مٹی تے پین توں بعد انسان دے دل و دماغ نوں ٹھار دیندے نیں۔ رسوئی وچ کم کرن والیاں اپنے پکواناں دے مصالیاں دے نال نال ویہڑے وچ کھیڈ دیاں بچیاں تے وی کڑی نظر رکھدیاں سن تے وقفے وقفے نال اوہناں دی سرزنش جاری رہندی سی، تے کدی کدی کسے شرارتی بچے دے کن مروڑن لئی ڈوئی نوں ہانڈی وِچ تیز تیز ہلا کے تے ہانڈی اتے رکھیا جاندا تے پلک جھپک وچ بچیاں دی ٹُھکائی ہوندی تے فیر چھیتی چھیتی ڈوئی نوں اوتھوں ہی پھڑ لیا جاندا۔

برانڈے وچ بیٹھی اماں ہوریں ہک ماہر گارڈ وانگوں بچیاں تے وی نظر رکھی ہوندی تے نال نال رسوئی وچ کم کرن والی ٹیم نوں وی ہدایات جاری کیتی رکھدے۔ اوہناں نوں ویڑھے وچ اپنے بوٹیاں دی فکر تے رسوئی وچ پکن والے کھانیاں وچ کمی رہن دا خوف لاحق رہندا سی۔ ایس دے نال نال اوہناں دے ہتھ تسبیح دے دانیاں تے وی پھردے رہندے تے نال ای نال گراں چوں آن والی کسے خاتون دے نال حالات حاضرہ تے تبادلہ خیال وی جاری رہندا۔

برانڈے دے دوجے پاسے یا بیٹھک وچ مرداں دی محفل عروج تے ہوندی، ابّا جی اپنی مَنجی تے نیم دراز ہوئے اپنے فوجی دور دے قصے سنا رہے ہوندے تے باقی سارے اِنج دھیان لائے سندے ہوندے جیویں کوئی الف لیلوی داستان سن رہے ہوون، ایس توں علاوہ سیاسی، مذہبی، معلوماتی کیہڑی گفتگو سی جیہڑی اوتھے نہ ہوندی ہووے۔ ہر کوئی اپنے دلائل دیندا تے خوب مزے دار بحث ہوندی، ابّا جی جد کوئی گل زور دے کے کرنی ہوندی تے لتاں لمکا کے بہہ جاندے تے اپنے دوہاں ہتھاں نال منجی دی باہی نوں زور نال پھڑ لیندے جیویں انج کرن نال اوہناں دی گل دا زور ودھ جائے گا۔ مرداں دی اس بیٹھک وچ دوستاں، رشتہ داراں تے مہماناں دی شمولیت رہندی نالے ایہہ محفل موسم دی مناسبت تے ویلے دی مطابقت نال گرمیاں وچ بیٹھک تے راتیں چھت تے منتقل ہو جاندی تے سردیاں وچ دیہاڑ ویلے ویڑھے وچ لگدی سوہنی دھپ وچ تے راتیں بیٹھک وچ لگے ہیٹر دے دوالے جم جاندی۔

دن رات دی گہما گہمی وچ ایسی طرح ویلا لنگھدا رہیا، روزی روٹی دے چکر وچ مکیناں دا آن جان وی لگا رہیا پر ایس ویڑھے دے بوہے نے کدی وی تالے دا منہ نہ تکیا، ماں جی تے ابّا جی دی برکت نال رونقاں لگیاں رہیاں، ہاسے ڈہلدے رہے تے کلکاریاں وجدیاں رہیاں۔ اوہناں رونقاں وچ اوس ویلے وی کمی نہ آئی جدابّا جی منجی تے لمے پے گئے بلکہ اوس توں بعد رونقاں وچ ہور وادھا ہو گیا، ابا جی دے چاہن والیاں نے اپنے گھراں نالوں ودھ ویلا ابا جی کول گزارنا شروع کر دتا، فجریں ویلے توں لے کے ادھی رات تیکر ابّا جی دی منجی دے سرہانے کوئی نہ کوئی بیٹھا ہوندا تے ابا جی اوہدے ول ویکھ ویکھ کے مسکاندے رہندے تے ہتھ دے اشاریاں نال اوہدے نال گلاں وی کردے رہندے۔ ہر کوئی خدمت واسطے تیار رہندا، ہر کسی نے اپنے آپ ای اپنی اپنی کوئی نہ کوئی ذمہ داری لئی ہوئی سی، جس نوں پورا کرن لئی او بدل جھکھڑ گرمی سردی تے رات دیہاڑ ویکھے بغیر موجود ہوندا سی، اللہ پاک ساریاں نوں اس عظیم خدمت دا صلہ عطا فرمائے۔

پر اَج جدوں میں اوسے ویڑھے ول ٹُریا تے خورے کیوں میرے پیر بھارے ہو گئے جیویں اوہناں نال کسے مناں وزنی وٹے بنھ دتے ہوون، اوس گھر جس نوں کدی تالہ نہیں سی لگا اوس دا تالہ کھولیدیاں کئی واری میرے ہتھ خورے کیوں کنب گئے تے بڑی کوشش دے بعد میں ڈیوڑھی وچ پہنچیا تے میرے کھبے پاسے غسل خانے دا بوہا کھلیا ہویا سی تے اوس وچ لکیاں ساریاں چیزاں، ٹوٹی، صابن، بالٹی تے مگہ سارا انج ای پیا سی جوں پہلے ہوندا سی، نہیں سی تے اوہ وہیل چیئر جس تے بٹھا کے میں ابّا جی نوں نواہندا ہوندا ساں تے اس گل دا پورا خیال رکھدا ساں کہ ابا جی دی مرضی دا خیال رکھیا جاوے نالے اوہناں دے اکھ دیاں اشاریاں نوں سمجھدیاں ہویاں نواہن دا عمل جاری رکھیا جاوے یا روک دتا جاوے۔

اوہناں سوچاں وچ گم بھجیاں اکھاں نال جد ویہڑے ول ٹریا تے جیویں ویہڑے وچ لگے بوٹے تے رُکھ پہلاں ای کسی میت تے اپڑن والے پیارے وانگوں میری راہ پئے تکدے سن، اِنج لگا جوں اوہ سارے ڈھانواں ماردے میرے گل آن لگے تے چیکاں مارن لگ پئے، اوہناں چیکاں وچ گلے شکوے، پیار تے دلاسے خورے کیہ کیہ شامل سی، اک رولا سی کہ آسمان تک جاندا سی، نالے اسمان تے کھلوتے چن تے تارے وی حیرت ناک تکدے پئے سن کہ اج اس ویہڑے نوں جس دے وچوں

ہاسے تے کلکاریاں اُٹھدیاں سن کیہ ہویا اے کہ اینا چیک چاہڑا پا دتا سو۔ اسمان تے رولا پاندی ٹیٹری وی چپ سادھ گئی سی تے گول گول چکر لا کے ویڑھے وچ پئی کرلاٹ نوں تکی جاندی سی۔

میرا ساہ رُکن لگ پیا، انج لگدا سی کہ میں ایتھے ای ڈِگ پوانگا، میں اس شورتوں جان چھڑان لئی اندر ول نسیا پر اندر تے ہور کھلارا پیا سی، ابا جی تے امی ہوراں دی خالی منجیاں (امی ہوریں ہن لاہور میرے نال ہوندے نیں) اکھیاں وچ اتھرو لئی میرے ول ودھدیاں پیّاں سن، کندھاں وچوں ہولی ہولی ہُسنڑ دی واج آون لگی، کوٹھے تے پئے بالے وی اک دوجے دے گل لگ کے اپنی آواز دبان دی کوشش کر رہے سن، میں برانڈے وچکار کھلوتا اپنے آل دوالے دنیا نوں گھمدا جاپ رہیا ساں۔ کندھ نال لگی وڈی گھڑی دی ٹک ٹک کسے ہتھوڑے وانگوں میرے سر وچ وجدی پئی سی۔ پکھے دی روں روں وچ کسے دکھیاری دے ویناں دی الاپ سنائی دیندی سی۔

یا ربا! میں کتھے آ وڑیاں واں، ایہہ اوہ ای ویڑھا اے جس وچ وڑدیاں نال ماں جی ولوں بسم اللہ بسم اللہ دیاں دعاواں آون لگ پیندیاں سن، ابا جی دیاں بانہواں کُھل جاندیاں سن تے اوہناں دا مسکراندا چہرہ مجبور کر دیندا سی کیہ اوس سینے نال لگ کے سارا تھکیڑا لاہ دتا جاوے اور اس وچ وسدی محبت دی ٹھار اپنے سینے وچ محفوظ کر لئی جاوے۔

بہندیاں نال پانی دا گلاس، روٹی دی بچھ، سفر دے حالات تے خورے کیہڑے کیہڑے سوالات ہوندے سن جیہڑے سارے سفر دا تھکیڑا لاہ دیندے سن۔

اج اوہ ای کندھاں نیں، اوہ ای کوٹھا اے، اوہ ای ویڑھا اے پر انج جاپدا اے ایہہ اوہ گھر نہیں جیہڑا میرا ہوندا سی، جس وچ میں اپنا بچپن تے جوانی ہسدیاں کھیڈدیاں لنگھایا سی۔ جتھے میرے بچیاں دادا دادی دی جھولی وچ قاعدے دے حرف منہ وچ پانے سکھے سن، میرا سر چکران لگ پیا، پر ہن گھر دا ذمہ دار ہوون دے ناطے ''جس دے قابل میں کدی وی نہیں ساں پر ابّا جی ایہہ بوجھ میرے موڈھیاں تے سٹ گئے سن''، میرے کول فرار دا کوئی رستہ نہیں سی، میں اس برانڈے وچ بہہ گیا تے اوس گھر دی ہک ہک شے نوں گل لا لیا تے اسی سارے خورے راتیں کس ویلے تیکر ہک دوجے دے گل لگے روندے رہے تے خورے کس ویلے نکیاں بالاں وانگوں روندے روندے سوں گئے۔

سویرے اٹھ کے میں ابا جی دے حضور حاضری دتی تے اوہناں دی پواندی بیہہ کے ہمیشہ دی طرح بہت ساریاں گلاں کیتیاں، سارے حالات توں آگاہ کیتا، اوہ جدوں بیمار سن تے بول نہیں سن سکدے تاں وی میں اوہناں دے کول بہہ کے سارے ہفتے دیاں گلاں اوہناں نال کردا تے انج لگدا جوں سارے مسئلے حل ہو گئے نیں، انج ای اوہناں دے جان توں بعد اوہناں دی قبر دی پواندی بہہ کے ساریاں گلاں کر کے انج لگدا اے جیویں اوہناں دا ہتھ میرے سر تے اے تے ہن سارے مسئلیاں حل ہو جانا اے۔ ساری دنیا وچ ابا جی میرا واحد سہارا سن، بھلا ہک باپ توں ودھ سہارا تے دکھاں نوں ونڈن والا کون ہو سکدا اے، ہکلاپے دا دکھ کیہ ہوندا اے ایہہ مینوں ابا جی دے جان توں بعد پتا لگا اوہناں دے ہوندیاں ہمیشہ اوہناں دا ہتھ میرے موڈھے تے رہیا تے میرے حوصلے ودھاندا رہیا پر ہکلاپے دے دکھ دے نال نال ذمہ داریاں دا بوجھ وی انج موڈھیاں تے پیا کہ جیہڑا اکھل کے رون وی نہیں دیندا، اندروں چیک مارن نوں دل کردا اے پر اس خیال نال کہ مینوں ویکھ کے دوجیاں دے حوصلے ٹٹن گے چپ وٹ لینا واں۔

خورے کدوں تیکر ایہہ یک طرفہ گلاں چلدیاں رہیاں تے جدوں میں جان لگدا تے ابا جی دے پیر پھڑ کے آکھیا، ابا جی ساڈا گھر ہن گھر نہیں جے لگدا تہاڈے بعد اوہ مکان رہ گیا جے، دعا کرو اسیں رل مل کے اوس نوں گھر بنا سکیئے، اللہ پاک اس دے مکیناں نوں ہمیشہ کٹھیاں رکھے تے ساڈی ماں جی دا سایہ ساڈے سراں تے سلامت رکھے۔

عقیل شافی

محمد نعیم یاد..... کہانیاں دے شہر دا وسنیک

جدوں نمی نمی ہوادے، مٹھے، مٹھے جھولے چلدے نیں، تے ہوادے ایہناں ٹھنڈے مٹھے جھولیاں وچ پُھلاں دی بھنی بھنی خشبو رَلدی اے، تے چار چوفیرے کھلردی اے، تاں اُس ویلے خشبودی مستی نال مور پیلاں پاندے نیں، بُلبلاں نوں حال پے جاندے نیں، تاں فیر ہر جانے ان جانے نوں ایس گل دی کیڑ ہوجاندی اے کہ بہار آ گئی۔ ایسراں ای جدوں ماں بولی دی پھلواڑی وچ کوئی نوجوان اپنے خیالاں دے تروکے مارداے، اپنے اَکھر اپنی زبان نوں دان کرداے، اپنی محنت تے ریاضت دا پھل اپنی پنجابی زبان دی جھولی وچ پاندا اے، تاں سانوں ایس گل دے بھُلیکھے پین لگ پیندے نیں کہ خورے پنجابی زبان تے وی بہار آرہی اے، کیوں جے جس کم وچ نوجوان ہتھ پالین اس کم دی بڑھوتری دے وچ کسے نوں وی شک نہیں ہونا چاہی دا۔

ضلع خوشاب اپنے تاریخی، جغرافیائی، زرعی، ثقافتی تے سیاسی خدوخال دے حوالیوں پاکستان اچ اک نویکلی پہچان تے شناخت رکھدا اے۔ پہاڑ، صحرا، دریا تے میدان دا ایناں سوہنا اتصال پاکستان دے کسے ہور ضلع نوں نہیں ملیا۔ ایس سرزمین توں نسبت رکھن والے شاعر تے ادیباں نے جس انداز نال فطرت دے مقاصد دی ترجمانی تے نگہبانی کیتی اے اس دی روشن مثالاں نال ادب دا دامن بھریا ہویا اے۔ شاعری، افسانہ نگاری، تنقید، تحقیق، تاریخ، مذہب، تصوف، صحافت تے طنز و مزاح دے میدان اچ اوہ کارہائے نمایاں انجام دتے گئے نیں جیہناں نال ادب اچ رُجحان ساز تبدیلیاں وقوع پذیر ہوئیاں۔

جوہر آباد ضلع خوشاب دا ہیڈ کوارٹر اے۔ تقریباً سارے ای ضلعی دفتر، تعلیمی ادارے تے کارخانے ایس شہر اچ مصروفِ عمل نیں۔ مولانا محمد علی جوہرؒ دے ناں توں منسوب ایہہ شہر تعمیر ہویا تے

ایس دی منصوبہ بندی اچ ایہو تاثر اُبھریا سی کہ ایس شہرنوں پاکستان دا دارالحکومت بنایا جائے گا پر بعد اچ اسلام آبادنوں پاکستان دا دارالحکومت بنادِتا گیا۔ جوہرآباد شروع توں ای علمی تے ادبی سرگرمیاں دا مرکز رہیا تے دُوجے علاقیاں توں کئی شاعر ادیب ایس شہر اچ تشریف لیائے۔احمد ندیم قاسمی، واصف علی واصف، خالد اختر افغانی، حسن جلیل اختر، ظہیر بابر، سید احمد سعید ہمدانی، عبدالقادر حسن، محمد سرور اعوان، ڈاکٹر ناصر بلوچ، عتیق اختر افغانی، ڈاکٹر نجیبہ عارف، خدابخش ساجد، ادریس آزاد تے محمد نعیم یاد جیئے ناں اَج وی ادبی اُفق تے چمک رہے نیں۔

جوہرآباد دے واسی محمد نعیم یاؔد کسے وی تعارف دے محتاج نہیں۔ ایہہ اوہ نوجوان اے جنہاں نے نکی عمرے قومی زبان نوں اپنی کئی کتاباں دان کیتیاں او تھے ای اپنی ماں بولی دی نثری لکھتاں دے تِن پراگیاں دا گلدستہ ''نیناں دے سفنے، کنڈیاں دی واڑ تے ''گونگے اکھرّ'' دے ناں توں دان کیتا۔

محمد نعیم یاد کئی غیر معمولی خصوصیات دے مالک نیں۔ خطاطی دے فن بارے ڈھیر مہارت رکھدے نیں۔ خطاطی حوالیوں قرآن مجید دے پنج نُسخے پنج مختلف رسم الخط اچ صرف 270 دنّاں اچ اپنے ہتھیں لکھ کے ورلڈ ریکارڈ قائم کر چکے نیں۔ ایس دے نال نال حافظِ قرآن، استاد، شاعر، افسانچہ نگار تے گرافک ڈیزائنر دی حیثیت نال وکھ سہان رکھن والی ہمہ جہت شخصیت نیں۔

محمد نعیم یاد نے اپنے ادبی سفر دا آغاز 2007ء اچ مقامی اخباراں وچ کالم لکھن نال کیتا۔ تعلیم دے نال نال کتاباں پڑھن دا شوق وی سی ایس لئی قلم تے کتاب نال دوستی نعیم یادلئی فائدہ مند ثابت ہوئی۔ اپنے اک انٹرویو اچ اوہ کہندے نیں:

> ''انٹرمیڈیٹ سال اول کا دور تھا جب گرمیوں کی چھٹیوں میں میرا سارا دن پبلک لائبریری میں گزرتا۔ وہاں اخبارات کے مطالعے کے ساتھ ساتھ روز ایک نئی کتاب بھی مل جاتی، مطالعہ تھوڑا وسیع ہوا تو لکھنے کی طرف دھیان گیا اُن دِنوں معاشرتی پہلوؤں پہ قلم آزمائی کرتا رہتا اور لائبریری کے دوستوں کو ہی دکھاتا پھر ایک مقامی اخبار میں کالم لکھنے کا موقع مل گیا۔ ہمارے علاقے سے شائع ہونے

والے مقامی اخبارات کا معیار کچھ اچھا نہیں تھا پھر کالم چھوڑ کر خود ہی لکھتا رہتااور چند ہی ماہ میں معاشرتی مسائل اور ان کے حل پہ مبنی میری پہلی تصنیف 'آؤ پیار کے دیپ جلائیں پھر' شائع ہوئی۔'' (۱)

''آؤ پیار کے دیپ جلائیں پھر'' محمد نعیم یاد دی پہلی نثری تصنیف اے جس اچ نعیم یاد نے معاشرے دی اصلاح لئی لکھے اپنے کئی مضمون شامل کیتے۔ ایس کتاب حوالیوں ای نعیم یاد دی ملاقات ادب دی کئی قدآور شخصیات نال ہوئی جیہناں اچ اک شخصیت ''محمد منشاء یاد'' ہوراں دی سی۔ جہناں نال محبت بھرا تعلق ایسراں قائم ہویا کہ نعیم یاد نے منشاء یاد ہوراں دے ناں دی نسبت ''یاد'' تخلص اپنے ناں نال ورتنا شروع کیتا۔ ایہہ منشاء یاد ہوراں دی صحبت دا ای اثر سی کہ نعیم یاد دا ذہن اُس ویلے افسانے وَل گیا تے فیر نعیم یاد اُردو افسانے دے کئی پراگے ہن تیک لکھے۔

2016ء اچ نعیم یاد دی ملاقات پنجابی زبان دے اُچ کوٹی دے شاعر تے کہانی کار نسیم اقبال بھٹی ہوراں نال ہوئی تے اوہناں نے نعیم یادنوں پنجابی اچ لکھن دی ترغیب کیتی۔ نسیم اقبال بھٹی یونی ورسٹی ریڈیو تے نرول پنجابی پروگرام سانجھ سنگت چلاندے سن ایس پروگرام اچ اوہناں نے کئی پنجابی لکھن والیاں نال نعیم یاد دی ملاقات کروائی تے اوہناں دی ہلہ شیری نال نعیم یاد نے پنجابی اچ کہانی لکھن دا آغاز کیتا۔ 2017ء اچ نعیم یاد دا پہلا کہانی پراگا ''نیناں دے سُفنے'' دے ناں توں چھاپے چڑھیا، ایس پراگے اچ دس افسانے تے کئی نکی کہانیاں شامل سن۔ کتاب دے ویروا اچ نعیم یاد لکھدے نیں:

''اِک گل داویروا ہور کردیاں کہ ایہہ کتاباں اُردو وِچ سن پر میریاں کہانیاں اپنے مزاج، اصلے تے کلچر پاروں پنجابی دیہاتی منظرنوں پیش کردیاں سن۔ میری خواہش سی کہ میرا اک پراگا ماں بولی وچ وی ہووے، تے فیر نسیم اقبال بھٹی، ملک شاہ سوار علی ناصر، اخلاق عاطف، محمد علی اسد بھٹی، پروین ملک تے تنویر ظہور ورگے پنجابی کامیاں دی ہلہ شیری نال میں وی اپنی ماں بولی دا کاماں بن گیا۔ ایس توں وَدھ اُردو، پنجابی زبان دے مہان لکھاری منشا دیاد دی گُڑھتی نے

مینوں ایس قابل کیتا کہ میں تہاڈی سیواوِچ اَج بڑی چاہ تے محبت نال اپنا نواں پراگا 'نیناں دے سفنے' لے کے حاضر آں۔'' (۲)

پنجابی زبان دے ایس پراگے اچ نعیم یاد نے بھکھ، مظلوم طبقے نال ناانصافیاں، رسم ورواج، جنس، جہالت، تنگ نظری، محرومی تے غیرت دے ناں تے قتل وغیرہ جئے موضوعاں تے قلم چکیا۔ نعیم یاد دا ایہہ خاصہ اے کہ اوہ پنجاب نال تعلق رکھن دے باوجود جذباتی جنت قائم نہیں کردے تے نہ ہی مبالغے نال کم لیندے نیں سگوں اوہ حقیقی واقعات نوں اپنے تخیل نال خوبصورت پیرائے اچ بیان کردے نیں۔ معاشرے دی سفاکیاں نوں صداقت نال بیان کردے نیں۔ نسیم اقبال بھٹی ایس کتاب حوالیوں لکھدے نیں:

''سانوں نعیم یاد جی دے قلم وچ گھنیرا تران نظر آندا اے۔ اَتے انہاں دیاں لکھتاں وچ اللہ ولوں اُوہ بائٹ (Bite) وی پائی جاندی اے کہ جو قاری دامَن موہ لیندی اے۔'' (۳)

ملک شاہ سوار علی ناصر ایس مجموعے بارے وچار سانجھے کردے ہویاں آکھدے نیں:

''نعیم یاد معاشرے دے جہڑے دُکھ ویکھدا اے، اوہنوں اکھاں راہیں اپنے دِل تے اُتار کے تے ذہن راہیں اکھراں دے روپ وچ اُتار دیندا اے۔ سادگی، روانی اوہدی کہانی دا سبھ توں وَڈا وصف اے۔ ایہہ کہانی پڑھا کونوں اپنی گرفت وچ لے لیندی اے۔'' (۴)

نعیم یاد دے ایس پراگے اچ شامل دس کہانیاں نیں ایہناں کہانیاں اچ اک ڈرامائی کیفیت موجود اے ہر کہانی ڈرامے دا سین معلوم ہوندی اے۔ پراگے اچ شامل کہانی ''چُپ'' اے جیہڑی تقسیم ہند تے ایس دے نتیجے اچ ہوون والے فسادات دے منظر نوں پیش کردی اے۔

''ہری سنگھ رون لگ پیا تے آکھن لگا ''اسیں اک لمے سمے توں رَل مل کے رہندے رئے آں۔ اک دوجے دی خوشی تے غمی وچ شریک رئے آں۔ تہاڈے بال بچے میرے بچے نیں۔ پر ہن تقسیم دی گل توں ایہہ سب ممکن نہیں

رہیا۔ سب کجھ ٹٹ گیا اے۔ تسیں جنی چھیتی ہوسکدا اے ایتھوں نکل جاؤ۔ میں تہانوں ایہودسن آیا سی'' (۵)

مائی روشاں ایس کہانی دا مرکزی کردار اے جیہڑی ونڈ دے حوالیوں اپنی کہانی سنا رہی ہوندی اے۔ نعیم یاد نے ایس کہانی اچ ماحول تے مکالمیاں نوں کجھ ایسراں پیش کیتا اے کہ قاری نوں محسوس ہوندا اے کہ جسراں اوہ مائی روشاں کول بہہ کے ایہہ کہانی سن رہیا ہووے۔

جدوں اَسیں کھیتاں کولوں لنگھے تے اک پرچھاواں میرے اَگے آ گیا، میری چیک نکلی پر اس میرے منہ تے ہتھ رکھ دتا۔ بشیر اس نوں ویکھدے ای مارن لگا، پر اس ہتھاں نال اشارہ کر کے اس نوں ڈکیا۔ میں حیران سی اوہ کون اے۔ اوسے ویلے اس اپنے منہ توں بکل لاہی تے میں حیران رہ گئی۔ اوہ بلونت کورسی۔۔۔۔

بلونت کور توں ایتھے۔۔۔ تے میری گل دا جواب دیون دی بجائے مینوں گل نال لا کے روون لگی۔ ''مینوں ملے بغیر ای جارہی ایں روشی۔۔۔ پر ویکھ لے میں فیروی تینوں ملن آ گئی۔۔۔''

میرے کول کوئی جواب نہیں سی۔ مینوں معاف کر دینا بلونت۔۔۔ حالات ای انج دے سن، مینوں آپوں نہیں سی پتہ کہ کیہ ہور ہیا اے۔

چنگا کوئی گل نہیں۔۔۔ اوہ نمی جئی ہسی، تے نال ای اک گٹھری مینوں دتی۔ ایہہ میں تیرے ویاہ لئی تحفہ لیا سی۔ ایس نوں سنبھال کے رکھیں۔ حیاتی دے پینڈے تے خورے فیر کدے ملاقات ہووے یا نہیں۔۔۔ (۶)

نعیم یاد نے ایس پراگے اچ پنجاب دے دیہات دی وی خوب عکاسی کیتی اے، نال ای کئی لوک گیتاں نال اپنی کہانیاں نوں سجا کے پیش کیتا اے۔ نئی نسل تیک پرانے گیت تے صوفیانہ کلام نوں اپنی کہانیاں دے ذریعے پہنچانا وی نعیم یاد دا کارنامہ اے۔:

''گھر وچ کڑیاں گیت گا رہیاں سن۔ اک رات جدوں اوہ ساڈے نال بیٹھا سی تے کڑیاں دی آواز باہر آئی۔

اس دی اک رشتے دار نے جدوں اے گیت گایا ''دلاں دیاں میلیاں نے چن جیاں صورتاں۔۔۔ اُنہاں کولوں چنگیاں نیں مٹی دیاں مورتاں'' اوہ بھج کے اُنہاں دے کول جا کے سنن لگا۔ کڑیاں نے اس نوں ویکھ کے گیت بدلن دی کوشش کیتی، پر اس دی فرمایش تے اوہی گانا، گاون لگ پیّاں۔'' (۷)

''کرامتی مٹی'' ایس پراگے دی اہم کہانی اے جس اچ اک سادہ لوح دیہاتی نوجوان ''مانے'' دے کردارنوں پیش کیتا گیا اے جیہڑا اپنی سادہ مزاجی تے نادانی پاروں پورے پنڈ وچ مشہور اے، پنڈ اچ اوہ اپنی عزت بڑھان لئی ہر واری کوئی نہ کوئی اجیہا کم کرن دی کوشش کردا رہندا اے جس نال پورے پنڈ اچ اوہدی شہرت ہووے۔

''باہر جاندے اس نوں تھوڑا جیا ڈر لگیا پر اوہ ہمت کر کے ٹر پیا۔ ہر پاسے چُپ داراج سی۔ اوہ اَگے ودھدا رہیا۔ کھیتاں کول اَپڑ کے اس اک واری سارے گھراں نوں ویکھیا، صرف بھانڈاں دے گھر وچ دیوے جل رہے سن، تے اوہناں دے ریاض کرن دی آواز آرہی سی۔ اس دے دل وچ آیا کہ کدے اس داوی گلا سریلا ہوندا تے پورا پنڈ اس دی قدر کردا۔ چودھری تے ملک اپنے کول بٹھا کے گیت سندے۔ اوہ انہاں خیالاں وچ ڈبیا اَگے ٹردا جا رہیا سی۔ اک دوکتیاں نے بھونکدیاں ہویاں اس دی راہ ڈکن دا جتن کیتا، پر اس دے دھمکان نال اوہ نس گئے۔'' (۸)

نعیم یاد نے ایس پراگے اچ پنجاب دے پنڈ دی سادہ معصوم زندگی دے سارے پہلوؤاں نوں بڑے فنکارانہ انداز اچ پیش کیتا اے، پنڈ دے لوکاں دے جذبات تے احساسات تے اوتھوں دی رنگا رنگ خوبصورتی نوں ایسراں پیش کیتا اے کہ اوتھوں دے کھیت کھلیان، چوپال، سادہ صاف گھر، جلسے جلوس، میلے، عوام دی خلوص دلی سگوں ہر شے تے ایسراں نظر پیندی اے کہ جسراں اوتھے کھلو کے ویکھ رہے واں:

''پنڈ وِچ سب کجھ بدل گیا سی، پر نہیں بدلیا سی تے صرف مانا۔ اوہ لوک جہڑے میلے تے عُرس تے سٹال لاندے سن، تے سارا سال ایسے کمائی تے گزارا کردے سن، اوہناں نے وی پنڈ دے بازار وچ پکے سٹال لالئے سن۔ سادہ لوک جہڑے کھنڈ، گڑ دا شربت تے لسی ویچدے سن،

اوہناں چوں وی کئی لوکاں نے اپنے ہوٹل بنا لئے سن۔ جدوں توں سِول ہسپتال دی عمارت بنی سی، عمارت دے نال اک بازار بن گیا تے جس دے اندر کپڑے، جتیاں دیاں کئی دکاناں کھُل گئیاں سن۔ نہر دے کنارے نائی کدے تنبو ہیٹھ شیشہ لا کے حجامتاں کردے سن تے پانی نال رگڑ رگڑ کے صابن تے پاؤڈر نال داڑھیاں منڈے سن، اوہ وی ہن شیونگ کریماں نال خط بناندے۔ سگو پوڈر تے کریماں وی لاندے۔ پنڈ دے اندر کئی کچے مکان پکے ہو گئے سن تے جدوں توں ملک حیدر علی نے اپنی چاولاں دی مِل تے مرغی خانہ کھولیا، کئی کمیاں تے غریب مُنڈیاں نوں روزگار لبھ گیا۔ (۹)

کہانی ''گھنگھرو ٹٹ گئے'' جاگیردارانہ سماج دی عکاس اے، ایس کہانی اچ بے حس تے سفاک سماجی حقیقت نوں پیش کیتا گیا اے۔ اک المیے دے مگروں اک المیہ سامنے آؤندا اے۔ نعیم یاد نے ایس کہانی اچ امیر طبقے دے ہتھوں غریب تے بے بس عورتاں دے جنسی استحصال نوں نمایاں کیتا اے۔ ایہہ وی اپنی تھاں تے اک المیہ اے۔ چودھری دے گھر کم کرن والی غریب موچی دی دھی شہر دی وڈی طوائف کسراں بن دی اے نعیم یاد اس کہانی دے آخری مکالمے اچ وسیب دی ایس سفاکی نوں پیش کردے نیں:

''تیری غلطی اینی نکی تے نہیں چودھری، کہ تیرے آکھن تے میں تینوں معاف کر دیواں۔ یاد کر اک دہاڑے میں وی تیرے اَگے اپنی عزت لئی ہتھ جوڑے سن۔ منتاں کیتاں سن۔ میرے باپ نے تیرا کیہ وگاڑیا سی، جوتوں اس غریب دی دھی دی عزت نال کھیڈ دا رہیا۔ میں تیرے پیراں پئی ساں، منتاں ترلے، کیہ کجھ نہیں سی کیتا۔۔۔ پر توں۔۔۔

تو جو منگ میں تینوں دیون نوں تیار آں۔۔ ویکھ میرا پتر چھڈ دے۔

ہاہاہا۔۔۔ رضو بائی ہسن لگ پئی۔ چھڈ دیواں۔۔۔ ایس لئی ناں کہ اَج اس چار مربعے زمین دتی اے، تے کل نوں اوہ ساری زمین وی دے سکدا اے۔

نہیں تو جو منگ میں اِسے ویلے تینوں دین نوں تیار آں۔

میں تے تیرے کولوں کجھ وی نہیں لینا چودھری حنیف۔ جان دا ایں نیلی کون اے؟

نیلی۔۔۔کون اے؟

اوہ تیرے ای گناہ دی نشانی اے۔'' (۱۰)

کہانی دے مکالمیاں اچ وسیب دے پورے المیے نوں سمیٹ لینا معمولی کم نہیں۔ساڈا معاشرہ غربت دی چکی اچ پس کے سفنے بُنن والے نوں کسراں کِر چی کِر چی کردا اے نعیم یاد نے اپنی نکیاں کہانیاں اچ اوہناں نوں موضوع بنایا اے۔نعیم یاد نے اپنی نکیاں کہانیان اچ نہ صرف اوہناں نال پورا پورا انصاف کیتا اے سگوں ایہہ اوہ سلیقہ اے جیہڑا ایس نوجوان دے تخلیقی وجود دا اصل جوہر اے۔

نعیم یاد درحقیقت نکی کہانی دا شاہ سوار اے۔''نیناں دے سفنے'' دے نال نال کنڈیاں دی واڑ تے ''گونگے اکھّر '' نعیم یاد دے نکی کہانیاں دے اوہ پراگے نیں جیہناں وچ شامل نکیاں کہانیاں اچ اج دے دور دے سارے مسئلے، مشینی زندگی دے ہنگامے، ٹیکنالوجی دی ترقی تے ایس دے نتیجے نال پیدا ہوون والی صورتحال حوالیوں کئی کہانیاں شامل نیں۔

''کنڈیاں دی واڑ'' 2019ء اچ چھاپے چڑھن والا نعیم یاد دوجا پنجابی پراگا اے جس اچ نعیم یاد نے اپنے خیالات دا اظہار نکی کہانی دے ذریعے کیتا۔

''کہانیاں دی دنیا وچ قلم راہیں اَسیں بے بس تے لاچار آں۔کہانیاں دا ایہہ پینڈا اچاہ کے وی نہیں مُکدا۔اُس توں وَدھ اَگے دس دا اے۔سگوں مینوں اپنی حیاتی دے پینڈے بھُل گئے نیں تے دوجیاں دی حیاتی دے پینڈے مینوں واجاں ماردے پئے نیں۔دوجیاں دے اوہ سوال جیہڑے مونہوں نہیں نکلدے، تے اندرای اندر بھانبڑ بالدے رہندے نیں اوہ سارے سوال ہن میرے سوال بن گئے نیں، جیہڑے مینوں دِنیں راتیں ٹنبدے رہندے نیں۔ میں دوجیاں دا رُوپ دھار کے اُنہاں دے اندر لُکے دُکھاں تے کَرب نوں محسوس کرن دی کوشش کردا، تے اوہ میرے وجودنوں چھی پا کے میرے وجود دا حصہ بن جاندے نیں۔رُڑیاں پھڑدیاں، اُٹھ یاں بہندیاں تے گلاں باتاں کردیاں میری روح وچ کسے خیال دی چھلتر جیہی چُبھ جاندی اے، اک گھگھو جیہا بول کے تے کہانی دس پا کے چُپ ہوجاندا اے۔اک کہانی مکدی اے تے دوجی حال دہائی پے جاندی

اے۔ اک پورلہندااے تے دوجا چڑھ جانداے۔ کہانی لکھ کے بس اینا ں ضرور ہوندا اے کہ کجھ چرلئی ساہ سوکھا آ ؤن لگ پیندااے۔'' (۱۱)

''کنڈیاں وی واڑ''نعیم یاد دا دوجا پنجابی پراگااے جیہڑااپنے اسلوب تے موضوع دے حوالیوں اک زبردست تنوع رکھدااے۔ خاص طور تے طبقاتی، کشمکش، غریبی، ناداری تے افلاس نال پیدا ہوون والے مسئلیاں تے نکیاں کہانیاں بڑا وڈا تنوع رکھدیاں نیں۔ پروفیسر عاشق رحیل ہوریں ایس پراگے حوالیوں لکھدے نیں:

''محمد نعیم یادؔ ہوراں دی کتاب''کنڈیاں دی واڑ''دیاں ساریاں کہانیاں نکیاں نکیاں ضرور نیں تے ایہناں وچوں کجھ تاں صرف اک اک سطر دیاں نیں۔ پرایہہ جنیاں نکیاں نیں اونیاں ترکھیاں وی نیں۔ نکیاں نکیاں چنگاریاں وانگوں نیں جیہناں دی خطرناکی وڈے وڈے لانبواں ورگی ثابت ہوسکدی اے۔ ایہہ تھوڑے تھوڑے اکھراں دیاں نیں پرایہناں پچھے طوفان لُکے ہوئے نیں۔ایہہ رُکھاں نال لگیا ہلکا ہلکا بُوراے پر ایہدی تاثیر بڑی سخت ہوسکدی اے،ایہہ لمیاں لمیاں تلواراں نہیں پر ایہہ نکے نکے نشتراں ورگیاں ضرور نیں، جیہڑے معاشرے دے مہلک پھٹاں نوں کرید سکدے نیں تاں جو ایہناں تے مرہم لایا جاسکے۔ ایہہ معاشرے دے کوہجاں دی نشان دہی کرسکدیاں نیں تاں جو اوہناں دا کوئی علاج کرسکئے۔'' (۱۲)

نعیم یاد نے ایس کتاب اچ وسیب دی کئی دُکھدی رَگّاں نوں چھیڑیا اے سب توں ووھ وسیب دے اس طبقے تے جنہاں نوں کوئی اہمیت نہیں نعیم یاد اوہناں نوں اپنے قلم راہیں ہر فرد تیک اوہناں دے احساسات اپڑان دی کوشش کردے نیں۔ناز اوکاڑوی ہوریں ایس حوالیوں لکھدے نیں:

''میری جاچے افسانچہ یانکّی کہانی لکھنی،نکّی بحروچ لکھی غزل اوکھی اے انج ای نکّی کہانی،نکّی کہانی وچ بھرتی دامال نہیں بھریاجاسکدا،گھٹ توں گھٹ اکھراں وچ کہانی بیان کرنااِی اک فن اے تے ایہہ فن نعیم یادؔ کول موجوداے تے بھرواں فیدہ چکدیاں ہوئیاں وَڈی توں وَڈی گل اک دوسطراں وچ لکھ کے اگلے دے دل دماغ نوں ہلا کے رکھ دیندااے۔میں سمجھدا آں پئی نعیم یادؔ ہوراں اپنے حال

نوں سامنے رکھدیاں ہوئیاں جتھے جدید ٹیکنالوجی نے انقلاب لیاوندااے اوتھے لوکاں دے مزاج نوں سمجھدیاں ہوئیاں لوکاں کول بوہتا ویلا نہ ہون پاروں اپنے پڑھیاراں داویلا بچاندیاں ہوئیاں نکّیاں کہانیاں بیانیاں نیں تاں جے گھٹ ویلے وچ بندہ بہت کجھ پڑھ لوے۔'' (۱۳)

''کنڈیاں دی واڑ'' ساڈی رہتل دے مسئلیاں دی اک سوہنی عکاس اے۔ نعیم یاد اپنے آل دوالے جو ویکھدے نیں اوہنوں کہانی دے روپ اچ پیش کردے نیں۔ نعیم یاؔد نے کنڈیاں نوں وکھرے ناں نہیں دِتّے کیوں جے کنڈے داکم تے چُھنا ای ہوندا اے جدوں اسیں وی کنڈیاں نوں ہتھ لاواں گے سانوں وی چُبھن گے۔ آؤ کنڈے چھُو کے ویکھنے آں۔ پہلا کنڈا ویکھو کنّاں تِکھّا اے:

''باہیویں گریڈ دا افسر اپنے کتے پاروں پریشان سی پئی اُس تھوڑا کھاہدا پیتا اے، تے اُس داغریب مالی اپنے بالاں لئی فکرمند سی جنہاں کئی دِناں تو ڈھڈ بھر کے نہیں سی کھاہدا۔''

نعیم یاؔد جس طرحاں میں پہلے دسیا ایہدے ہسن کھیڈن دے ناں نیں ویاہ وی نہیں ہویا پر دوجیاں نال واپریاں اپنے اُتّے طاری کرکے کیہ محسوس کردا اے، ایہہ اک یا ڈیڑھ دی کہانی اے:

''دھی دے ویاہ تے کُڑماں ولّوں داج دی لمّی لسٹ ویکھ کے اوہ پریشان ہویا، تے اس دی زنانی آکھن لگی ''پریشان کیوں او؟ انہاں دی لسٹ تہاڈی اُس لسٹ تو بوہت وَڈی تے نہیں، جیہڑی تسیں میرے ماپیاں نوں دتی سی۔''

نعیم یاد دے ایس پراگے اچ کئی کہانیاں اچ گہرا طنز چھپیا ملدا اے تے کسے تھاں تے لطیف انداز اچ روشنی پائی جاندی اے۔ قاری اکثر سوچدا رہ جاندا اے کہ زندگی اچ ایسراں وی ہوندا اے تے اوہ نعیم یاد دا تجربہ پڑھ کے حیران رہ جاندا اے۔ ''کنڈیاں دی واڑ'' دیاں کُجھ کہانیاں پڑھو تے ایہناں کہانیاں دی چوبھ اپنے دل تے محسوس کرو:

''امیر لوکاں دے بالاں دی خوشی لئی،
تے اک ویلے دی روٹی لئی

غریب بندہ بھکانیاں وچ
اپنی سانہواں پھوکدا پھوکدا
دنیا توں ٹُر گیا۔''

☆☆☆

''غریب ماں نے جدوں اپنے پتر نوں جگایا تے اوہ رووَن لگ پیا۔
ماں: کیہ ہویا پتر؟
پتر: ماں جی روٹی تے میری سفنے وچ ای رہ گئی اے۔''

☆☆☆

''حالات فیر خراب سَن۔ کسے ویلے وی جنگ چھڑ سکدی سی۔ بارڈر دے آل دوالے دے پنڈ خالی کروادتّے گئے سن۔ فصلاں تیار سن۔ وچارے غریب لوک مجبوری نال اوتھوں ٹُر پئے۔ فیر روز انج لگدا جنگ اَج لگے ای لگے۔ اک دُوجے نوں دھمکیاں تے نعرے لگدے رہندے۔ کُجھ مہینیاں مگروں بغیر جنگ لگے امن ہوگیا۔
لوکی اپنے پنڈ اپڑے، تے جنگ ہون توں بنا ای ساریاں فصلاں تباہ ہوگئیاں سن۔''

☆☆☆

''گونگے اکھّر''، نعیم یاد ہوراں دا تیجا پنجابی پراگا اے جیہڑا 2023ء مکتبہ شافی ولّوں چھاپے چڑھیا۔ ایس پراگے اچ نعیم یاد نے تھوڑے اکھراں تے مختصر سطراں وچ جس انداز نال قاری دی توجہ وسیب دے مسئلیاں ول دھیان کرائی اوہ ایس نوجوان دے فن دا منہ بولدا ثبوت اے۔''گونگے اَکھّر'' اچ شامل کہانیاں دے موضوع اپنے سماج نال جڑے ہوئے نیں۔ اجیہے سماج جتھے اپنے اپنے عقیدے تے نظریئے زبردستی دوجیاں تے تھوپے جارہے نیں۔ مذہبی، مسلکی، نسلی تے ذات دے جھگڑیاں ڈاڈھی اتّ چکی ہوئی اے۔ نفرت، تنگ دلی، تے جنونی سوچ کارن دنیا فنا تے بقا دے بھنور وچ غوطے کھا رہی اے۔ پورے گلوب وچ لوکائی سُولی تے ٹنگی ہوئی اے۔ سیاسی تے مذہبی ریاکاری دے قید خانیاں وچ تعلیم یافتہ تے سوجھوان وی قید ہوئے پئے نیں۔ اجیہے ماحول وچ دھرم دی اصل

روح رتّ رنگی ہوئی پئی اے۔ موت دے شکاری زندگی دا شکار کر رہے نیں۔ کوئی وی طاقت محبت دے حوالے کرن نوں تیار نہیں۔ پوری دنیا وچ لاشاں دی بدبُو پھیلی ہوئی اے۔ مذہب دی ایس توں وڈّھ توہین ہور کیہ ہوسکدی اے کہ جنونی، فسادی تے مفاد پرست ایس نوں اپنے مقصد لئی ورت رہے نیں۔ نعیم یاد ہوریں لکھدے نیں:

''برصغیر وچ ہندوواں تے مسلماناں بھگتی مت تے صوفی مت نوں گلے لگا کے سماجی ایکتا، امن شانتی تے محبت دے گیت گائے سن۔ اَج صوفیاں تے بھگتاں دے کلام نوں چاروں پاسے پھیلان دی لوڑ اے۔ لوکائی نوں پیار محبت، امن شانتی تے اخوت دے رنگ وچ رنگن لئی قلمی جہاد کرن دی لوڑ اے۔ میں اپنی کہانیاں راہیں ایس مقصد نوں حاصل کرن لئی کوشش کر رہیاں۔ میریاں ایہناں نکیاں کہانیاں وچ تہانوں سماج دے کوجھ دِکھ رہے نیں، پر سانوں ساریاں نوں رل مل کے اپنے وسیب چوں ایس کوجھ نوں ختم کر کے اک مثالی معاشرہ قائم کرنا اے۔ پنجاب دی ماں بولی پنجابی لئی ضرور کم کرنا چاہیدا اے پر پنجاب دی اصل رہتل پیار محبت دا اوہ درس اے جیہڑا ساڈے صوفیاں تے بزرگاں نے دتّا ایس درس نوں فیر توں اپنان دی لوڑ اے۔'' (۱۴)

نعیم یاد ہوراں دا خاصا ایہہ اے کہ اوہ اپنی کہانیاں اچ زندگی دی کئی پکھّاں نوں مکھ رکھ بیان کر دے نیں۔ کیمرے دی اَکھ وانگ زندگی دے کئی پہلوؤاں تے خصوصی نگاہ رکھی ہوئی اے۔ پروفیسر عاشق رحیل ہوریں لکھدے نیں:

''نعیم یاؔد ہوراں دیاں کہانیاں دا جائزہ لینا اینا سوکھا کم نہیں کیوں جو اوہناں زندگی تے معاشرے دا کوئی اجیہا شعبہ نہیں چھڈ یا جیہدے تے قلم نہ چُکیا ہووے۔ اوہناں دیاں کہانیاں دی گنتی سو تو ودھ جاپدی اے جنہاں راہیں اوہناں انساناں دی منافقت، دوغلا پن، بدعملی، وعدہ خلافی، بے ایمانی تے ہور بہت ساریاں بداعتدالیاں دا ذکر کیتا اے۔ یاؔد ہوراں دیاں کہانیاں دے کرداراں دیاں ''آپ بیتیاں'' پڑھ کے مینوں ایہہ ''آپ کیتیاں'' جاپن لگ پیندیاں نیں۔ کیوں جو جیہڑ یاں بُرائیاں یاں تھوڑاں اوہ اپنیاں کہانیاں دے کرداراں وچ پیش کردے نیں اوہ میرے وچ وی موجود نیں۔'' (۱۵)

کہانی لکھن لئی مطالعے، تجربے تے مشاہدے دی لوڑ ہوندی اے۔ کسے کہانی کاردا مشاہدہ جتّاں تیز ہووے اوہ اونی موّثر کہانی لکھدا اے۔ اپنا مشاہدہ دوجے تائیں اپڑان دا ناں ای کہانی اے۔ نعیم یاد ہوراں اپنے مشاہدے توں کم لیند یاں ایہنوں دوجیاں تاہیں اپڑان دا وَل جان کے کامیاب کہانیاں لکھیاں نیں۔ معروف پنجابی کہانی کار الیاس گھمن ایس حوالیوں لکھدے نیں:

''محمد نعیم یاد نِکڑی کہانی دے دسے وصفاں توں جاُو جاپدے نیں۔ کسے وی سروپ دی کہانی ہووے اوہ کہانی والی چس توں وانجھی نہیں ہونی چاہیدی۔ ایس کہانی کار دیاں رچناواں ایہناں گُناں دی دسّ پاؤندیاں نیں۔ وَنگی وجھوں ایہناں کہانیاں دے ناں لکھے جا سکدے نیں: پچھلی عُمر دے دُکھ، سیوک ایوارڈ، قربانی، سُکھ ویلے دے سنگی، سزا، محافظ، محبت دی تِن اَکھّری کہانی، تے ہور کئی کہانیاں بیان دی روانی، کہانی کرن دی چنگی کلا تے اَن گویڑیا اخیر محمد نعیم یاد دیاں نِکڑیاں کہانیاں دی پچھان تے جان اے'' (۱۶)

نعیم یاد دی کہانیاں اچ موضوع دے حوالیوں بڑا تنوع اے۔ ''گونگے اکھر'' اچ شامل کہانیاں ساڈے معاشرے دے ذہنی، جذباتی، معاشرتی تے فکری رُجحانات دا آئینہ نیں۔ نعیم یاد دا مشاہدہ بہت گہرا اے اوہ نکی توں نکی گل نوں بہت فنی ہنرمندی نال پیش کردے نیں۔ بقول ڈاکٹر واصف لطیف:

''کہانیاں دے سرناویں بھاویں اچرج نہیں، سگوں ساڈیاں اپنیاں تے آل دوالے دیاں ای گلاں نیں پر مِنی کہانی وچ رچا کے بیان کرن نال سرناویاں وچ جسراں جان پَے گئی ہووے۔ باریک بینی نال کیتے مشاہدے، حساسیت نال محسوس کیتے دُکھ سُکھ، کوڑیاں کسیلیاں سچیائیاں تے تلخ حقیقتاں نے کہانیاں دا مزا دُونا، تینا، چُونا نہیں سگوں کئی گُنا کر دِتا اے۔ ایسراں بناں شک تے شبہے دے آکھیا جا سکدا اے کہ محمد نعیم یاد ہوراں منی کہانی دے کھیتر وچ اپنے ایہناں ''گونگے اَکھّر اں'' نال جیہناں سرناویاں اُتے قلم چکیا اے اوہناں نوں ناصرف ''بولدے اَکھّر '' سگوں ''دہائیاں دیندے'' اَکھّر بنا چھڈیا اے۔'' (۱۷)

''گونگے اکھر'' دیاں ساریاں کہانیاں اچ نعیم یاد نے بڑی بے باکی نال قلم چکیا اے۔ اوہ معصوم، مظلوم تے سماج دے ہتھیں مجبور لوکاں دی نمائندگی کردا نظر آؤندا اے تے ایس دے نال نال نعیم یاد دی فکر انسان دے وجودنوں اس دی روح دے نال سمجھن دی صلاحیت وی رکھدی اے۔ ایہہ کہانیاں ایس نوجوان دی خوش اسلوبی دا منہ بولدا ثبوت نیں۔'' گونگے اکھر'' چوں کجھ کہانیاں پیش نیں:

سر! ریٹائرمنٹ دے مگروں وی تُسی ایہہ نوکری کرنا چاہندے او؟ ہُن تے تہاڈی عمر آرام کرن دی اے؟

بس کیہ کریے۔ جدوں نوکری سی، اُس ویلے بال اپنے سکولاں تے کالجاں دی فیساں دی پرچیاں دیندے سن تے اوہناں دی فیس پاروں گم کردے رہے۔ سوچیا سی جدوں اوہ کسے گم تے لگ گئے تے آرام کراں گے پر ریٹائرمنٹ دے مگروں جدوں اک واری اوہناں نوں اپنی دوائی دی پرچی پھڑائی تے اوہناں نے کہیا:

''ابا جی! تُسی ہجے ٹھیک ٹھاک او، کوئی ہور کم کیوں نہیں کرلیندے؟'' (پچھلی عمر دے دُکھ)

اج اُس بندے دے جنازے وچ ہزاراں لوکی آئے ہوئے سن،

جیہڑا اکلاپے دا شکار ہو کے روندیاں روندیاں دنیا توں چلانا کر گیا سی۔ (محبت)

ایہہ کس دی قبر اے؟

ایہہ اپنے ویلے دی مشہور گلوکارہ دی قبر اے۔

ایتھے تے خاموشی چھائی اے۔ پر اوہ کس دی قبر اے؟

اوہ اک اللہ والے دی قبر اے۔

پر اوتھے تے لوکی شراب پی کے موسیقی تے نچ رہے نیں۔

اوہ لوکی نہیں نچ رہے.....

فیر؟

اوہ جہالت نچ رہی اے۔ (جہالت)

''غلامی دا دور مُک چکیا اے تے ہُن انسان آزاد اے۔''

کیہ کیہا؟

ہاں! ہُن انساناں دی منڈی نہیں لگدی ہُن سارے انسان آزاد نیں۔

پر انسان تے شروع توں ہُن تیک حیاتی دا غلام رہیا اے۔

حیاتی دا غلام.....اوہ کسراں؟

ہاں حیاتی دا غلام جیہدے کئی روپ نیں۔ اَنھاں غلام جیہڑا اپنے حال اِچ ماضی نال لپٹیا اے، گونگا غلام جیہڑا ہر دور اچ ظلم تے چپ رہندا اے، بہرہ غلام جیہڑا اِنقلاب دے نغمیاں نوں سُن نہیں سکدا، لنگڑا غلام جیہڑا سچ دا ساتھ نہیں دے سکدا، ذات پات دا غلام جیہڑا اپنے توں نیوی ذات دے بندیاں نوں انسان نہیں سمجھدا۔ ایتھے ہر کوئی غلام اے کوئی عقیدت دا غلام اے تے کوئی جہالت دا غلام، کوئی بھُکھ دا غلام اے تے کوئی اپنے علم دا غلام.....

توں سچ کیہا انسان نوں آزادی پان لئی شاید اجے کئی ورھے پئے نیں۔ (انسانیت دی آزادی)

مُکدی گل ایہہ وے کہ نعیم یاد دے تِنوں پراگیاں دا جے کر مجموعی جائزہ لیا جاوے تے ایہہ گل ثابت ہوندی اے کہ نعیم یاد دیاں ایہناں کتاباں اچ انسان دی سوچ لئی کئی گلاں موجود نیں۔ نعیم یاد نے ورتن لئی سادہ تے عام فہم زبان دا ورتاوا کیتا اے جیہڑا کسے وی کہانی دا بنیادی وصف اے۔ ایہناں کہانیاں دے موضوع رنگا رنگ نیں تے ہر رنگ اپنی اک نویکلی شناخت کروانداانظر آوَندا اے۔ مینوں آس اے کہ نعیم یاد دا قلم ماں بولی پنجابی دی گود وچ ہور وی کئی اجیہے انمُلے پراگے ضرور دان کرے گا۔

حوالہ جات:

(۱) آئیں بات کر کے دیکھتے ہیں، سراج احمد تنولی، پاکستان ادب پبلشر، میانوالی، ص۳۹۵

(۲) نیناں سے سُفنے، طٰہٰ پبلی کیشنز، اُردو بازار لاہور، ۲۰۱۷ء، ص ۸

(۳) ایضاً ص۱۰

(۴) ایضاً ص۱۲

(۵) ایضاً ص ۲۶

(۶) ایضاً ص۲۹

(۷) ایضاً ص۴۶

(۸) ایضاً ص۳۸

(۹) ایضاً ص۳۶

(۱۰) ایضاً ص۷۵

(۱۱) کنڈیاں دی واڑ، طٰہٰ پبلی کیشنز، اُردو بازار لاہور، ۲۰۱۹ء، ص۴

(۱۲) ایضاً ص۱۳

(۱۳) ایضاً ص۲۱

(۱۴) گونگے اکھر، مکتبہ شافی، شافی چوک، کریم پارک، لاہور، ۲۰۲۴ء، ص ۶

(۱۵) ایضاً ص۱۳

(۱۶) ایضاً ص۱۶

(۱۷) ایضاً ص۱۸

(۱۳) ایضاً ص۲۱

(۱۳) ایضاً ص۲۱

مترجم: ڈاکٹر مشتاق عادل

چالھی من کنک

(تحریر: غلام فرید کاٹھیا)

سجے ہتھ وچ داتری تے کھبے ہتھ وچ سجی وڈھی ہوئی کنک، جدوں اوہ ہتھ نال متھے توں پگھر پوجھدا تاں اوہندی نگہ سدھی ساہنویں کلّے وچ کنک وڈھدی شانو تے جاء پوندی۔ جواب وچ اوہ وی کھلی ہو کے داتری آلے ہتھ نال آپ دے متھے توں پگھر پوجھدی تے مسکرا کے کنک وڈھن لگ جاندی۔ کڑکدی دھپ اچ اوہ سال دے دانے اکٹھے کرن وچ لگے ہوئے ہان، کیوں جوں روزی اکٹھی کرن دے ایہے دیہنہ ہوندے نیں۔ جنی کنک وڈھ لو اتنی روزی جمع کر لوو۔ اگے پچھے پورا سال تھینہہ آلیاں دیاں ونگاراں۔ کسے وڈے ڈیرے تے حقہ بھخا کے روٹی کھا لوو، ڈھور ڈنگراں نوں چرا پھرا لوو، نوا پوا کے ننگ کجن کان پاٹے پرانے کپڑے لئے لووتے بس۔

ایہہ سوچ کے جوں سال دیاں روٹیاں کان کسے وڈے ڈیرے دار دا غلام نا بننا پوے۔ اوہ اس سال وی ودھ توں ودھ کنک اکٹھی کرنی چاھندا ہاء۔ اوہ چاھندا ہاء بھئی اس سال اتنی کنک وڈھے، اتنی کنک وڈھے جوں پورے سال کان اپنے ماں پیو تے بھین دی روٹی بچا کے، اوہناں دے ننگ کجن دیاں لوڑاں پوریاں کر کے، چار آنے نقدی وی بچا لوے تاں جے اپنی ہوون آلی گھر آلی شانو کان اپنے پیار دا نکّا جیا سہی، اک ادھ تحفہ خرید لوے۔ انج کڑکدی دھپ دا اثر اوہندے ذہن تو لہہ جاندا تے اوہ دھمی توں نماشاں تائیں کنک وڈھی رکھدا۔ نماشیں جداں۔ اوہ اپنے حصے دی کنک دے گڈے سرتے چا کے تھینہہ وچ اپنے گھر دے نیڑے لائے ہوئے پڑوچ اکٹھی کردا تاں اوہندے نال دے لاوے اوہندی ہمت تے رشک کر دے۔ راتیں حقے دے اکٹھ وچ اوہندی ہمت نوں بڑی داد دتی جاندی۔ کوئی آہندا:

’’ بکو بڑا اتکڑا اے۔ شانو نال پیار کردا اے ناں، ویاہ تو پہلوں واہوا پیسے جوڑنا چاھندا اے۔ بھین دا ویاہ واہوا ٹھاٹھ باٹھ نال کرنا چاہندا اے ایسے گلوں دینہہ رات ہک کیتا ہویا سوں۔‘‘

جدوں اوہ مختا نے دی کنک چا کے گھر لئے آیا تاں ویہہ بوریاں ہائن۔ پورے پنجاہ من۔ پورے تھینہہ وچ او ہندی محنت دیاں دھماں پئے گیاں۔ کسے ویہہ من کمائی کیتی تے کسے تریہہ من۔ اس تھینہہ دے اک ہور مزدور..... رحموں دی مزدوری چالھی من تے اپڑی۔ باقی سارے مزدوراں توں ودھ۔ پر رحموں تے بکو دا کیہ مقابلہ، رحموں کلی جان نہ ماں، نہ پیو، نہ بھین نہ بھرا تے، مڑ چودھری دے وڈے پتر دا خاص ملازم، جہڑا اوہنوں ہمیش مختانے توں ودھ گڈے چوا دیندا۔ خاص نوازش دے طور تے اوہنوں ہک قطر وڈھن دے دو دی بجائے چار مرلے لھبدے ہائن۔ مڑ اس چالھی من کنک بنائی تاں کیہڑا تیر مار لیا۔

پر.....

پر بکّو تے کدے ایہدے بارے سوچیا وی ناہ جوں اوہدی کنک ساریاں توں ودھ نکلی اے یا کوئی محنت وچ اس توں پچھاں رہ گیا اے۔ اوہ تاں صرف ہک گل جاندا ہاء جوں جیہڑا جتنی محنت کردا اے اتنا پھل چالیندا اے تے بس۔ اس محنت کیتی تے اس حساب نال اوہنوں پھل ملیا۔ سڑن آلے ہمیش توں سڑ دے آئے نیں۔ بکو فیصلہ کیتا جوں گھر کھاون کان دَہ من کنک رکھ لوے تے باقی دی ویچ کے ماں پیو دے کپڑے، بھین دا داج تے شانوں دے تحفے بنا لوے۔

اس تھینہہ دے دکاندارنوں چالھی من کنک کیہ ویچی سارے تھینہہ وچ بھچال آ گیا.....سنیا اے نقد پیسے لئے سوں..... اشکے بھئی ! محنت دا پھل انج ملدا اے، بیلیاں داد دتی.....’’ایہہ بکو دا بچہ کجھ نہ کجھ کرسیں ضرور.....سالا‘‘

جیل ویکھسیں بھلا پیسہ وی کسے نوں ٹکن دیندائے’’حا سداں آکھیا..... تے رحموں چودھری دے وڈے پتر سلامت نوں ورغلایا‘‘ وڈا آ گیا پیسیاں والا.....حرام زادہ شانو دا منگیتر بنیاودا اے..... چھوٹا چودھری ویکھ ناں..... اوہ کھوتی شانو..... تینوں گھاہ وی نہیں گھندی..... اس دیہاڑے کنک

وڈھدی نوں توں پیار نال بلایا ہاء تے اگوں کیویں وڈھن نوں آئی ہائی..... ایہدے لالی نوں ویکھو تے اپنی تھاہراں تے سہتی بنی ودی اے..... وڈی آئی محنتی دی بھین..... کمینی کسے تھاہراں دی..... چودھری سوچ تیرے جیہاں نوں وی پٹھے تے ہتھ نہیں رکھن دیندی..... پر چودھری میں تے اتنا جاندا ہاں جوں دونویں تیرے تو بچ نہیں سکدیاں۔

رحموں بڑیاں خاص نرکاں نال سلامت نوں ویکھیا تے بڑی رازداری نال منہ نیڑے کر کے آکھیا ''ویکھ میرے بھولے چودھری! بکو آپ اپنی محنت دی کمائی نہیں چائی۔ سارا چوری دا مال ہاء۔ تیری میری کنک چا کے اپنے پڑ تے سٹی گیا۔ ایہہ چوری دا مال آپاں ایہنوں کیویں ہضم ہوون دینے آں؟ ویکھ چودھری بکو تیری میری کنک چوری کیتی اے۔ ایہنوں جیل جانا چاہی دا اے تے مڑ..... مڑ..... شانو تے لالی..... دونویں تیریاں بانہواں وچ.....'' چودھری سلامت دا منہ کھڑ گیا۔ جیویں اپنی منزل دا راہ لبھ گیا ہووے۔ اوہ ہسیا تے کھل کے ہسیا..... کجھ دیہاڑے پچھوں بکو مشقتی جیل دے کارخانے وچ چرخہ کتدا پیا ہاء۔ چرخے دے ترکلے دی بھوندی ہوئی نوک تے بکو دے ہتھ وچ پھدھی ہوئی روں دی پونی وچکار پدھ ودھ گیا تے دھاگا لماں ہوندا گیا۔

بکو بڑی مہارت نال چرخہ کتدا پیا ہاء تے اوہدا پورا دھیان دھاگے ال ہاء۔ اوہ ڈونگھیاں سوچاں وچ کھبھیا ہویا ہاء۔ چرخے دے ہر پھیرے دے نال بکو اپنی ماں دی چادر اُندا، اپنے پیو دا سلوقا تے بھین دا بھوچھن اُندا تے شانو کان شادی دا جوڑا۔ چرخہ گھمدا ای گیا۔ اک زور دی چاٹ اوہدے گلھ تے کن دے مڈھ وچ وجی تے اوہ چکرا گیا۔ اوہدا کن جیویں ڈورا ہوگیا۔ اوہدی گلھ جیویں اگ وچ جھلس گئی ہووے۔ منہ دا کھبا پاسا پوری طرح سن ہوگیا۔ اوہ بڑا حیران ہو کے کارخانے دے ڈپٹی صاحب نوں ویہندا رہیا۔ اوہنوں کائی سمجھ نہیں آئی ہائی۔

حرام زادیا! توں دوجیاں دی مشقت کیوں کرنا ایں؟ کیہ تیرے وچ ودھ زور اے؟ جیل دا لنگر کھا کھا کے موٹا ہو گیا ایں۔ کوئی گل نہیں بچو! کل میں تیری ساری طاقت کڈھ دیساں۔ ایہو جئی مشقت تے لیساں جو تینوں نانی یاد آ جاسیں۔ ڈپٹی صاحب بکو دے نال لڑ دے رہے۔

''چلو حرام خورو ! اپنی اپنی مشقت آپ کرو۔ وارڈر! جا تے ایہناں حرام خوراں نوں ہور روں منگوا دے۔ ایہاں تو مشقت پوری کروا''۔ ڈپٹی صاحب اوہناں دونواں قیدیاں کان فرعونی حکم سنا یا جہناں دا سوتر بکوکت چھڈ یا ہاء۔

بکو ڈپٹی صاحب نوں ویکھدا رہیا تے ویکھدا ای گیا۔ جدوں اوہ کئی وارڈراں دے جھرمٹ وچ کارخانے وچوں نکلدا پیا ہاء۔ بکونوں انج لگا جیویں چودھری سلامت، رحموں تے ایہو جے کئی جھولی چکاں دے جھرمٹ وچ زمیناں تو واپس جا رہیا ہووے۔ اوہنوں لگا جیویں اوہدی ماں تے پیو ننگے ہو گئے، لالی دے سر دا بھوجن تے شانو دا شادی آلا جوڑا کسے کھوہ لیا۔ اس متھے تے آیا پگھر اپنا سجا ہتھ چا کے پوجھیا تے اوہنوں ساہنویں ڈپٹی تے ڈھیر سارے وارڈر کارخانے چوں نکلدے نگہ آئے۔

ڈاکٹر میاں ظفر مقبول

پروفیسر میاں مقبول احمدؒ

پروفیسر میاں مقبول احمد دا راجپوت قبیلے نال تعلق سی۔ وڈوڈیرے کشمیری تے پردادا دے پیر فقیر ہون پاروں میاں آکھواندے سن۔ آپ دی صحیح تاریخ پیدائش 7 نومبر 1932ء اے پر کاغذاں وچ 1933ء درج اے۔ آپ جگدیو کلاں (ہاشم شاہ والے) ضلع امرتسر وچ جمے۔ مڈھلی تعلیم امرتسر توں حاصل کیتی۔ میاں محمد اسماعیل منظرؒ (آپ دے والد) نال ملکی ونڈ مگروں کڑیال کلاں ضلع گوجرانوالہ آ وسے۔

آپ نے مڈل جنڈیالہ شیر خاں توں کیتا تے 1951ء وچ گورنمنٹ ہائی سکول شیخوپورہ توں میٹرک تے 1955ء وچ اسلامیہ کالج لاہور توں بی اے کیتا تے فیر بی ایڈ کر کے ڈسٹرکٹ بورڈ دے مڈل سکول قلعہ میاں سنگھ ضلع گوجرانوالہ دے ہیڈ ماسٹر لگے۔ 1958ء وچ ہیڈ ماسٹری چھڈ کے گورنمنٹ ہائی سکول ننکانہ صاحب وچ انگریزی دے ماسٹر لگے۔ تن سال اوتھے ملازمت کیتی تے 1960ء وچ ایم اے فارسی کیتا۔ فیر تن سال گورنمنٹ ہائی سکول شیخوپورہ وچ رہے تے ایتھوں ایم اے اردو کیتا۔ 1964ء وچ گورنمنٹ کالج شیخوپورہ وچ اردو دے لیکچرار لگ گئے۔ کجھ چر گورنمنٹ کالج شکر گڑھ تے گورنمنٹ کالج بوسن روڈ ملتان وی رہے۔ 1974ء وچ گورنمنٹ کالج شاہدرہ آ گئے تے ایتھوں ای 6 نومبر 1993ء نوں پرنسپل دی حیثیت نال ریٹائر ہوئے۔ ایسے کالج دی سروس دے دوران 1978ء وچ ایل ایل بی دا امتحان پاس کیتا۔ شاہدرہ کالج دے مجلّہ ''اوج'' دا ''نعت نمبر'' آپ دی سرپرستی وچ شائع ہویا۔ جیس نوں صدارتی ایواڈ وی ملیا۔ ریٹائرمنٹ توں بعد 1994ء وچ حج بیت اللہ دی سعادت حاصل کیتی۔ آپ نے آخری دم 15 فروری 2019 توڑی اپنی پکی وسوں ''المنظر گلی میاں مقبول محلّہ چوڑی گراں شیخوپورہ وچ رکھی تے تصنیف و تالیف وچ رجھے رہندے سن۔

آپ سائیں مولا شاہ مجیٹھویؒ دے خنوادے وچوں نیں۔ سارے خاندان دا جھکا محکمہ تعلیم ول نظر اوندا اے۔ آپ دے والد ریٹائیرڈ ہیڈ ماسٹر ہون توں اڈ اچ پدھر دے شاعر وی سن تے نالے حکمت دی کردے سن۔ آپ دے نکے بھرا میاں غلام رسول وی گونمنٹ کالج شیخوپورہ توں اسسٹنٹ پروفیسر دی حیثیت نال 2002ء وچ ریٹائر ہوئے۔

ادب دی طرح آپ نوں حقہ کشی وارثت وچ ملی سی۔ ماڑا جیہا جسا، اُچا قد، عینک توں بے نیازی تے شاہ کالے وال ویکھ کے بالکل یقین نہیں سی آوندا کہ ایہناں دی عمر 85 سال ہو سکدی اے۔ البتہ آپ دے 19 مصنوعی دند جدوں صفائی لئی مونہوں نکلے ہوندے سن تے فیر بڑھاپے دی بھاء پیندی سی۔

ایہناں دا اصل میدان اردو انشائیہ اے۔ اردو انشائیے دیاں چار کتاباں ''باتوں باتوں میں''، ''باتوں میں باتیں''، ''بات سے باتیں'' تے ''باتوں کی حرمت'' جدکہ ''باتوں کا میحل'' چھپتی چھپ رہیا اے۔ ایس توں اڈ ''دیوان حافظ شیرازی کا اردو ترجمہ''، ''مقبول عملیات'' ایہناں دی حیاتی وچ شائع ہو چکیاں سن۔ جدوں ''مقبول ضرب الامثال'' ایہناں دی حیاتی وچ مکمل ہوگئی سی پر ایس دی اشاعت آپ دی وفات توں فوراً بعد ہوئی۔ ''مقبول اردو لغت'' بھی تیار کیتی گئی پر چھاپے نہیں چڑھ سکی۔ ایہناں نے اردو دے نال نال پنجابی بارے/ پنجابی وچ مضمون وی لکھے جیہڑے روزنامہ امروز، سہ ماہی واشنا، کتاب لڑی آشنا تے روزنامہ بھلیکھا راہیں چھپدے رہندے سن۔ پرائمری توں لے کے ایم اے دی پدھر تک 200 دے لگ بھگ درسی ہم درسی تے گرامر دیاں کتاباں لکھیاں۔

سحر حفیظ نے 2009 وچ ایجوکیشن یونیورسٹی لوئر مال کیمپس لاہور ولوں ایم اے اردو دی پدھر تے مقالہ (پروفیسر میاں مقبول دی انشائیہ نگاری لکھیا)۔ جتھے ایہناں بارے جانکاری مل سکدی اے۔ آپ جدوں ملتان ٹرانسفر ہوئے تے بالاں دی جدائی نے تنگ کیتا تے دعائیہ شاعری فرمانا شروع کیتی تے اصلاح لئی اپنے والدِ گرامی نوں گھل دے سن۔ والدِ بزرگوار دیہی ڈاکخانے دے انچارج سن۔ ڈاکیے نوں بالکل تکلیف نہیں سی کرنی پیندی۔ بے شک والد صاحب دی کیفیت ایہناں توں کجھ زیادہ مختلف نہیں سی۔ فیر پتہ نہیں کیوں اوہناں نے اک دن خط لکھدیاں تھوڑی جیہی سختی کیتی تے آ کھیا کہ توں الوکار بالاں توں دور گیا ایں۔ دوسرے لوک بالاں والے نہیں جیہڑے دور دراز جاندے نیں۔ فیر انج ہویا جیویں ڈک لگ گئی ہووے۔ شاعری پکی پکی بند ہوگئی۔

6 جون 2015 نوں اک اچرج گل ایہہ ہوئی کہ ایہناں اُتے ایہناں دے جد امجد حضرت سائیں مولا شاہ دی حاضری شروع ہوئی جیہڑی 16 جون 2016 تک مسلسل رہی۔ دور دور توں لوگ آئے صبح توں شام تک لنگر جاری رہیا، لوک آ رہے نیں، مراداں پا رہے نیں۔ ایہناں وچ عقیدت مند وی سن تے مسخرے وی۔ ایس دوران ایہناں نے اک نواں جملہ گھڑ لیا۔ ''کیہڑی آس لیاؤ۔ جاؤ آستانے تے لے لوؤ۔'' دس دن توں بعد ایس تسلسل وچ وقفہ آ گیا۔ ایس حاضری وچ جیہڑی اک خاص تبدیلی آئی۔ اوہ ایہہ سی کہ آپ شاعری فرمان لگ پئے۔ آپ ہر گل شاعری وچ کر دے رہے۔ ایہناں دا ایہہ معمول ایسا پختہ ہویا جیہدے وچ اخری دم توڑی کوئی تبدیلی نہیں آئی جیہڑے ایس اچرج کیفیت نوں من دے نیں۔ اوہ وی ٹھیک نیں جیہڑے نہیں من دے اوہناں دی اپنی سوچ اے۔ بہر حال ایس تبدیلی نوں ایس لئی وی تسلیم کیتا جا سکدا اے کہ میں دوران حاضری انج دیاں گلاں پچھدے جہناں توں سائل خود واقف نہیں سی ہوندا پر اوہ ہوندیاں ٹھیک سن۔ فیر آپ کہندے نیں کہ مینوں شاعری لکھوائی جاندی اے۔

عالمِ جذب و کیف وچ کیتی شاعری چوں اک مصرعہ'' دے نطق کر سیف زبان دِتا'' آپ شاعری نوں عطیہ مولا شاہ سمجھدے نیں:

ایہہ شعر میرے نہیں مولا شاہ دے نیں
لکھاندے اوہ تے لکھدا میں آں
شعر آکھن دا مینوں تے چج کوئی نہ
بولدے اوہ تے لکھدا میں آں

جے شاعری ولوں گوہ کریئے تے شاعری دی ردم رطرز بالکل مولا شاہی اے۔ آپ دا رویہ ایہہ کہ کوئی فون کرے تے بشیر باواؒ بن جاندے سن تے پوری پوری نظم سنا دیندے سن۔

ایہناں دی نظم'' جیون'' وچوں:

دھرتی ماں دا نال ایہدے پیار گوڑھا
اپنے تھوں نہیں کردی جدا یارو
جیوندیاں چھاتی لاڈ لڈاوے
مویاں لیندی اے گود چھپا یارو

آپ زیادہ تر شاعری پنجابی وچ ای کردے سن۔ روحانی تے معاشرتی دو بیاضاں دھڑا دھڑ تیار ہو گئیاں۔ اردو دی اک رباعی ویکھو۔

آتا ہے دیکھو جاتا ہے دم
جینے مرنے کا ہر دم رہتا ہے غم
غم یہ ہوتا نہیں کبھی کم
ہر دم غم دم دم نیا غم

15 فروری 2019 نوں جمعے دیہاڑ میڈیکل چیک اپ لئی مقامی ہسپتال لے جایا جا رہیا سی کہ ساڈھے بارہ بجے رستے وچ ای اللہ نوں پیارے ہو گئے۔

مترجم: نبیلہ مسعود ڈار

ڈاکو دی کڑی راج کماری

(مصنف: شکتی سنگھ تنور)

تاج پور ریاست دے راجا راج سنگھ اپنی رعایا تے بہت دیالوسن تے نالے اپنی رعایا دے نال بوہت پیار وی کردے سن۔ اُوہناں دا کوئی وی بال بچہ نہیں سی تے ایسے غم وچ راجا راج سنگھ تے اوہنای دی رانی دونویں جی بوہت پریشان رہندے سن۔ اُوہناں دونواں جیاں نے ایس نوں اپنے رب دی مرضی سمجھ کے قبول کر لیا سی۔

ریاست دے لوکی وی راجا راج سنگھ دے ایس غم وچ شریک سن۔ بادشاہ یاں تے شکار کرن چلا جاندا سی یا فیر اپنے عوام دی خدمت کر کے اپنا ویلا گزاردا سی۔ پر رانی دی پریشانی بال بچہ نہ ہون پاروں بہت زیادہ سی تے رانی جی ایس پریشانی نوں لے کے ہر ویلے پریشان ای وکھائی دیندی سی۔

بادشاہ نوں شکار دا بوہت شوق سی۔ اک دِن اوہ شکار کرن جنگل ول گیا۔ بادشاہ دے سپاہی تے باقی سارے اہلکار وی بادشاہ دے نال ای سن۔ جنگل وچ راجا دے سپاہی پیچھے رہ گئے تے بادشاہ ہولی ہولی اگے نکل گیا۔ اوہ کافی اگے لنگ گیا سی ،ہالے اوہدا سفر جاری سی کہ اچانک بادشاہ نے جنگل وچ ایک نکے جیہے بال دے رون دی اواز سنی۔ ایس آواز نے بادشاہ نوں ہور پریشان کر دتا تے بادشاہ نے جس پاسے آواز آرہی سی اُوس پاسے جانا شروع کر دتا۔ جدوں بادشاہ اوس آواز دے نیڑے اپڑیا تے اوہ ایہہ ویکھ کے حیران رہ گیا کہ دو ظالم ڈاکواں نے اپنے ہتھاں وچ تلواراں پھڑیاں ہویاں سی

تے قریب سی کہ اک چھوٹا جیہا بال نوں اپنی تلوار نال ہالے مارن ای لگے سن کہ راجا رام سنگھ نے اوہناں نو للکاریا تے اپنی تلوار دے نال بہادری نال اوہناں ڈاکواں دا مقابلہ کر کے اوہناں نوں مار دتا تے چھوٹے بچے نوں بچا لیا۔

جدوں بادشاہ نے بچے نوں ویکھیا تے اوس نوں پتہ چلیا کہ اوہ اک گول مٹول سوہنی جئی کڑی سی۔ بادشاہ نے اوس کڑی نوں چپ کراندیاں ہویاں چکیا تے اوہنوں لے کے اپنے محل ول ٹُر پیا۔ ہن بادشاہ سے سپاہی وی بادشاہ دے نال نال ای سن۔محل وچ پہنچ کے راجا نے اوس کڑی نو ں رانی دی گودی وچ دے دتا تے اوس نوں ساری رام کہانی سنائی۔ رانی نے اوس گول مٹول جئی کڑی نوں رب ولوں ملیا ہویا اک تحفہ سمجھیا، جس دے نال اُوس دی خالی گود ہری ہوگئی سی۔ رانی نے اوس کڑی دا ناں بھگوتی رکھیا۔

ویلا ہولی ہولی لنگدا جا رہیا سی، راجا نے بھگوتی راجکماری نوں شہزادیاں وانگر رکھیا اوہدی ہر خاہش تے ضرورت دا خیال رکھیا، اوس نوں چنگا کھوایا پیوایا، تے اوس نوں کدی وی ایہہ احساس نہیں ہون دتا کہ اوہ اک کڑی اے۔ سمے دے نال نال بھگوتی نے نا صرف اپنی تعلیم اچھے طریقے نال مکمل کیتی بلکہ اوہ ہتھیاراں دا استعمال تے گولا بارود چلان دی وی ماہر ہوگئی سی۔

ہن بھگوتی جوان ہو رہی سی تے نال نال راجہ راج سنگھ دے نال مل کے محل دے انتظامات تے باقی سارے معاملات نوں سنبھالن وچ وی راجا دی مدد کردی سی۔ اوہ وی راجا راج سنگھ دی طرح اپنی رعایا دی چیہتی سی۔ اوہ رعایا دے ہر دکھ درد نوں اپنا دکھ درد تے اوہناں دی خوشی نوں اپنی خوش سمجھدی سی۔ ریاست دے چاروں پاسے خوشحالی ہی خوشحالی سی، پر ایہہ خوشحالی بوہتا چر نہ چل سکی۔ کجھ چر بعد کجھ ڈاکوواں دی دہشت گردی شروع ہوگئی تے دہشتگردی بوہت ودھ گئی۔ اوہ ڈاکو بوہت چالاک سن۔ اج تک کسے نے وی اوہناں دی شکل نہیں سی ویکھی۔ اوہ بھیس بدلن دے ماہر سن۔ کدی کسی بھیس وچ آجاندے تے کدی ہور بھیس بدل کے آجاندے سن۔ کسے نوں وی اوہناں دی چالاکی دا پتہ نہیں سی چلدا۔

ریاست دی ساری فوج نے مل کے اوہناں نوں پھڑن دی بوہت کوشش کیتی تے ایتھوں تک کہ کمانڈر نے وی اوہناں نوں پھڑن دی کوشش کیتی پر اوہ وی ایس وچ ناکام رہے سن۔ ایس مسئلے دا حل کڈھن لئی سارے ریاست دے کمانڈراں دے سینکاں دے ریاست دے وڈے عہدے داراں دا راجا دے دربار وچ اجلاس ہو رہیا سی تے سارے ایس پاروں اپنی اپنی تجاویز دے رہے سن کہ کس طرح ایس دہشت گردی تے قابو پایا جائے تے اپنی عوام نوں ایس پریشانی توں نجات دلائی جائے۔

اوس ویلے بھگوتی نے آکھیا:

''بابا مہاراج! اگر تسی میرے اُتے مہربانی کرو، تے مینوں ایک کمانڈر دے دیو تے میں اپنے تئیں ایس ڈاکونوں پھڑن دی کوشش کراں گی۔''

راجا جی پریشانی دے عالم وچ بولے:

''بھگوتی! اسی ساری فوج تے ساریاں کمانڈراں دے نال مل کے باہلی کوشش کر کے تھک ہار کے بہہ گئے آں، پر سانوں ہالے تک کوئی وی کامیابی نہیں ہوئی، جے تُوں وی ایہدے وچ حصہ پانا چاہینی ایں تے ایہہ تیری مرضی اے، میں تینوں ایس کم کرن توں منع تے نہیں کردا، پر تینوں ایہہ کم کرن لئی بہت محتاط رہنا پووے گا، کیونکہ اوہ ڈاکو بہت ہی خون خوار انسان نیں''

بھگوتی نے راجا دا شکریہ ادا کیتا تے رات دے ہنھیرے وچ ای اک کمانڈر نوں لے کے دربار توں باہر چلی گئی۔ اُوسے رات بھگوتی نے ایک آدمی دا سوانگ بھریا تے ایس علاقے وچ گشت کرنا شروع کر دتا، اوہ ہر جگہ گھم پھر رہی سی، بازار گلیاں، کھیتاں وچ لگاتار گھمدیاں پھردیاں ہویاں اوس نوں پنج دیہاڑے لنگ گئے سن، لیکن ہالے تک اُوس نوں آرا ڈاکو دی کوئی سدھ بدھ نہیں لگی سی، اوہ ڈاکو نال نال قتل تے لوٹ مار وی کر رہیا سی۔

بھگوتی نے آرا ڈاکو دے بارے وچ ہور جانکاری حاصل کیتی تے اوہناں لوکاں دے گھر والیاں نال ملی، جنہاں دے گھر ڈاکو نے لٹ مار کیتی تے قتل وی کیتے سی۔ اوس نوں آرا ڈاکو

دے بارے وچ پتہ لگا کہ اوہ جوان کڑیاں دا قتل نہیں سی کردا تے واپس جان تو پہلاں جوان کڑیاں دے موڈھے توں کپڑا ہٹا کے ضرور وہندا سی۔ ایس معلومات حاصل کرن توں بعد بھگوتی نوں بوہتی حیرانی ہوئی تے اوسے ویلے اوہدے ذہن وچ ایس ڈاکوں نوں پھڑن لئی ایک انوکھا طریقہ آیا۔

اگلے دیہاڑے اوس نے ریاست وچ جگہ جگہ اعلان کروائے کہ راجا راج سنگھ دے جنگل والے پرانے محل وچ ریاست دیاں تمام اوہ کڑیاں جیہناں دا ہالے تیکر ویاہ نہیں سی ہویا، اوہ اکٹھیاں ہو کے گوری دی پوجا پاٹ کرن گیاں تاں جے اوہناں نوں من چاہیا ورمل سکے تے ایس پوجا وچ کسی وی مردنوں داخل ہون دی اجازت نہیں دِتی جاوے گی تے بھگوتی آپ ای اِیس تقریب نوں منعقد کرے گی۔

ایس فیصلے توں بعد بھگوتی کجھ بہادر کڑیاں نوں لے کے راجا دے جنگل والے محل وچ جا پہنچی تے اپنے سارے پلان دے مطابق ڈاکونوں پھڑن دی تیاری کر کے تے اوہدے آون دا انتظار کرن لگ پئی۔

اوس نوں پورا یقین سی کہ ایس اعلان نوں سن کے آرا ڈاکو ضرور آوے گا، بھگوتی نوں بوہتا چر انتظار نہیں کرنا پیا کہ اوس نے ویکھیا کہ ایک سایا کندھ ٹپ کے اندر وڑ رہیا سی۔ راج کماری بھگوتی پہلاں ای اوس دی تاک وچ سی تے نالے پوری طرح تیار وی سی، اُس نے تلوار دے بھل تے اوس ڈاکونوں نہ صرف قابو کر لیا بلکہ اُوس نوں پھڑ کے دربار وچ راجا دے سامنے پیش کیتا گیا۔

ہن راج کماری بھگوتی نے سب تو پہلاں آرا ڈانوں پچھیا کہ اوہ لُٹ مار کیوں کردا ے تے نالے جوان کڑیاں نوں کیوں قتل نہیں کردا؟ تے اوس نے دسیا کہ اوہ پیدائشی طور توں ڈاکو نہیں سی۔ اٹھارہ سال پہلے اوس دی چھوٹی جئی کڑی نوں کجھ ڈاکوں چک کے لے گئے سن تے اُوس نوں قتل کر دتا سی، ایس غصے تے بدلے دی آگ دا بدلا لین لئی اوہ ڈاکو بن گیا۔ اوس نے دسیا کہ میری کڑی دے

بائیں کندھے اُتے اک گلاب دا نشان بنیا ہویا سی۔ ایس لئی میں ہر کڑی دا کندھا ضرور ویکھدا سی کہ شاید میری کڑی زندہ ہووے۔ ہُن اوس دی ایہہ گل سن کے راجا سنگھ نوں حیرت دا شدید جھٹکا لگا۔ اُس نے آرا ڈاکو کولوں پچھیا:

''کیہ تیری کڑی اٹھارہ سال پہلاں گواچی سی''، ''جی ہاں''۔ آرا ڈاکو نے تعجب نال جواب دتا۔

''آرا ڈاکو تیری بچی ہالے وی زندہ اے، تے جس کڑی نے تینوں بہادری نال پھڑیا اے ایہہ اوہی راجکماری بھگوتی تیری کڑی اے''

فیر راجا نے اُوس نوں ساری گل دسی کہ کس طرح اُوس نے چھوٹی جئی کڑی نوں ظالم ڈاکواں کولوں بچا کے اپنے نال لے کے آپنے محل وچ آ گیا سی۔ ایہہ گل سن کے آرا ڈاکو دے چہرے تے ہن پریشانی دے آثار رخصت ہوگئے سن۔ راج کماری بھگوتی حیران کن طور تے آرا ڈاکو دی اپنی کڑی سی تے نالے مہارا جا راج سنگھ نے راج کماری نوں کدی وی ایہہ احساس تک نہیں سی ہون دتا کہ اوہ اوس دی اپنی کڑی نہیں اے، تے نا ای کدی ایس گل دا پتہ لگن دتا سی۔ راجکماری نے جدوں ایہہ سنیا تے اوہ دوڑ کے اپنے پیو دے گلے نال لگ گئی۔

راجا راج سنگھ نے آکھیا: ''آرا، اسی راجکماری بھگوتی نوں تیرے نال ملن دیواں گے جے توں آج توں ایہہ چوری چکاری تے لٹ مار دا غلط کم چھڈ دیویں تے اپنے اعمال دی توبہ کریں''

آرا ڈاکو نے جواب دتا: ''جے میری کڑی زندہ اے تے میں ایہہ کم چھڈ ناں واں تے میں تے ایہہ ای سوچ کہ بہت خش ہو رہیا واں کہ ہن اوہ میری کڑی راجکماری (شہزادی) اے۔''

آرا ڈاکو ہن سنیاسی باوا بن گیا سی، تے اوس نے اپنے سارے بھیڑیاں کماں توں توبہ وی کرلئی سی، تے راجا راج سنگھ نے اُوس نوں اپنے محل دے مندر دی دیکھ بھال دی ذمہ داری اوس

نوں سونپ دِتی سی، تے سارے لوکاں نے تے سارے درباریاں نے راجکماری بھگوتی دی بہادری، جرأت تے عقلمندی دی بوہتی تعریف کیتی، جیہدی عقلمندی دی بنا تے نہ صرف ایک بوہت وڈا ڈکو پھڑیا گیا سی، بلکہ اوہ اک چنگا انسان وی بن گیا سی تے نالے ایک بنا ماں پیو دی کڑی نوں اپنا پیو وی مل گیا سی۔

نوید عارف

کچا کوٹھا

ڈھلدی شام دے ہنیرے دا ڈر تے بدلاں دی خوف زدہ گرج، اچانک تیز مینہ تے آسمانی کڑک بجلی دی چمک روح وچ اتر گئی سی..... بچپن ویلے دی گل اے اتوار دا دیہاڑ سی وڈے بھراواں تو وکھرا میں کلاّ گھر توں دور سنسان کھیتاں ول ٹر گیا ساں موسم صاف سی مینوں کیہ پتا سی اک دم بدلاں دی سہیلی ہوا بدلاں نوں آسماناں دی گود اچ اڑاوندی پھردی تھلے وراد ہووے گی، آسمانی بجلی دی گڑگڑاہٹ نے مینوں پوری طرح گھیر لیا سی میں خوف دا مارا گھر دا راہ پل گیا ساں۔

تیز بارش اچ میرے ساہ رک گئے سن کھیتاں اچ دوور دوور تک سر لکاون لئی کوئی وی تھاں نہیں سی دسدی۔ میں ڈارتوں وچھڑی کونج وانگوں گھر تو بہت دوور نکل گیا ساں ہر پاسے پانی واہڑھ میرے وجود دی تہہ تک رچ گیا سی اوہناں دناں اچ میں پنجویں جماعت اچ پڑھدا تے دساں کوں ورہیادا بال ساں۔ اوہ ایسا مینہ ورہیا جنے میری زندگی بہت کجھ پیہنہ دتا۔

شام دا گھپ ہنیرا سی، میں پناہ لبھن لئی نس رہیا ساں ہر پاسے نظراں ٹکائیاں ہوئیاں سن پر چار چفیرے ویرانے وچ کجھ وی دسدا نہیں سی، آسمانی بجلی دی گھڑک نیں مینوں نسے جاندے نوں اک دم روک دتا میں حدوں ودھ ڈر گیا ساں۔

بجلی دی چمک جان کڈھن نوں پھردی سی میں اک توت دے رکھ ہیٹھاں بہہ گیا پانی نال پر چیاں توت دیاں ٹہنیاں نے میرے بھجے وجودنوں اندر تائیں ڈبو دتا مینہ دی رفتار دے نال میرے دل دی دھڑکن وی تیز ہوگئی سی۔

بدل گڑھکدے ساہ نہیں سن لیندے آسمانی بجلی دی چمک توں دوور دراز اک ڈھیرا دسیا میں چھیتی نال اوس ول نس پیا میں ڈگدا ڈگاوندا او تھے تک اپڑیا اوہ کچا کوٹھا جیدیاں کچیاں کنداں

پانی نال بھجیاں ہوئیاں سن بناں بوہیوں بیٹھک نما کوٹھے وچ بلدے اک مٹی دے دیوے دی لوئے ستر سال دا بابا اللہ رکھا تے گوانڈی بابا اللہ دتہ بیٹھے حقہ پیندے اپنی گہری گل بات اچ کھبے ہوئے اپنی موج جی رہے سن۔ میں اندر وڑ دیاں ای اوہناں دی تار ہلا دتی۔ مٹی دیاں کداں اوتے پئی ہوئی سرکی تے بیار دی لکڑ دے بالیاں دی چھت ہیٹھاں بیٹھے حقہ پیندے بابے سبھے شیواں دی بھینی بھینی رلویں خوشبو نے میرے من وچ اک وکھری مہک مچا دتی، حوصلہ تے پیار محبت دے گوڑے دلاسے مینوں مینہ دی پھنڈ چوں باہر کڈھ گئے۔

بزرگ بابے حقے دا سوٹا لا وندے اپنی گل بات وچ کھب گئے تے میں وی سکھ دا ساہ لیا۔ کچے کوٹھے دی اوس نگ نیں یاداں دا ایہو جیا سبق پڑھایا پئی فیر ہر وردے مینہ اچ مینوں اوکچا کوٹھا نہیں پلیا۔

ٹھنڈ نال میرا وجود کمب رہیا سی میرے دند اک دوجے نال وجدے ویکھ کے بابے اللہ دتے نے ویکھدیاں ای مینوں ہیٹھاں وشی صف تے بہن دا آکھیا نال منجھی تے پیا اک کھیس میرے وجود نال چمڑا دتا میرے بھجے لیڑے مینوں ہیٹھا بہن لئی ہچکچوندے سن۔

بابا رکھا..... کسے دا ناں لیندیاں ہوئیاں اچی جئی آواز ماری میں بوہے اچ کھلوتا باہر بارش اچ نہاوندے پرندے تے درختاں دے پتیاں تو ہیٹھاں ڈگدے تبکے ویکھدا اپنیاں سوچاں وچ گم ساں۔

پترا توں لیڑے بدل لے میرے نال مخاطب ہو کے بابے اللہ رکھے نے آکھیا۔

اینی دیر اچ اک پتلی تے سریلی جئی آواز دا بلارا.....

ہاں جی بابا جی!

تسی کجھ کہہ رے سی؟ باہروں آئی آواز میرے کناں نے سنی۔

بابا رکھا..... گڑیا پت عبداللہ نوں میرے کول بھیج.....

گڑیا..... جھکدیاں ہویاں اک واری فیر بابے برکت نال، تسی کجھ کہہ رے سی بابا جی؟

خورے تیز ہوا اچ ورہدی بارش دے کھڑاک اچ گڑیا نے بابے دی آواز نہیں سی سنی یا فیر اوہ بابے دی گل تے توجہ نہیں دے سکی میریاں کو عمراں دی بہت مہذب تے سادہ جئی گڑیا، بابے رکھے دی پوتی (جیدا سدّا ناں خورے کیہ سی؟.....)

پیار نال اوہنوں گڑیا آکھیا جاندا سی اندر داخل ہوئی میں اک دم سہم گیا۔

گڑیا.....

شرماوندے ہوئیاں جی بابا جی تسی کجھ کہہ رے سی؟ مینوں سنائی نہیں دتا!!

گڑیا دے سرتوں مینہ دے تازے تبکے اوہدے خوبصورت چہرے توں ہوندے ہیٹھاں ڈگ رے سن۔

بابے اللہ دتے دی اک دم آواز گونجی اوہ پانی، پانی!!!

کی ہویا بابا جی؟

میں بابے اللہ دتے نوں پچھیا، بابے نے دسیا چھت چو پئی اے!!۔۔

میں غور نال ویکھیا تے سرکی دی چھت چوں اک قطار بنی ہوئی وارو واری ڈگدے تبکے گڑیا دے سرتوں اوہدے خوبصورت چہرے توں ہوندے ہیٹھاں زمین تے ڈگ رے سن انج لگ رہیا سی جیویں قدرت مہربان ہو رہی ہوے۔

گڑیا چھیتی نال عبداللہ نوں گھلن دا کہہ کے واپس پرت گئی.....

عبداللہ.....

گڑیا دا نکا ویر جیہڑا کجھ دیر توں بعد گھروں میرے پاون لئی اپنے وڈے ویر دے لیڑے لے کے آیا سی۔

بابے اللہ دتے نے اک دابڑا لیا کے تبکے ڈگدی تھاں تے رکھ دتا تے نال ای کڑنک کڑنک دی آواز کناں وچ رس گھولن لگ پئی اوہ آواز کناں چوں ہوندی دل اچ ہمیشہ لئی بہہ گئی بارش اجے وی رکن دا ناں نہیں سی لے رہی چھت چون دی دھار اگے نالوں ودھ گئی سی مینوں اپنا سکول یاد آ گیا سکول اچ پڑھدیاں جد کدھرے آسمان تے تیردیاں بدلیاں ویکھ دے ساں تے ربّ کولوں دعاواں منگ دے ساں کہ ربّا مینہ ورہا دے ساڈی دعا مینہ دے سوہانے موسم توں لطف لین لئی نہیں سی ہوندی۔ ساڈی کلاس دے کمرے دی کچی چھت تیز مینہ ورہن نال چو پیندی سی تے ماسٹر صاحب نوں مجبوراً سانوں چھٹی کرنی پیندی سی کیوں جے سکول اچ کمرے گھٹ ہوندے سن ساڈی کلاس دی تعداد ودھ ہون نال سکول اچ کچا کوٹھا پایا ہویا سی جیہدی چھت کانیاں دی سرکی

نال پائی ہوئی سی تیز مینہ اچ اوہ چھت چو پیندی سی فیر اسیں سارے منڈے اپنے اپنے گٹواں دی دیسی ٹوپی بنا کے اپنے سِر، بستے کج لیندے ساں مینہ دے تبکے اوس گٹو دی دیسی نما ٹوپی تے ورہدے بیٹھاں ڈھگ جاندے سی اسی سارے بال شرارتاں کردے اپنے اپنے گھراں نوں پج جاندے ساں ساڈے پنڈاں دے منڈیاں کولوں چھتری ناں دی کوئی شے نہیں سی ہوندی کئی واری ورہدے مینہ اچ سر لکاون لئی سر تے تختی رکھ لیندے ساں تختی اتے کچی سیاہی نال املا لکھی ہوندی سی اوہ کچی سیاہی مینہ نال بھج کے دھار دے روپ اچ گلاں تو ہوندی ساری وردی تے ور جاندی سی تے گھر آ کے ماں کولوں تازہ گالاں پیندیاں ہوندیاں سن.....

فیر بڑی چر تائیں میں کلیاں کھیتاں ول نہیں سی گیا کئی واری اوہناں راہواں دا درشن کرن لئی دل کردا سی پر میرے وڈے ویر مینوں نکا ہون پاروں نہیں سن جان دیندے.....

وقت ہمیشہ دی طرح لنگدا گیا تے میں وی کجھ جوان ہون ول پیر دھرے تے نال ای ہر شے دے بڑھاپے دا پینڈا وی ودھ دا گیا اوہ اکھاں توں اوہلے دن بہ دن سارا نظام بدلدا جا ریا سی فیر ویلے نے اے سنیہا وی گھل دتا پئی اوہ بابے وی وقت دی طے دے مطابق اپنی حیاتی دا پینڈا مکا گئے نیں اوہ کچا کوٹھا وی ڈھیہ گیا اے تے اوہ کھیتاں ول جاندی راہ وی اپنا روپ بدلا گئی اے جدت نے سماج نوں چنگی طرح اپنی ولیٹ اچ لے لیا سی۔ فیر جوان ہو کے میں اپنے بچپن دی اکھ نال ویکھیا تے یاداں دی مہک نیں میرے اندر کھلبلی جئی مچا دتی سب کجھ بدل گیا سی ناں تے کھیتاں ول جاندی راہ تے اوس طرح دے رکھ دسدے سی تے نا ای اوس پناہ گاہ وانگوں کدھرے کوئی کچا کوٹھا دسدا سی سب توں ڈھیر صدمہ اوہناں بزرگاں دے ٹر جان دا سی دل اچ اک حسرت سی پئی جدوں کجھ گل بات جوگے ہوواں گے اوہناں بزرگاں نال اوس کچے کوٹھے وچ ملی محبت دا ادھار لاہ کے کجھ گلاں دی سانجھ ضرور کراں گے پر سیانے سچ کہندے نیں ویلا کدی وی مٹھ وچ نہیں لیا جا سکدا۔

اوہ اپنی فطرت دے حساب اچ سب نوں وقت دے نال نیکھیڑی آوندا اے ہنڑ کھیتاں ول کوئی بال مینہ اچ بھجدا کسے پناہ دی آس اچ نہیں سی پھردا ہنڑ جدید دور اچ مینہ ورہن توں پہلے ای بالاں نوں سنیہا دے چھڈ دا اے نا ای بجلی دی گڑھک کسے نسے جاندے بال نوں روک دی

اے تے نا ای بالاں نوں کچے کوٹھے وچ پناہ دی لوڑ پینڈی اے تھاؤں تھائیں پکے ڈیرے تے نویں لوگ آباد ہو گئے سن بارشاں ہنڑ وی ورھدیاں نیں پر نا ای اوس طرح دی کدے گھبراہٹ ہوئی نا بزرگ بابے لبھدے نیں تے ناں ای کدے اوہ نگ چڑاون آلے کچے کوٹھے چوں محبتاں دی مہک آئی نا دابڑے اندر کڑنک کڑنک دی آواز نے کناں اچ رس گھولیا تے نا ای فیر دوبارہ اوہ گڑیا دی سریلی آواز سنی، نہ فیر سکول دی چھت چون دے ڈرتوں کدے چھٹی لبھی، نا اوہ سکول رہے ناں تختی دی کچی سیاہی نے وردی لیڑی تے نا فیر ماں دیاں تازہ گالاں سنن نوں مِلیاں۔

اوہدوں بعد خورے کنیاں بارشاں کھیتاں ول جاندیاں ورہیاں نیں میں ورہدے مینہ اچ کئی واری توت دے رکھ ہیٹھاں بہہ کے ویکھیا پر کدے وی توت دیاں ٹہنیاں میرے بھجے وجودنوں اندر دی تہہ تیکر نہیں پہنچہ سکیاں جدوی میں اپنے بچپن دی اکھ نال ایناں کھیتاں ول جاندے راہ تکدا واں خورے مینوں ایہہ راہ سنسان جئے کیوں جاپ دے نیں؟.....

میں سوچدا واں کہ ایس جدید دور دے پکے محلاں اچ تے میرے بچپن دی اوس کچے کوٹھے دی پناہ گاہ اچ کنا فرق اے؟.....

نوید عارف

سرکاری سکول

وڈے بھراواں نوں روز خاکی وردی پائے سکول جاندے ویکھ کے اج میرے دل اچ وی سکول جان دی خواہش ہوئی۔ ایدوں پہلاں مامے دے گھریں ملتان گیاں مامے دے منڈیاں نال اوہناں دے وڈے تے مہنگے سکول اک واری گیا ساں۔ اوہناں دناں اچ میری عمر چھ کو ورہے سی اوس دیہاڑے سکول وچ کوئی خاص فنکشن سی سچ پچھو تے مینوں اوس رنگ برنگے سجے ہوئے سکول نوں ویکھ کے بوہت چاء چڑھیا۔ سفید، سرخ رنگ دے لیڑے پائے گوریاں میماں نکے نکے بالاں لئی تحفے ونڈھ دیاں پیئاں سن۔ میری دید سکول وچ بیجے پُھلاں تے پئی جیہڑے اپنی خوبصورتی دا سنیہا واضح طور تے دیندے پئے سن۔ میری مامے دی کڑی نے مینو اپنی ٹیچر نال ملوایا جیہنوں سارے بچے میڈم جی ''دے ناں توں بلا رہے سن مینوں تے اوہ کسے''

وڈی جماعت دی طالب علم لگ دی سی۔ میڈم جی نے میرے ہتھ وی کئی سارے تحفے پھڑا دتے، کھان پین لئی کئی کجھ میرے اگے دھر دتا تے بہت پیار نال میرے منہ نوں چم دیاں ہوئیاں پیار محبت دے گوڑھے دلاسے دتے اوسے دن توں میرے ذہن وچ سکول دا خاکہ اک ہری بھری تے رنگ برنگی چار دیواری بن گیا۔

مینوں پہلی جماعت وچ داخل کراون لئی اج ابّا جی نے اپنے سکول توں چھٹی لئی ہوئی سی ساڈے گھر دے نال ای سرکاری سکول وچ مینوں داخل نہیں سی کراونا ایہہ گل تاں میرے کناں نے بڑی دیر پہلاں ای سن رکھی سی۔

گھر دے نال سرکاری سکول اچ کیوں نہیں سی پڑھنا؟

ایہہ تے بعد وچ پتا لگا پئی وڈا ماما اجے نال دے پنڈ سرکاری سکولے پڑھاوندا وا ایس واسطے سارے مسیر، ملویر (کزن) تے وڈے ویر نال دے پنڈ اگڑ پچھڑ وکھو وکھ جماعتاں وچ پڑھن جاندے سن۔

میری ایہہ بہت وڈی غلط فہمی سی پئی مینوں کسے وڈے تے مہنگے سکول اچ داخل کرایا جائے گا۔

میں دوڑدا ہویا امّی دے کول باورچی خانے آیا جیہڑی اج اپنے لاڈلے پت دے سکول جان لئی دیسی گھی اچ ودھیا پراٹھا بنا رہی سی میں خوشی اچ امّی جی دے وجود نال چمبڑ کے پچھیا۔

امّی جی!

ہاں پت کیہ گل اے؟

امّی نے بڑا ٹھنڈا ساہ لین توں بعد آکھیا۔

مینوں لین لئی سکول وین کدوں آئے گی؟

امّی میری گل سن کے اک دم ہس پئی۔

اجے ہسی اوہناں دے چہرے توں پاسے نہیں سی ہوء چھیتی نال گھی نال لڑے ہتھ پونجھ کے میرے سر تے پھیردے ہوئیاں پیار نال آکھیا میرے لاڈلے پت نوں کوء وین لین نہیں آئے گی تیرا ابّا اپنی سائیکل تے داخل کراون جاوے گا۔

ایہہ گل سن دیاں ای میرے من اچ ڈوہنگ جیا پئے گیا۔

بھلا نکے منڈے کدوں ابّا جی دی سائیکل تے سکول جاندے نیں؟

نالے سائیکل وی کیہڑی؟

ابّے دی اوہ پرانی سائیکل میں تے گھر وی ایہو جئی سائیکل توں دوور رہیندا ساں۔

پر اج تے سکول جان دا مسئلہ سی۔

میرے سکول دیاں استانیاں مینوں ابّا جی دی سائیکل دے ڈنڈے دی لگی گدی تے بیٹھے سکول آوندے ویکھ کے کیہ سوچن گیاں؟

اوہناں دیاں نظراں اچ بھلا میری خاک عزت رہ جائے گی؟

انج دے کئی سارے سوال دل اچ آئے تے اک واری تے دل نے آکھیا انکار کر دیئے میں سکول وین توں بنا سکول نہیں جاواں گا پر ایہہ سوچ کے چپ کیتی رہیا پئی کتے وین دی ضد نوں بہانہ بنا کے میرے گھر والے مینوں سکول داخل کراون توں انکار نا کر دین۔

میں پکّی سوچ لئی سی پئی اک واری پکّا داخلہ ہو جائے پھر سکول وین لئی بھکھ ہڑتال کراں گا۔

اللہ اللہ کر کے ابّا جی نے اپنی سائیکل گھر توں باہر کڈھی امّی جی دے ہتھ دا بنیاں کھدر دے کپڑے دا بستہ گل پا کے چھیتی نال سائیکل تے بہہ گیا تے ابّا جی مینوں سکول ول لَے گئے۔

پر، ایہہ کیہ؟

شہر ول تے نہیں سن گئے۔

پر، کیوں؟

ابّا جی تے نال دے پنڈ وڑھ گئے سن تے پکی سڑکوں مڑ دے گلی وچوں ہوندے سدھا سرکاری سکولے جتھے وڈا ماما پڑھاوندا سی۔

لَو بھئی.....

ابّا جی بولے.....

آ گیا میرے پُت دا سکول۔

اجے میں ابّے نوں ایہہ کہہ وی نہیں سکیا پئی ابّا جی ایہہ کیہ..... میں ایتھے نہیں پڑھنا اوسے ویلے اک سخت قسم دا مولوی ٹائپ ابّے نال کھبا ہتھ ملا کے حال چال ونڈن لگ پیا تے مینوں ابّے دے نال جڑ کے کھلوتے نوں انج ویکھیا پئی جیویں قصائی بکرے نوں ویکھدا اے۔۔

میں دل اچ سوچیا پئی ایہہ کی مذاق اے؟ منہ تے داڑھی رکھ کے وی کھبے ہتھ نال سلام؟ مذہب دا وی مذاق..... بعد وچ پتا لگا پئی اوہ مولوی صاحب میرے مامے دے نال دا استاد ماسٹر ریاض صاحب اے جنہاں دی اک بانہہ بچپن ویلے کسے بیماری پاروں کٹی گئی سی۔ مینوں اوس ویلے ابّے سمیت خود تے وی بہت غصہ آ رہیا سی میری شکل ویکھ کے ماسٹر ہوراں دے متھے تے پئے وٹ ویکھ کے میں سہم گیا۔

خورے سرکاری سکولاں دے سبھے استاداں دا ورت ورتاؤ انج دا ای ہوندا اے اوس ویلے تے ایہہ سمجھ نہ آ سکی پر ویلے دے نال نال ایس گل دی ڈاڈھی سمجھ لگ گئی سی کہ سرکاری سکولاں دے ماسٹر وڈے تے مہنگے سکول دی طرح نکے بالاں دے نازنخرے تے بلا وجہ دیاں خوشامداں نہیں سن کردے اوہ سدھ پدھرے تے حقیقت پسند ہوندے نیں۔

ابّا جی مامے نوں ملدے تے اپنی سائیکل تے چڑھدے سکولوں باہر نکلدے گھر نوں واپس پرت گئے میں اوتھے کھلوتا روندا کرلاوندا رہ گیا میرے موٹے موٹے اتھرو میرے منہ نوں داغ دار کردے ہوئے میرے لیڑے پیندے رہے اوسے ویلے ماسٹر جی نے دو منڈے میرے ول گھل دتے جیہڑے مینوں کھچدے کھچاوندے میری جماعت وچ لے گئے۔

میرا ماما جیہڑا کہ سکول دا ہیڈ ماسٹر سی اپنے کم وچ رجھیا رہیا کئی گھنٹے لنگن تک اوہنے میری خیر خبر نہ لئی اوہدے لئی ایہہ روز دی گل سی۔

خورے اوہ کیوں بھل گئے سن کہ میں تے اج پہلی واری کونج وانگوں ماں دی گود چوں وچھڑ کے آیا ساں۔

ساڈی جماعت سمیت سارے سکول دے بال ہیٹھاں وشے ٹاٹاں تے بیٹھے ہوئے سن پر میں تاں ملتان مامے دی کڑی دے سکول وچ بہت سوہنے ڈیسک ویکھے سن مینوں وی ہیٹھاں بہن دا آڈر دے دتا گیا میں تھلے وشے ٹاٹ دی اک نکرے سہم کے بہہ گیا۔ سارے منڈے ہس کھیڈ رے سن میں سکول دے آل دوالے ویکھدا رہیا پر مینوں کدھرے وی اوہ وڈے تے مہنگے سکول والا ماحول نہ دسیا میں استانیاں بارے نال دے منڈے نوں پچھیا اوہ میری گل سن کے ہس پیا تے دوجے بالاں نوں وی دسن لگ پیا وچوں اک بال ماسٹر جی نوں میری شکایت لان لئی اٹھ پیا میں اک واری حدوں ودھ ڈر گیا خورے استانی دا ناں لینا سکول اچ جرم سمجھیا جاندا سی۔

پر اوہ بال ماسٹر جی کول تے نہ گیا پر میری اوس گل دا واوہ دیر تک مذاق اڑاندا رہیا۔

فیر اک بال نیں مینوں دسیا پئی ایتھے کوئی استانی یا میڈم نہیں ہے بس ایتھے ایسے قسم دے ماسٹر پائے جاندے نیں جیویں ساڈی جماعت توں تھوڑا جیہا ہٹواں سامنے کرسی تے بیٹھا ہویا سی۔

اوس منڈے دا ناں خرم شہزادسی جیہنوں خرمی دے ناں توں جانیا جاندا سی اوہ ساڈے پنڈ چوں نال دے محلے اچ رہندا سی اوس مینوں سکول دے ہوروی بہت سارے اصول ضابطے بارے دسیا کجھ ای دناں اچ خرم میرا گوڑا بیلی بن گیا میں دوجے بنھے اکھاں پھیریاں تے ساہمنے نلکے تے کھلوتے ڈھیر سارے منڈے ہتھیں پھڑیاں تختیاں پوچ رے سن۔

ایہہ کیہ ماجرا اے؟

میں سوچیں پئے گیا پ ء ہن مینوں ہر روز ایتھے آونا پئے گا کجھ دیر توں بعد ماسڑ صاحب نے سانوں اردو دا پہلا قاعدہ کڈھن دا آکھیا تے اک کالے رنگ دے تختے تے پہلاں ''آ'' تے فیر ''پ'' جوڑ کے ''آپ'' لکھ دتا اگلے اک گھنٹے تک سانوں بے وقوف سمجھ کے اوسے اک حرف دی گردان کراوندے رہے۔ اک گھنٹے تو بعداں اوہناں نے اردو دے قاعدے توں دینیات دے استاد دا کڑتا پا لیا تے سانوں عربی دیاں آیتاں پڑھاون لگ پئے۔ اک دو گھنٹے توں بعد فیر چولا بدلیا تے ریاضی دے ماسٹر بن کے دوڑی دا پہاڑا رٹاون لگ پئے سچ پچھو میں تاں اک استاد دا منہ تک تک کے بہت بور ہو گیا ساں بعد اچ پتا لگا پئی ایس طرح دے سرکاری سکولاں وچ ہر جماعت دا بس اک ای ماسٹر ہوندا اے جیہڑا اک ٹائم اردو دان، ریاضی دان، دینیات، علوم تے سائنس دان املا سمیت سبھے کتاباں دا تجربہ کار ہوندا اے۔ پورا سال ایہو اکو ای استاد سانوں پڑھائے گا۔

بھلا ایہہ وی کوئی طریقہ سی؟

ملتان مامے دے منڈیاں دے سکول اچ میں ویکھیا سی ہر ادھے گھنٹے توں بعد میڈم بدل جاندی سی۔

کجھ دیر توں بعداں سانوں تختیاں لکھن دا حکم ملیا اک پاسے قاعدے توں ویکھ کے ''الف، ب'' تے دوجے بنّھے اک توں لے کے دس تیکر گنتی لکھن دا حکم سی۔

آل دوالے سارے منڈے پاگلاں وانگوں اپنی اپنی دوات کڈھ کے اوہدے چوں کانے دی بنی قلم ڈبو ڈبو کے لکھن توں ودھ آسے پاسے چھٹے اُڈان لگ پئے میرے صاف ستھرے لیڑیاں نوں دوات دے چھٹیاں نیں لت پت کر دتا۔

کجھ دیر توں بعد لوہے دی جالی لگی باری توں باہر ویکھیا تے اک ادھیڑ عمراں دا بابا ہتھ وچ پھڑی ہتھوڑی برانڈے وچ لگی پیتل دی وڈی ساری پلیٹ ول جاندے ویکھیا جیہڑی اک تار نال لمکی ہوئی سی بابے نے اوہ ہتھوڑی زور نال دوتن واری پیتل دی تھالی تے ماری ٹن.....ٹن..... دی آواز آئی ساریاں منڈیاں نے خوشی نال نعرہ لایا میں سمجھیا چھٹی ہوگئی اے جلدی نال اپنا بستہ چکیا پر ماسٹر صاحب نے مینوں گھور دے ہوئیاں ہتھ وچ پھڑے ڈنڈے دے اشارے نال بستہ بیٹھاں رکھن دا کہہ دتا نال کھلوتے منڈے نے دسیا پئی اجے ادھی چھٹی ہوئی اے۔ جنوں ملتان دے سکول اچ ''بریک'' کیہا جاندا سی میں سوچیا پئی خورے ایتھے وی کوئی میڈم نہ سہی کوئی ماسٹر صاحب آ کے سانوں کھان لئی کوئی شے بسکٹ، ٹافی یا ڈبل روٹی دے کے جائے گا۔

پر نہیں!

ایتھے کوئی ایداں دا رواج نہیں سی۔

کجھ ای دیر توں بعد سکول دے گیٹ وچوں اک بڈھا جیہا بابا ٹھیلہ دھکدیاں ہوئیاں برانڈے دے نال بوہڑ دے رخ بیٹھاں آن کھلوتا بھنے چھولے، پتاسے، مچھیاں، مروںڈے تے ہور پتا نہیں کیہ کجھ ٹھیلے تے لدھے ہوکا دین لگ پیا سارے منڈے اپنی اپنی جیب چوں ٹھپے کڈھ کے اوہ رنگ برنگیاں شیواں لین لگ پئے۔ کجھ بال اک دوجے نال زورا زبری کھوکھو کے کھاندے نظر آوندے سن۔

ابّا جی سکولوں جان لکیاں مینوں وی کجھ پیسے دے گیا سی پر میرا کجھ وی کھان نوں دل نہیں سی کر رہیا اودھروں مامے نے اک منڈے ہتھ پنج روپئے دا ٹھیپہ میرے واسطے گھل دتا سی کہ کوئی شے کھا لواں پر میرے منہ تے انج دا جندرہ وجا رہیا کہ مینوں کوئی شے وی چنگی نہیں سی لگ رہی۔

ادھی چھٹی ویلے سانوں فیر تختیاں پوچن دا کیہا گیا سی اسیں سارے بال سکول دے وچ بنے اک تالاب توں اپنیاں تختیاں پوچن وچ رُجھ گئے تختیاں پوچن توں بعد دھپے سکن لئی اک دوجے دی تختی نال جوٹے لا کے وانجھو کھیڈن لگ پئے ساں۔

وانجھو کیہ سی؟

ایہہ اک کھیڈ دا ناں جیہدا مینوں وی اج پہلے دن تعارف کرایا گیا سی۔ کجھ منڈے پٹھو گرم، لکن میٹی تے باندر کلا کھیڈن وچ رجھ گئے۔ کجھ دیر بعد ادھی چھٹی بند ہوئی تے سارے بال اپنی اپنی جماعت وچ ٹر گئے۔ ماسٹر صاحب سانوں سویر دے سبق دی دہرائی دا حکم دے کے آپ کرسی تے جا بیٹھے۔ ماسٹر صاحب نے کرسی دے اگے پئے ہوئے میز تے لتاں دھر کے منہ ہیٹھاں کر لیا تے اکھاں میٹ لئیاں کجھ ای دیر بعد ماسٹر صاحب گوڑھی نیندر سو گئے ساڈی جماعت دے کجھ منڈے وی واسیاں لین لگ پئے پچھے بیٹھے دو چار منڈے تے سچ مُچ نیند دے مزے لے رہے سن جدوں کدھرے ابھڑ واہے اکھ کھل جاندی سی تے اچن چیت طوطے وانگوں اپنا سبق رٹن لگ پیندے سن۔

اخیری چھٹی دا ویلا ہو گیا سارے منڈے رولا پاوندے اک اتجھڑ وانگوں چھیتی چھیتی بنا لائنوں اپنی اپنی جماعت توں نکل کے گیٹ ول بھج پئے۔

میں وی اپنا بستہ گل اچ پایا ہتھیں تختی پھڑی تے گھر دی راہ لئی۔

ابّا جی نے گھر آون دا راہ مینوں سمجھا دتا سی ساڈا گھر نال دے پنڈ تھوڑا دوور سڑکوں پار سی راہ وچ شہر دی وڈی سڑک پار کرنا میرے لئی ہمیشہ پہلے دن دی طرح اوکھی تے ڈراونی سی۔

آخر کار میں ایس اوکھی تے رش والی سڑک نوں پار کرن دا اک طریقہ لب ای لیا سی میں اپنیاں اکھاں بند کر کے دل ای دل وچ اک، دو، تن کہہ کے ایدھر اُدھر ویکھے بغیر ای دوڑ دے ہوئیاں سڑک پار کر جاندا ساں۔

اپنے ڈر خوف تے سڑک اتے وڈیاں خوفناک گڈیاں دے خطرے توں بچن دا ایہہ طریقہ کدی وی ناکام نہیں سی ہوئیا۔

بعد وچ وی زندگی اچ کئی واری جدوں مینوں کسے وی خوف، ڈر دا سامہنا کرنا پیا اودوں وی میں ایہو فارمولا آزمایا تے ہر واری اپنے خوف تے ڈر دی خطرناک سڑک پار کر دا گیا جد کدے وی خوف دے مارے چیک مار کے اکھاں کھولن دی غلطی کیتی یا ڈر کے رُکیا تے اوتھے ای ایہو جئی ٹھوکر کھادی تے نال ای منہ بھر نے ڈِگ پیا۔

فیر دن بہ دن سرکاری سکول دی مٹی تے اوتھے دی ہر طرح دی رسم میرے دل وچ اترن لگ پئی۔

کیہ پتا سی سرکاری سکول دی اوس دھرتی تے بچپن ویلے دی کھیڈی لکن میٹی نے انج دا لُکا دینا سی پئی ہنڑ تیکر انج ای لگدا اے جیویں اجے وی سکول دی کسے نکرے لُکے ہوئے آں۔

کیہ پتا سی سکولوں آوندے جاندے اوہناں راواں نے یاداں دے ایہو جے سبق پڑھا دینے سن تے کدے وی اوس وڈے تے مہنگے سکول دی دل وچ اپنی ریجھ نہ رکھدے۔

جے کدھرے ایہہ ممکن ہوندا تے سدا لئی نکے بال بنڑ کے اوس سرکاری سکول وچ بیٹھاں وشے ٹاٹ تے بیٹھے پڑھدے رہندے۔

جے اوس سرکاری سکول دی ریت، رواج سانوں چنگی نہ لگی ہوندی تے اج کدے وی اوہناں دواتاں دی سیاہی ساڈے دلاں نوں ناں الیک دی۔

وقار احمد

کجلی بھیڑ دے اتھرو

(کہانی)

میں اودوں چھ ورھیاں دی ای ساں، جدوں چاچے حمید نے پہلی وار میرے آکھن تے سر گودھے شہرتوں اک کجلی بھیڑ لیاندی سی۔ کجلی نسل دی بھیڑ ہوون کارن میں اوس دا ناں وی کجلی رکھ دِتا۔ کجلی اونٹھاں طرح قد وچ اینی لمی نہیں سی تے نا ای ککڑی وانگر اینی نکی۔ ایہہ میرے قد دے برابر سی، میں سکون نال اوہدے نال کھلو کے اوہنوں اپنا دکھ سانجھا کر سکدی ساں۔ ایہہ میرے دُکھ اینے غور نال سُندی سی کہ ایس طرح انسان وی اک دوجے دے دُکھ نہیں سُندے۔ میں ایس نال دل دیاں بہت ساریاں گلاں سانجھیاں کردی ساں۔ میں جدوں وی دکھی ہوندی کجلی کول بہہ کے اپنے دکھ سانجھے کر کے دل دا درد ہولا کر لیندی۔ اج فیر میں کل دی اک گل توں بہت دکھی ساں، میں ڈیرے ول ٹر پئی۔ ڈیرے تے جا کے سدھا کجلی کول بہہ گئی۔ میں خوش ساں کہ ہن میرا دُکھ سنن والی وی آ گئی اے۔

''کجلی! تینوں پتا اے انسان نوں سبھ توں چوکھا دکھ کدوں ہوندا اے، جدوں اوس دے سامہنے اوس دی ماں نوں ماریا جاندا اے۔ کجلی! اج میریاں پھپھیاں نے میرے سامہنے میری ماں نوں بہت ماریا سی، میری ماں دا قصور اینا سی کہ اوس نے بس ایہہ آکھیا سی کہ میری دھی دے سکول جاون دا ویلا اے، کوڑا میں سٹ آندی واں، میری دھی نوں سکول جاون دیو۔ میری ماں دی کسے اک نہیں سنی تے کوڑے دا ٹپ دھکے نال میرے سراتے رکھن لگ پیاں، ٹپ میرے سراتوں ڈگ گیا تے فیر مینوں مارن آیاں پر میری ماں اگے آ گئی۔ کجلی! فیر میریاں پھپھیاں نے میری ماں نوں میرے سامہنے بہت ماریا۔ مینوں بہت درد ہویا سی۔ میرے دردنوں کوئی انسان نہیں سمجھ سکدا۔ جدوں وی میں اپنا درد انسان نوں دسدی واں اوہ ہسن لگ جاندا اے۔ مینوں پتا اے توں میرے دکھ تے ہسیں گی نہیں''۔

کجلی نے جدوں میرا دکھ سنیا اودوں میریاں اکھاں وچ اتھروسن۔ کجلی نے اپنا سر میرے سینے نال لا لیا۔ ایسراں لگ رہیا سی جسراں اوہ مینوں میری ماں ونگر سینے لا کے کہہ رہی ہووے بس کر ہور اتھر نہ وگا چپ کر جا۔ اوہنے مینوں ہساون واسطے پچھے جا کے دولتاں اُتے کر کے ہولی ہولی دولتاں تے نچنا شروع کر دِتا تے یکدم زمین تے ڈگ گئی۔ میں اوس دا تماشا ویکھ کے ہسن لگ پئی۔ فیر مینوں ہسدی ہسدی نوں یکدم یاد آیا کہ کجلی تے ٹھڈ نال سی، میرے پیو نے تے آکھیا سی ایس نے تن چار دن وچ سُو جانا اے۔ میں کجلی نوں اپنے سینے نال لا لیا۔

''کجلی توں تے ٹھڈ نال سی، توں مینوں ہسان واسطے ایڈی وڈی قربانی دین جا رہی سی، جے توں ڈگ جاندی۔ تیرے ڈھڈ اتے کِلاَ وج جاندا فیر میں اپنے خدا نوں کیہ جواب دیندی۔ میں فیر اپنا دکھ کس نال سانجھا کردی۔ توں مینوں بہت مشکل نال ملی اے۔ میں تینوں گوانا نہیں چاندی''۔

کجلی زمین تے بہہ گئی تے مینوں اشارا کیتا کے زمین تے بہ جا، میں وی زمین تے بہہ گئی۔ کجلی نیں اپنا سر میری جھولی وچ رکھ لیا تے اکھاں بند کرنیاں شروع کر دتیاں۔ شاید اوہنوں میری جھولی ماں دی گود وانگر لگ رہی سی، ہولی ہولی اوس نیں اکھاں میٹ لئیاں تے میری جھولی وچ ای سوں گئی۔ میں اوس نوں ویکھدی رہی تے سوچدی رہی۔ جانور کنّی چھیتی انسان نوں اپنا بنالیندے نیں۔ ایہہ کنّی چھیتی انسان نوں سمجھن لگ جاندے نیں۔ ایہہ انسان طرح محبت کر کے دھوکا تے نہیں دیندے۔ انسان تے انسان نوں دھوکا دے سکدا اے پر جانور کدی وی انسان نوں دھوکے وچ نہیں رکھدے۔

کجلی نوں میری جھولی وچ ستے اک گھنٹا ہوون والا سی تے سورج دی توپ میرے سر تے آ گئی سی۔ کجلی اٹھ گئی تے اٹھ کے پٹھے کھاون لگ پئی۔ کجلی نے پٹھے کھاندی نیں مینوں اشارا کیتا کہ توں وی گھر جا کے روٹی کھا۔

''کجلی تینوں میری بھکھ دی کنی فکر اے۔ اینی تے میرے گھر والیاں نوں وی نہیں ہوندی۔ جنی تینوں میری بھکھ دی فکر اے، میری فکر کرنی چھڈ دے اپنی تے اپنے بال دی فکر کریا کر''۔

میں کجلی نوں سمجھا کہ پنڈ ول ٹرن لگی نے کجلی نوں مڑ کے اک وار ویکھیا، تے اوہ سوچی پئی ہوئی سی۔ میں وی چاہندی ساں کہ اوہ سوچے۔ انسان نوں ہمیش دوجیاں بارے نہیں سوچنا چاہیدا۔ دن وچ کجھ گھنٹے اپنے بارے وچ وی سوچنا چاہیدا اے۔ اپنے بالاں بارے سوچنا چاہیدا اے۔ اپنے ڈھڈ

دی بھکھ بارے سوچنا چاہی دا اے۔ میں وی دو جیاں بارے چوکھا سوچدی ساں۔ ایس وجہ توں کدی کدی چوکھی بیمار ہو جاندی واں۔ تردی تردی سوچ رہی ساں کہ میری ماں میری اڈیک کردی ہونی اے۔ میرے بارے سوچدی ہونی اے کہ پتا نہیں میری دھی توں ڈیرے تے کنا کو کم لیندے ہوون گے۔ پتا نہیں کنج اپنے سر تے اینا وزنی بھار برداشت کردی ہونی اے۔ میں سوچاں وچ گم پنڈ ول نوں تردی آرہی ساں۔ بوہے وچ وڑ دیاں ای میں اپنی ماں دی واج سنی۔

''میرا قصور کیہ اے؟ میرا قصور کیہ اے؟ مینوں کیوں ماریا جارہیا اے۔ اک واری میرا قصور دس دیو، فیر بھانویں جنا مرضی مارلیا جے، فیر میں تہانوں نہیں روکدی''۔

اپنے وچ میں وی بوہا کھولیا تے پچھیا ''پھپھو میری ماں دا قصور کیہ اے۔ ایہناں نوں کیوں مار رہے او تسیں''

پھُپھو مینوں لپڑ ماردی ہوئی بولی: ''تیری خبیث ماں دی ایہہ غلطی اے، جیہڑی تینوں ساڈی اجازت توں بغیر سویرے قاری کول داخل کروا کے آئی اے، پہلوں ساڈے توں اجازت لینی چاہیدی سی''۔

میں چپ وٹ لئی کیوں کہ چپ ای چنگی سی، نہیں تے مینوں تے میری ماں نوں ہور ماریا جاندا۔ چوکھا بولن والیاں نوں ایس سماج وچ چوکھے کوڑے تے لپڑ وجدے نیں۔ چنگا اے دس یا پندرھاں لپڑاں نالوں دو دو ای پے جاون تے ٹھیک اے۔ میری ماں نوں میرے سامہنے پنج لپڑ تے مینوں دو لپڑ وجے۔ جدوں مینوں ماریا جارہیا سی مینوں رتی برابر دکھ نہیں سی ہویا، تے نہ ای رتی برابر درد ہویا سی، پر جدوں میری ماں نوں ماریا جارہیا سی میریاں لتاں کنب رہیاں سن۔ مینوں ایسراں لگ رہیا سی جویں میرے اندروں کوئی ہولی ہولی کر کے جان کھچدا ہووے۔ جیویں میرے پیراں تھلوں زمین ای نکل گئی ہووے۔ مار کھا کے میں اپنے آپ نال وعدہ کیتا کہ میں اپنے دکھ کل نوں کجلی نال سانجھا کراں گی، تد ای میرا دُکھ ہولا ہووے گا۔

پہلوں سویر توں لے کے بارہ وجے تیکر ڈیرے تے رہندی ساں، پر اج اینی اداس ساں کہ شام نوں وی ڈیرے تے جاون نوں دل کر رہیا سی۔ دل کر رہیا سی کہ اج رات ساری ڈیرے تے ای لنگھاواں۔ میں شام نوں ای ڈیرے ول ٹر پئی تے رات ڈیرے تے سوون دا فیصلہ کر لیا۔ راہ وچ سوچدی جارہی ساں کہ:

''اپنے سارے غم کجلی نوں دساں گی، کِتے میرے غم نال اوس دی جان ای نہ نکل جاوے۔ کِتے میرے غم دسن نال اوس دے بچے تے اثر نا ہووے''۔

دل اندروں ڈریا ہویا سی تے نال نال سوچدی جا رہی ساں۔ ڈیرا وی نیڑے آ گیا سی۔ بس تھوڑا جنا ٹرن دی لوڑ سی۔ کاہلی نال ٹردی میں ڈیرے تیکر اپڑ گی۔ جدوں اندر آئی اندر خوشی دا منظر سی۔ کجلی سُو گئی سی تے چن ورگا کجلا لیلا دِتا سی۔ ویکھ کے مینوں اپنے سارے غم بھل گئے۔ مینوں ایہہ وی نہیں سی یاد رہیا کہ میرے غم کیہ نیں۔ میں کہڑے غم دسن آئی ساں۔ مینوں اوس چن ورگے نکے جہے لیلے چوں چن دا پڑ چھاواں نظر آندا سی۔ میں اوس دا ناں وی چُنی رکھ دِتا۔ اوس شام جدوں سورج پوری لاگی وچ آیا سی اودوں ای پورا چن نکل آیا سی تے ساری رات چن دا چانن رہیا سی۔

جویں جویں انھیرا ہوندا گیا میں اپنی منجی وی کجلی کول ڈاہ لئی تے کجلی نال گلاں کرن لگ پئی۔

''کجلی تیرا پتر چن ورگا اے، تے میں ایس دا ناں چنی رکھ دتا اے۔ مینوں پتا اے جانوراں دی زندگی بہت تھوڑی ہوندی اے۔ انسان جانور نال اک دو سال ای اپنے دکھ سانجھے کرسکدا اے۔ اج میں بہت خوش واں میری خوشی اینی اے کہ توں ایہنوں ماپ نہیں سکدی۔ مینوں تیری زندگی دا نہیں پتا کہ کنے ورھے ہووے گی۔ دو یاں تن سال کجھ پتا نہیں پر ہن میں خوش واں کے چنی نال اپنے غم واہوا ورھے سانجھے کر سکاں گی۔ گھٹو گھٹ پنج یاں چھے ورھیاں تے پکے میں چنی نال اپنے غم سانجھے کراں گی''۔

کجلی ایہہ سن کے بہت خوش ہوئی۔ اوہدی خوشی اوس دیاں اکھاں وچ چمک رہی سی۔ اوہنے اپنا سر میرے سینے اتے رکھ دِتا تے خوشی نال کدی اکھاں بند کرن لگ پئی تے کدی اکھاں کھولن لگ پئی۔ فیر اوہنے مینوں اپنے سر نال اشارہ کیتا کہ ایس منجی نوں ایتھوں چک دے تے ساڈے نال سو جا۔ میں اوس دی گل نوں بہت دیر نال سمجھی۔ میں منجی اوتھوں چک دیتی تے اندروں اک وڈی ساری پلی لیا کے وچھا دتی۔ جیہدے اتے میں کجلی تے چنی لمے پئے گئے، تے کجلی میرے سینے اتے اپنا سر رکھ کے سوگئی۔ ہولی ہولی میں وی اکھاں بند کیتیاں تے نیندر دے گھپ انھیرے وچ ٹرگئی۔

سویر دے سورج دیاں کرناں میریاں اکھاں پیاں تے میریاں اکھاں کھل گئیاں۔ کجلی دا سر حالے وی میرے سینے تے سی۔ میں اوہنوں چکیا تے او اٹھ گئی۔ اپنے وچ چنی وی اٹھ گیا۔ اٹھڈے سارا ای کجلی دا دودھ پیون لگ پیا ہن او ہ ٹرسکدا سی۔ کجھ ویلے مگروں چاچا حمید وی ڈیرے تے آ گیا۔ آندیاں ای اوس نیں میرے ول تکیا تے اندر کمرے وچ ڈیرے والے کپڑے بدلن ٹر گیا۔ میرے دل دا خیال سی کے چاچا جی مینوں شاباش دیون گئے، ساری رات جو ڈیرے دی رکھوالی کیتی اے۔ پر ایہہ میرا کیہڑا سکا چاچا سی جیہڑا مینوں شاباش دیندا۔ اُنج وی جس سماج وچ اسیں رہندے واں او تھے غریب نوں اپنی اہمیت نہیں دیتی جاندی۔ بس غریب اتے ہسیا جاندا اے۔ میں ایس خیال نوں دل وچ ای لکولیا۔ اپنے وچ چاچے دی واج آئی۔

''جا پتر دھونی وچ پانی لے کہ گاواں دی دھار کھڈن دا ویلا ہو گیا اے''۔

میں دھونی وچ پانی لین ٹرگی تے چاچا جی اندر کڑھ وچوں گاں واسطے ونڈا لیں ٹر گئے۔ میں دھونی دھو کے اوس وچ گاں دے تھن دھون لئی پانی لے کے آئی تے چاچا جی نے مینوں دابڑا دے دِتا کہ بار والی کڑھ چوں پٹھے لے کے آ، میں بار والی کڑھ توں پٹھے لیں ٹرگئی۔ پٹھے لے آئی تے چاچا جی نے پٹھیاں اتے ونڈا پا کے گاں اگے رکھیا تے دھار کھڈن لگ پئے۔

مینوں فیر اک ہور نواں حکم دے دِتا کہندے نیں: ''پتر تیری چاچی نے اج سویرے مولیاں والیاں روٹیاں بنانیاں نیں، جا توں بار وکھیت چوں کجھ مولیاں ای توڑ کے لیا دے''۔

میں چاچے دے حکم دی پابند ساں۔ اوسے ویلے ای مولیاں پٹن ٹرگی۔ کھیت اپنی دور نہیں سن۔ کھیتاں چوں کھلو کے ویکھیا جاوے تے ڈیرا صاف دسداسی۔ میں اک مولی پٹدی تے ڈیرے ول ویکھدی کہ سبھ کجھ ٹھیک چل رہیا اے ناں۔ اک دم مینوں دسیا جویں چنی ٹردا ٹردا گاں ول جا رہیا ہووے جتھے چاچا سی دھار کڈھ رہے سن۔ جاندیا ای اوس نے گاں والے ونڈے دے دابڑے چوں ونڈا کھانا شروع کر دِتا۔ میں اُوسے ویلے مولیاں او تے ای رکھیاں تے ڈیرے ول نوں نسی۔ جیویں ای ڈیرے تے آئی چاچے نے چنی نوں دوویں ہتھاں نال پورے زور نال پھڑیا سی، تے بول رہے سن۔

''کل داجمیا اج ہن ساڈے نال داہ خوریاں کرے گا۔ میں انج نہیں ہوون دینا۔ ایس نوں اینا وادھو نہیں کرنا کہ کل نوں ساڈے سر تے کھلو کے نچے۔ شروع وچ ای ایس نوں بندے دا پتر بنانا پوے گا، تاں جا کے ایہہ بندے دا پتر بنے گا''۔

میں وی کاہلی نال ڈیرے تے اپڑی گئی اپڑدیاں سارای چاچے نوں آکھیا ''چاچا جی ایہنوں جان دیو، غلطی ہوجاندی اے۔ انسان وی تے غلطی کردے نیں ایہہ تے فیر وی جانور اے، ایہنوں چھڈ دیو''۔

میں کجلی ول ویکھیا اوہ میرے ول بہت حسرت نال ویکھ رہی سی کہ جویں میں اوس دے چنی نوں چاچے توں لے دیواں گی۔ میں اک وار فیر چاچے نوں آکھیا: ''چاچا جی ایہنوں مینوں دے دیو، میں ایس نوں بندے دا پتر بناندی واں''۔

میں ایہہ آکھیا ای سی کہ چاچے نے اوس نوں پورے زور نال زمین تے سُٹ دِتا۔ افسوس کہ تھلے کِلا سی۔ اوہ کِلا چنی دے ڈِڈھ وچ جا وجیا۔ او لمیاں لمیاں ساہواں لین لگ پیا۔ میں کجلی ول ویکھیا مینوں انج لگیا جیویں کجلی اپنی رسی تڑا رہی ہووے۔ اک دو جھٹکے وچ اوس نے اپنی رسی تڑوالئی تے چنی ول نسی۔ کجلی نوں ویکھ کے انج لگ رہیا سی جویں اوہ اپنے پتر نوں بچا لووے گی۔ پر چنی اندر بس اک دو ساہ رہ گئے سن۔

اخیر لے دو ساہ وی اوس نے کجلی دے ساہمنے توڑ دتے۔ جدوں چنی دے ساہ مُکے اودوں اوس دیاں اکھاں وچ اتھرو سن۔ جیویں ای میں کجلی کول گئی۔ کجلی نے مینوں زور دی ٹکر ماری۔ مینوں انج لگیا جسراں اوہ مینوں کہہ رہی ہووے توں ای میری گناہ گار اے۔ توں ای میرے پتر نوں مروایا اے۔ چل ایتھوں ٹر جا۔ میریاں اکھاں توں دور ہو جا۔

میں اکھاں چوں اتھرو وگاندی ہوئی اندروں اٹھ کے باہر کھیتاں وچ آ کے سوچن لگ پئی۔

''ہن میں کس طرح کجلی دا ساہمنا کراں گی۔ میرے دکھاں دا کیہ ہووے گا۔ میں کس نال اپنے دُکھ سانجھے کراں گی۔ کاش میں بہادر ہوندی۔ اک طاقتور مرد دے ونگر جیہڑا چاچے نوں اک لپڑ مار کے اوس دے ہتھاں چوں چنی نوں کھوہ لیندا۔ میں اپنے اتے افسوس ای کر سکدی ساں ہور کجھ وی نہیں''۔

ہن میرا دل کر رہیا سی کے بس پنڈ ٹر جاوں تے ماں دے سینے لگ کے رواں تے اوہنوں دساں مینوں کیہ دکھ اے تے کدی وی ڈیرے تے نہ آواں۔ فیروی میں اک واری کجلی نوں ملنا چاہندی ساں۔ کھیتاں چوں اٹھ کے میں ڈیرے اندر آ گئی۔ ڈیرے اندر وڑ دیاں ای میری نظر کجلی تے پئی پہلوں

تے اوہ چپ سی۔ جیویں ای اوس نے مینوں ویکھیا اوہدیاں اکھاں چوں اتھرو وگن لگ گئے۔ میں کجلی دی زبان سمجھدی ساں اوہ ایہہ کہنا چاہ رہی سی کہ: ''تیرے ہتھ پیر سلامت سن۔ تیرے سامہنے سبھ کجھ ہو رہیا سی۔ توں میرے پُتر نوں بچا سکدی سیں''۔

میں کجلی نوں کس طرح سمجھاندی کہ ایہہ دُنیا ظالماں نال بھری ہوئی اے۔ ایتھے کمزور انسان دی قدر نہیں۔ ایتھے بہادر اوس نوں آکھیا جاندا اے جیہدے موڈھے اتے ریفل ہووے۔

میں سورج نوں خیمہ بناندا رہیاواں
ستارے نوں نوحہ سناندا رہیاواں

پرانی ایں دنیا، کہانی ایں دنیا
سناندا رہیاواں بھلاندا رہیاواں

کسے کم تے آئے ترے چار اتھرو
میں نفرت دی اگ نوں بجھاندا رہیاواں

نظارے بڑے نیں کنارے کنارے
میں راوی توں بارش ولاندا رہیاواں

میں پوڑی وی لاندا تے جھاتی نہ پیندی
بہاراں نوں کدھر ولاندا رہیاواں

چُھپا کے میں رکھّی خزانے دی چابی
میں بُھل کے وی گل نوں ولاندا رہیاواں

بداماں دی گریاں اوہ مکھّن دے پیڑے
بڑے طوطا چشم او! کھواندا رہیاواں

بڑی گل اے رآنا او کھالے نہ کیتے
میں ہنساں توں موتی چھپاندا رہیاواں

☆☆☆

چہرے گم نظارے گم نیں
سارے دے فر سارے گم نیں

اپنا دیوا بالی رکھیّں
سورج، چن، ستارے گم نیں

اوہناں رُکھّاں دی گل چھیڑو
جیہڑے ایس بہارے گم نیں

ٹھاہ ٹھاہ کر کے سُتّا سی اوہ
دُھپّاں وچ غبارے گم نیں

لمبڑاں دے ہتھ لاٹھی گز اے
پرہیا وچ نتارے گم نیں

ساڈے سر تے ہتھ نہ رکھّو
مسجد وچ سپارے گم نیں

باراں دریاں رو رو دسّیا
اِٹاں، مِٹی، گارے گم نیں

میلہ میلہ کردے نکلے
راہی دو بزارے گم نیں

ہُن نہ رآنا دانہ سُٹیں
جنہاں کھنبھ کھلارے گم نیں

☆☆☆

احمد نعیم ارشد

جنگی جنونیاں دے ناں

ایدھر اودھر گولہ باری
مَر جاوے گی خلق وچاری

توپاں دے مونہہ کُھلدے جاون
بے بس لوکی رُلدے جاون

بندوقاں نے موت کھلاری
مَر گئے نیں دہقان تے ہاری

اَساں تے واہوا سوچ لڑائی
پَر اِک گل دی سمجھ نہ آئی

اودھر وی نیں بُھکھ دے ڈیرے
ایدھر وی نیں دُکھ بتھیرے

دوہاں پاسے بال وچارے
رہندے نیں بَد حال وچارے

گھر گھر کردا راج ہنیرا
توپاں وِچ بارُود بتھیرا

ہر پاسے غربت دے رولے
توپاں، راکٹ، ٹینک تے گولے

خورے کِتّھوں آ جاندے نیں
غُربت ہور وَدھا جاندے نیں

خوشحالی دی کرکے چوری
بَن جاندے نیں پرتھوی، غوری

ایس دھرتی دلگیر دا رونا
مُکدا نہیں کشمیر دا رونا

انڈیا اے یاں پاکستان اے
ساڈی وِچ شکنجے جان اے

اگے وی تے جنگاں ہوئیاں
دوہاں رَل کے لاشاں ڈھوئیاں

اوس بارودی رنگ دے وِچوں
کیہ لبھیا سی جنگ دے وِچوں؟

ساڈی گل اَج دونو سُن لو
جنگاں دے شوقینو سُن لو

ساہنوں سُولی چاڑھن نالوں
تھوڑا تھوڑا مارن نالوں

دوویں ایٹم بمب چلاؤ
اِکو واری مار مکاؤ

وَکھو وکھ تہذیباں کولوں
جنگاں تے تخریباں کولوں

چھیتی ساڈی جان چھڈاؤ
اِکو واری مار مکاؤ
اِکو واری مار مکاؤ

☆☆☆

اج نہیں تے کل ہووے گی
محنت کش دی گل ہووے گی

جے نہ رج کے روٹی لبھی
دھرتی تے تھر تھل ہووے گی

جھوٹھیاں دے گل پھاہ ہووے گا
خلقت سچیاں ول ہووے گی

یا تے لاش ہووے گی میری
یا فر تیری کھل ہووے گی

میں نہیں مندا تیرا جرگہ
تبدیلی دی گل ہووے گی

مُک جاون گے گھپ ہنیرے
بس چانن دی چھل ہووے گی

راج کرے گی رب دی خلقت
ارشد چل سو چل ہووے گی

☆☆☆

جس ویلے اوہ نال نہیں ہوندا
میرا کوئی حال نہیں ہوندا

انج شرارتاں کردا اے اوہ
جیویں کوئی بال نہیں ہوندا

اوہدی رحمت نال جے ہووے
کسے وی شے دا کال نہیں ہوندا

اینے جھکڑ جُھلدے پئے نیں
کوئی دیوا بال نہیں ہوندا

اپنا تحفہ واپس لے جا
میتھوں دُکھ سنبھال نہیں ہوندا

جیہڑا رب دے نیڑے ہوئے
اوہ بندا کنگال نہیں ہوندا

بد قسمت اوہ بندہ، جس دے
کملی والا نال نہیں ہوندا

کوئی نال نہیں ٹُردا راہی
جد کھیسے وچ مال نہیں ہوندا

☆☆☆

امجد شریف

جے اوہ میرے نال برابر
دن کیوں لگدا سال برابر

ماڑے دھی دا سر کجناں ایں
چٹّی چادر شال برابر

جے چاہویں تے بھر سکناں ایں
حالے وِتھ اے وال برابر

اوہو بھکھ دا رونا روندے
پایا جنھاں کال برابر

مینوں سون لئی منجی دے کے
ونڈ لئے بھائیاں مال برابر

سجن جے نہ راضی ہوون
مندا چنگا حال برابر

ڈنگ کھاون دا شوق اے تینوں
امجدؔ سَپ توں پال برابر

☆☆☆

کاہدے لئی ہن رونا ایں توں ہتھیں بھن کے تیراں نوں
اپنا بھٹّا آپ بہا کے دوش نہ دے تقدیراں نوں

مینوں وی تے یوسف وانگوں بھائیاں کھوہ وچ سٹیا اے
معاف کیتا اے یوسف وانگوں میں وی اپنے ویراں نوں

چوکھی ضد جے کردے اوہ تے سچی گل تے ایہو جے
سجناں دے ہتھ ویکھ کے رویا اپنی پگ دیاں لیراں نوں

سکی روٹی نال اَچار دے میں تے کھان دا عادی آں
میں کیہ جاناں تیرے گھر دیاں دودھ ملایاں کھیراں نوں

اوہدے پیار دی خیر ملی نہیں ہور مینوں کجھ چاہی دا نہیں
اپنے کول سنبھال کے رکھ توں اپنیاں سبھ جاگیراں نوں

تیرے ہتھ تے بیت شریفؔ نے جیوندی جانے کرنی نہیں
سولی اُتے ٹنگ دے بھانویں کوڑے مار اسیراں نوں

☆☆☆

انجم سلیمی

دِھی دا وَین

جِس راتیں میں جیون جوگے
اِس پِنڈے وچ آئی
ناڑُو دب کے ساہ دِتّا
یاں جیوندی قبر بنائی
کوڑے شہت دی گُڑھتی چکھ کے
چِیک نُوں جِھت تے سِیتا
جنم جنم دا مَیلا پانی
اَکھ نچوڑ کے پِیتا
ماں نے مینوں چھاتی لا کے
لُونی رَت چُوہنگائی
پیو نے میرا مَتھا چُمیا
پَیریں سنگلی پائی
دادی ٹھنڈا ہوَ کا بھریا
دادے دھوَن جُھکائی
گھر دِیاں کندھاں اُچیاں کیتیاں
نِیویں چھت بنائی

قد کڈھیا تے کُبڑی ہوگئی
تاں نِیویں اکھوائی
چَونہہ پنجیاں تے ٹُرنا سِکھیا
مینوں سُرت نہ آئی
کوکے دی تھاں نتھ پئی
تے والِیاں دی تھاں طعنے
وِیرے لئی میں قلماں گھڑِیاں
میرے ہتھ بس کاہنے
کاہنیاں دا میں چھج بنایا
بہہ کے دانے چھٹّے
چُلہا چَونکا کر کے سوواں
ماں فر وی مونہہ وٹّے
نہ میں اکھ وچ کجلا پایا
نہ میں گُت لمکائی
نہ میں لُک لُک شیشہ تکیا
نہ کِتے جھاتی پائی
اَکھ چُکن دی ویہل نہیں سی
سُفنے کِسراں اُن دی

جے بولن دی جا ہوندی
تیرے ظلم دی کھیڈ تُوں پُن دی
ربا جے تُوں دِھی ہوندوں
کدے واج نہ لاؤندوں کُن دی
کدے واج نہ لاؤندوں کُن دی

☆☆☆

دل دی گل نوں بلّھاں اُتے یار کدی تے آن دیو
جیہڑا بھانبڑ مچنا اے اُس بھانبڑ نوں مچ جان دیو

مینوں پُچھو تے مر جانا اصلی بھیت حیاتی دا
اپنے سینے اُتے مینوں تیر قضا دا کھان دیو

چھلّاں نوں سمجھاؤ ایہدی رَہ نہ ڈکن پئیاں اے
کنڈھے لگن لئی بیڑے نوں کنڈھے دے ول جان دیو

عشق دی منزل کتھے ہے؟ ایہہ راز اجے تک کُھلیا نہیں
عشق دی اگ وچ سڑ کے مینوں راز وفا دا پان دیو

جیہڑے ویلے ہر ہر ویہڑے وچ بہاراں کھڑن گیاں
انج دے ویلے دے کدھرے تے منظر نظریں آن دیو

طوفاناں دیاں چھلّاں اندر وی خوش رہنا سکھیا اے
غم دے جے طوفان سروں لنگھن تے لنگھدے جان دیو

کتھے نفرت دے کنڈے تے کتھے پیار دے پُھل، ایوّب
دل دے بوہے کھول کے رکھو، اُچیاں کندھاں ڈھان دیو

☆☆☆

کِنج پلن گے بابا بال غریباں دے
کچی لسّی ورگے حال غریباں دے

تیرے سِر تے رہوے گا تاج چودھر دا
لمبڑدارا بھردے تھال غریباں دے

میرے کولوں لوکو ویکھے جاندے نہیں
پاٹے لیڑے ہاڑھ سیال غریباں دے

جیہڑا وارث دھرتی تے اسماناں دا
اوہ وی غُصے لگّے نال غریباں دے

دِسدے نہیوں ویکھ کروڑاں اکھّاں نُوں
سڑکاں اُتّے رُلدے بال غریباں دے

قدم قدم تے ہوکا ٹھنڈے چُلّھے دا
کِسراں ہوون چہرے لال غریباں دے

مینُوں بابا لگدا لیکھ لِکھاری نیں
لِکھے بہہ کے وِچ پتال غریباں دے

☆☆☆

عشق دی گُلّی، پیار دی گُلّی
دل وچ ہے دِلدار دی گُلّی

سوہنی محل مناریاں نالوں
وسدی رہوے سرکار دی گُلّی

رڑھ گئے آناں شاناں والے
ڈبیاں نُوں پئی تار دی گُلّی

جکھّڑ جھل طوفان دے اندر
رہندی، شُکر گُزار دی گُلّی

عشق نے اِکّو گل کیتی سی
میں فِر دوجی گل نہیں تُھلّی

جنگل دے وچ منگل بَنیا
رانجھے تے جد ہیر سی ڈھلّی

کاہڈاں کڈدی رہنی آں
لگ جاوے نہ ذہن نو اُلّی

گُلّی ہوگئی تِیلا تِیلا
اِک دن عجب ہنیری جُھلّی

کیہ کرنے اَساں مرغ مُسلّم
خوش آں کھا کے دال تے گُلّی

شعر سُخن دی تکڑی اُتّے
گل بیاء دی پُوری تُلّی

لگا رہندا جتّھے میلہ
ایہہ وے ساڈے یار دی گُلّی

میں جانا کچّے تے تَر کے
ویکھ چناؤں پار دی گُلّی

کیہڑی گلّے گھر بنوایئے
ہے جد سوہنی غار دی گُلّی

باہر ہجر دیاں چلّن لوواں
رہندی اندروں ٹھار دی گُلّی

جگ دے کوڑ پسارے اندر
سچ دی کھیڈ کھلار دی گُلّی

دور دَراڈے جنگل دے وچ
اک فقیر سچیار دی گُلّی

بیاء دے سِر تے پیر فقیر اے
حق ہُو حق چتار دی گُلّی

☆☆☆

پروین سجل

پتل

ویکھ وے دل دیا چینا!
ساڈا پتل ہویا گہنا.....

دکھّ دُکھاں توں بھاری
ساڈی رہتل رسماں ماری
اسیں قبراں کارو کاری
ساڈا جُسّا چیرے آری
ویکھ وے دل دیا چینا!
ساڈا پتل ہویا گہنا.....

کنج ایہ عمراں کال پئے نیں
سچ کھیڈ تماشا حال پئے نیں
بھوں چکری کنج دھمال پئے نیں
تک دنیا مادھو لال پئے نیں
ویکھ وے دل دیا چینا!
ساڈا پتل ہویا گہنا.....

اتھرو کاواں پیتے کیویں
روزے کھولے رکھے کیویں
کُنّ کَنّزاں والے کیویں
بھیت ایہ رہون گجھے کیویں
ویکھ وے دل دیا چینا!
ساڈا پتل ہویا گہنا.....

عالم سولی کیویں جھولے
بلھاؒ ، وارثؒ کیویں بولے
بھیت اسم دا باہوؒ کھولے
اوہ تاں سجّل جی! نیتاں تولے
ویکھ وے دل دیا چینا!
ساڈا پتل ہویا گہنا.....

☆☆☆

موسم تیرے نال وے سجنا
کلیاں کیہڑا حال وے سجنا

ہجر نے مینوں مار مکایا
آ کے آپ سنبھال وے سجنا

تیرا میرا میل ہو جاوے
کوئی تے دس اوہ سال وے سجنا

تیتھوں پھُٹ کے میں جی لیساں
میری نہیں مجال وے سجنا

اپنی دِید کرا جا مینوں
کُجھ تے دُکھ توں ٹال وے سجنا

عشق دے گھنگھرو پیریں پا کے
پاندا پھراں دھمال وے سجنا

☆☆☆

حسین مجروح

ہیروا

فجرے نیتی، اوہدے ناں دی
چار رکات نماز
سارا دینہہ میں ٹُٹن دِتا
وضو نہ اپنی نِیت
سِیس نِوا کھلوتی رہی، میرے سانہواں وچ پریت
رات دے جُھلّن تیکر میتھوں
اِک رکات نہ مُکّی
میں سُکّی دی سُکّی

☆☆☆

تیری گل دی ایس طراں تشہیر کراں
گھر گھر دے وچ پیدا اک تنویر کراں

چُماں پیر میں شہر تیرے دے کُتیاں دے
اپنی ذات دی ایس طراں تطہیر کراں

زندہ رہن دا مقصد دساں لوکاں نوں
میرا وی جی کردا اے تقریر کراں

کدی کدائیں میرا وی جی کردا اے
اپنی جندڑی آپے لیرولیر کراں

آل دوالے جد میں کھلر جاواں تے
مُڑ مڈھوں فیر اپنی میں تعمیر کراں

گل سُنا کے لوکاں نوں میں پیڑاں دی
کاہدے لئی میں ایہناں نُوں دلگیر کراں

اَت گرداں دی جہڑے سیوا کردے نیں
شہر چوں اِنج دے سارے وحشی تیر کراں

گل کربل دی جد ہے چیتے آجاندی
جی کردا اے اکھیاں نیر و نیر کراں

جتھے ہووے راج امن دی دیوی دا
بستی اِنج دی ارشد اِک تعمیر کراں

☆☆☆

حنیف باوا

دسّو

ساڈی پاک پوتّر
دھرتی ماں نیں
غیراں کولوں
آزادی دا چانن کھوہ کے
نویں سریوں سانوں
تگڑیاں کیتا
وَیری دے نال کھیہہ کے
ٹُرن والا ول سکھایا
مُڑ
آزادی والے
سوہنے سالو وچ لُکا کے
اپنی
نِگھّی کُچھڑ دے وچ لے کے
بھائی چارے تے
پریم پریت دا پلاّ پھڑ
اِکّ مِکّ ہو کے

رہون والا سبق پڑھایا
سانوں ایہہ وی دسیا جو
رب سائیں نوں
چتارن دے لئی
استھاناں وچوں
نہ کوئی وڈا
تے نہ کوئی نِکّا اے
رب دے ایہہ سارے گھر تاں سجنوں
اِکو جیہے
آدر بھا دا حق رکھدے نیں
مُڑ
پُوری کُھل دے مگروں
ساڈے پلّے ایہہ وی پایا
وکھو وکھرے دھرماں والے لوکاں دا
ایہہ دیس پیارا سانجھا اے
اتے
ساڈی ایس دھرتی دے
ہر نِکے تے وڈّے بھورے نوں

سانبھ کے رکھن داحق
ساڈی ہر اِک جاتی نیں
پلّے بنھ کے رکھیا ہویا اے
پر آزادی دے راکھے لوکو
ساڈے
ایہناں دھرماں دے
اِکّ مِکّ ہو کے
رہون آلی ریت نُوں
بھن تروڑ کے پھیتی پھیتی کیتا کہناں
دسّو
ایہناں مندر مسیتاں
اتے
چرچ گوردواریاں وچ
تریڑاں اتے
وکھراپا پایا کہناں
کیہ اوہ سارے
آون والے گُھس بیٹھیاں
آ کے ایتھے اپنا کھورُو پایا

جو اللہ دی بھلی کرے

جاں ایہہ سارے لوکیں

ساڈے اپنے وچوں ای نیں

دیس اپنے دے سوجھوانوں

سیاست دانوں

ادیبو، شاعرو

اتے قلم کارو

دسّو

غرضاں پچھے پاڑا کیتا
لوکاں ڈاہڈا ماڑا کیتا

ویکھیں سدھراں پالیں نہ تُوں
ایہناں نِت اُجاڑا کیتا

ایہہ نہیں، لکیاں کلّیاں، اَکھاں
دل دا نال کباڑا کیتا

پُھلاں ورگا سُوہا جوبن
دُکھاں پُھوک سنگھاڑا کیتا

پہلوں سجناں نے زخمایا
اودوں بَعد اَکھاڑا کیتا

پیسے بَدلے یار گوائے
ایہہ کیہ دس کِراڑا کیتا

فیشن پچھے، جُھگا پُھوکا
سَوکن جَد وی ساڑا کیتا

ٹھنڈ توں بال بچاون دے لئی
ماں جُسے دا واڑا کیتا

اَدھی بُھکھ دا آٹا گُنھیا
اُتوں حشر دیہاڑا کیتا

رو رو، اَنّھے ہوئے آں نّیر
ڈاہڈھے اَگے ہاڑا کیتا

☆☆☆

تیرا یار اُسارا میں آں
توں ایں پینگھ ہلارا میں آں

میتھوں اگے سوچو کیہ اے
میتھوں پچھے سارا میں آں

راتے بھیڑیئے اِنج تاں نہ کر
تیرے کول اُتارا میں آں

میری بھلیا کیہڑی پچھنا ایں
ریت تے ڈلّیا پارا میں آں

دل نوں اکھ پئی ڈبن دیندی
اکھ دا پانی وارا میں آں

حشراں نوں اُنج آکھو کیہ ایں
اپنا آپ نتارا میں آں

ویلیا ایڈے وادھے نہ کر
ویکھ تاں لا ہارا میں آں

تینوں ہک دینہہ آکھنا پونا ایں
تینوں جان توں پیارا میں آں

ناصؔر ہٹ ہک پاسے ہوریں
اپنا اج ونگارا میں آں

☆☆☆

موسم اِنج دے جھلے ہوگئے
لوکی کل مکلّے ہوگئے

خونوں خوں مَسیتاں ہوئیاں
قبراں وانگ مُصلّے ہوگئے

میرے جگری یار وی وِیکھو
میرے دُشمن وَلّے ہوگئے

جیباں اِنج دی حِرصی ہوئیاں
غرضاں وَرگے پلّے ہوگئے

جھوٹ فریب دا چولا پا کے
اَسیں وِی چنگے بَھلّے ہوگئے

جَد وِی ہسّے یار ندیمؔ
دِل دے پَھٹ سوَلّے ہوگئے

☆☆☆

سارا بھار تُوں مَیں تے سُٹیا اصل تے سُود ودھایا
مَیں تے اپنے جوگا نہیں ساں کیوں مینوں آزمایا

رَل مِل سجن بیلی میرے لُٹ کے لئے گئے ہٹی
مَیں وی کول کھلو کے تکیا تُوں جو رنگ وکھایا

تینوں چھڈ کے دَس ہاں ربّا! کہنُوں مَیں ایہہ پُچھّاں
دُھر درگاہوں اَپَھل جہڑا کیوں اوہ بوٹا لایا

میرا جُھگّا سڑدا ویکھن، جُھورن نالے ہسن
تیری وسدی دُنیا دے وچ ڈاڈھے لوک خُدایا

گھر میرے اِک پُتّر جمیا متھے اوہدے لاٹ
واہ تقدیرے کِھڑن توں پہلے اوہو پُھل کملایا

سارے لوکی پُچھدے پِھردے کِسے زُہیر نوں ڈِٹھا
جہنُوں سارا شہر اُڈیکے اوس نہیں پھیرا پایا

☆☆☆

اَمبر دے نیلے ویہڑے وچ
جَد صُبح رنگ بَدَل دی اے
تے چَن دے بُجھدے چہرے اُتے
کُجھ رنگ سفیدا مَل دی اے

سُورج دے نِتھرے ساحل تے
سانول چھاویں ملدے نیں
چاندی دی مالا ہتھ لے کے
اَمبر وچ تارے کھِلدے نیں

ایہناں کلّم کلیاں گھڑیاں وچ
یاداں دے جھکڑ جھَلدے نیں
اکھاں وچ ہنجو ہسدے نیں
بُلھاں اُتے ہاسے بَلدے نیں

☆☆☆

محمد سلیم بزمی

کیوں توں میرے درد نیں چھیڑے
پَھٹ وکھاواں کیڑے کیڑے

چن ماہی نوں مِنّتاں کردی
پھیرے آ کے پاجا ویڑھے

سوہنا میرا دور نہ جانویں
بہہ جا میرے نیڑے نیڑے

سونہہ رب دی توں آجانویں تے
لیہہ جاندے نیں سب تھکیڑے

کل تائیں مُک جانے نیں
دنیا دے ایہہ چار بکھیڑے

اَج دا رانجھا ایہہ پیا آکھے
کیڑی ہیر تے کون نیں کھیڑے

بزمؔی اوہناں خیر نہ پائی
کنڈ سجناں نوں کر گئے جیہڑے

☆☆☆

سُفنے وچ جو آؤندا اے
پیار بھلیکھا پاؤندا اے

جگ تے سارا جانو اے
ساتھوں کیہ لکاؤندا اے

سچا چُپ کھلوتا اے
جھوٹا رولا پاؤندا اے

بندہ نیک کمائی والا
سکھ دی نیندر ساؤندا اے

گھٹ گھٹ جس نوں گودی رکھے
پلّا اوہ لہراؤندا اے

اک تے حسن جوانی والا
اُتّوں اوہ مسکاؤندا اے

شاہدہؔ جو نہیں وارے اندر
اوہو اکھیں بھاؤندا اے

☆☆☆

طلحہ بن سہیل

اوہ جنت دی حُور وے بیبا
ہو گئی چکنا چُور وے بیبا

سانوں وی دِیدار کرا دے
ڈھا دے کوہِ طُور وے بیبا

ہوندے ہوندے ہوگیا آخر
دل اوہدے توں دُور وے بیبا

فیر اج دھرتی وِدھدوا ہوئی
فیر اُجڑے سِندور وے بیبا

تیرا تکنا مرہم بنیا
درد ہوئے کافُور وے بیبا

☆☆☆

اینی بارش وسّی اکھّاں رہ گئیاں
ایہہ ہویا ہنکاریاں کندھاں ڈھیہ گئیاں

سُورج میتھوں رستا پُچھّن لگیا تے
کالیاں راتاں مینوں گلمیوں لے گئیاں

تیرے مہر اُدھالا کر گئی ہور کِتے
اکھّاں بھنجے سُکنے پئیاں رہ گئیاں

ہنجو اکھ دے اندر لُک کے بیٹھے رہے
یاداں اگے ودھ کے بکھّی پے گئیاں

شاؔد اجے تے پہلے دُکھ کوارے سن
رنڈیاں ہوکے سدھراں بوہے بہہ گئیاں

☆☆☆

خُوشی نہیں دیندا تے رَنج و الم دے
صَدقہ تُو حُسن دا کُجھ تے اے صَنم دے

نَظراں نُوں تیز کر زُلفاں نُوں خَم دے
عاشقاں پرائیاں نُوں نواں کوئی غم دے

پُھل تے ترِیل پئی پیاری لگے دل نوں
نیم کَش اکھیاں نوں تھوڑی جِنی نَم دے

پی جاں گا ساقیا میں تے اکھاں میٹ کے
مَے اچ مِلا کے توں بھاویں مینوں سَم دے

فوٹو وکھانواں تینوں عہد شباب دی
الماری چُوں کڈھ کے پرانی البم دے

مُنہ نال فن دیاں گلاں بیکار نیں
ہنر جے ویکھنا اِیں مینوں کوئی کم دے

اک زِیب النسا دا میں وی عاقل بیگ آں
مینوں وی زمانیا دیگ وچ دَم دے

سنگ نوں شکایت اے شیشے دے سچ تے
چاڑھ ایہنوں سولی اُدھیڑ ایدا چَم دے

عدلؔ دائے مکتب میدان نال وَاسطہ
اک ہتھ تیَغ ایہدے دُوجے ہتھ قلم دے

☆☆☆

باہروں باہر ای سر جاندا تے چنگا سی
رولا نہ ای گھر جاندا تے چنگا سی

وار کرن دی لوڑ نہ پیندی یاراں نوں
اپنے آپ ای مر جاندا تے چنگا سی

جِت کے ڈاہڈا دکھیا اے ایہ دل میرا
سوچاں دی جنگ ہَر جاندا تے چنگا سی

جاندی واری اوہدیاں بلھیاں کنیاں سَن
جیہڑی گل سی، کر جاندا تے چنگا سی

تیرے باجھوں سُنجا ویہڑا روندا اے
میں نہ واپس گھر جاندا تے چنگا سی

میرا متھا پڑھ کے اوس فقیر کہیا
جھلیا! توں وی تر جاندا تے چنگا سی

☆☆☆

عروہ بن سہیل

نظم

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں
نظماں جھڑیاں آپے جمیاں
جا ہتھیں دفنائیاں

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں
نظماں جھڑیاں ہڑھ چہ رُڑھیاں
پاون حال دُہائیاں

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں
نظماں جھڑیاں بھکھ دے ہتھوں
ہٹی وِکنے پائیاں

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں
نظماں جھڑیاں سو کے مَریاں
ساون وچ ترہائیاں

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں
نظماں جھڑیاں چُکیاں گئیاں
فیر پرت نہ آئیاں

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں
نظماں جھڑیاں ہر اک شے وچ
روح دے وانگ سمائیاں

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں
نظماں جھڑیاں اندروں پُھٹیاں
کُل عالَم تے چھائیاں

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں
نظماں جھڑیاں دکھاں وانگر
لُوں لُوں وچ سمائیاں

مائے نی!
سانوں نظماں چیتے آئیاں

☆☆☆

لُوں لُوں گُدّھیاں پیڑاں تے جگراتے نیں
عشق نے اپنے بندے ول پچھاتے نیں

اوہناں ہتھ نِیاں کیوں دیندے جاندے او
جہڑے ہلّاں اُتے پہلاں ای نہاتے نیں

اپنے کنڈھے آپے ای روہڑی جانے آں
ساڈے تے دریاواں ورگے کھاتے نیں

نھیریو! ٹِکّی اُگّن تیک میں جاگاں گا
بتیاں نہیں ہُن میرے ہتھیں باتے نیں

اسی تے جیونا چاہیے وی تے جیوندے نہیں
ساڈے تہاڈے بیبا کاہدے ناطے نیں

کس کس تھاں تے پیار دے اتھرو کیراں میں
چارے پاسے لگے ہوئے مواتے نیں

جے میں بہتے ہَوکے بھرنا واں عباسؔ
لوکی وی تے بہتے ای گئے گواتے نیں

☆☆☆

''نظم''

میں واسی نیلی بار دا ہاں، سجناں دے سینے ٹھاردا ہاں
خود راکھا میں دستار دا ہاں، میں نوں میں تے مار دا ہاں
میں بیلی چنگے یار دا ہاں، دلبر میں دل دار دا ہاں
عزت دا وقت گزاردا ہاں، میں واسی نیلی بار دا ہاں

سونے دے میں تھال نہ منگاں، ہیرے موتی لعل نہ منگاں
دنیا دا ایہہ مال نہ منگاں، پُٹھی سدھی چال نہ منگاں
میں تے لوبھ دے نال نہ منگاں،نفرت میں ہر حال نہ منگاں
میں طالب سچے پیار دا ہاں، میں واسی نیلی بار دا ہاں

چنگے کم دے حیلے ہوون، دل اندرون چمکیلے ہوون
سب دے بول رسیلے ہوون، سجن یار سجیلے ہوون
رنگ گلابی نیلے ہوون، موسم رنگ رنگیلے ہوون
دردی میں غمخوار دا ہاں، میں واسی نیلی بار دا ہاں

ایہہ میں چاہواں اِک مِک ہوئیے، کٹھے ہسیے کٹھے روئیے
جوگ محبتاں والی جوئیے، کھیت محبتاں والا بوئیے
اکو صف وچ آن کھلوئیے، پیار دی تسبیح یار پروئیے
مانو سچ کرِدار دا ہاں، میں واسی نیلی بار دا ہاں

مجبوراں دا ساتھ نبھایئے، ماڑے نُوں وی سینے لایئے
مٹھا لُونا رل کے کھایئے، پھل عشق دا جھولی پایئے
اِک دوجے ول آیئے جایئے، سچ دی سُچی بین وجایئے
رو رواج پکاردا ہاں، میں واسی نیلی بار دا ہاں

رحمت رب نے پائی جھولی، کھنڈ محبتاں والی گھولی
سب توں چنگی ساڈی بولی، ایہہ وے ساڈی ناپی تولی
کرماں والی بھری بھڑولی، کیفی ایہدی بھراں گھڑولی
نالے جندڑی واردا ہاں، میں واسی نیلی بار دا ہاں

☆☆☆

مشتاق قمر

ہے کون میرے شہر چ قاتل دے نال دا
پروردگار کنج ہے پتراں نوں پالدا

کجھ سکھ میرے وی کاسے چ پادیو
گلیاں چ رل گیا واں میں پنجی سال دا

اک رنگ تیری اکھ دا اندر ہِلا گیا
انج لگیا مینوں توں وی دنیا دے نال دا

دکھ جگ نے اپنے دتے سینا وی بھل گئے
کیویں میں سکھ تیرے مترا سنبھال دا

☆☆☆

جد وی رُت وفا دی کِدرے وگدی اے
ڈاھڈی سٹ کلیجے میرے لگدی اے

جُھوٹ وی اوہدے چہرے اُتے نچ جاندا
بھولی بھالی صُورت میرے ٹھگ دی اے

چل ہن اپنے اپنے رستے مُڑ جایئے
تیرے میرے پیار دی نہیں گل پگ دی اے

چار چُفیرے بلدے بھانبڑ نفرت دے
کِنی کوجھی ہوگئی صُورت جگ دی اے

ککھاں نال بنائے ہوئے چھپراں نوں
ساڑ مُکا دیندی چنگیاری اگ دی اے

سُلطانہ میں اُنگلی وچوں کیوں لاہواں
مُندری دا تے مُل نہیں قیمت نگ دی اے

☆☆☆

پلاک تقریبات دِیاں تصویری جھلکیاں

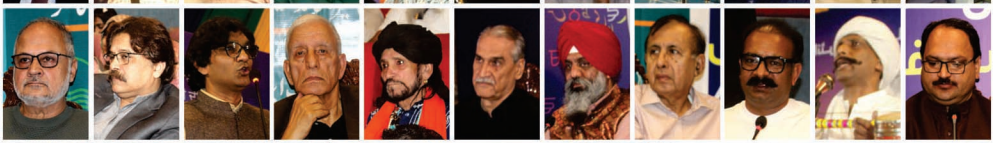

پلاک تقریبات دِیاں تصویری جھلکیاں

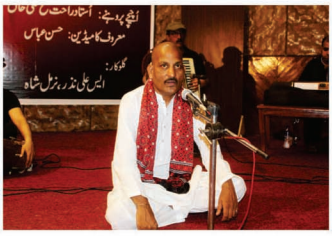

پلاک تقریبات دِیاں تصویری جھلکیاں

پلاک تقریبات دِیاں تصویری جھلکیاں

پلاک تقریبات دِیاں تصویری جھلکیاں

امن، پیار تے برداشت دا پرچارک

ترنجن

جنوری تا دسمبر 2024ء

